

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Κρατικές εορτές και τελετές στην Ελλάδα κατά το διάστημα 1864-1880 της
βασιλείας του Γεωργίου Α΄**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΜΥΡΟΦΟΡΙΔΟΥ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ

**Στο «Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής Εκπαίδευσης και
Εκπαιδευτικής Πολιτικής»**

ΦΛΩΡΙΝΑ

ΜΑΙΟΣ 2022

Φύλλο Εξέτασης

1. Επόπτης: Κιμουρτζής Παναγιώτης

Βαθμός:

Υπογραφή

Ημερομηνία

2. Δεύτερος Βαθμολογητής: Μπέτσας Ιωάννης

Βαθμός:

Υπογραφή

Ημερομηνία

3. Τρίτος Βαθμολογητής: Ηλιάδου-Τάχου Σοφία

Βαθμός:

Υπογραφή

Ημερομηνία

Γενικός Βαθμός:

Η συγγραφέας Μυροφορίδου Ελισάβετ βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Ευχαριστίες

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω όλο το διδακτικό προσωπικό του Π.Μ.Σ. «Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορίας της Εκπαίδευσης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής» του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας για τις πολύτιμες γνώσεις που αποκόμισα. Ιδιαίτερα όμως θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Κιμουρτζή Παναγιώτη, για την πολύτιμη καθοδήγησή του, την υπομονή του, την άμεση ανταπόκριση, τις καθοριστικές συμβουλές και τις καίριες επισημάνσεις κατά την εκπόνηση της εργασίας μου. Τον ευχαριστώ εν γένει για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, το ενδιαφέρον θέμα που μου ανέθεσε και την αγαστή συνεργασία.

Ακόμη θα ήθελα να ευχαριστήσω τους δύο συνεπιβλέποντες καθηγητές μου, Μπέτσα Ιωάννη και Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, για την πολύτιμη συμβολή τους στην ολοκλήρωση της αξιολόγησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	6
Μέρος Α΄	7
Η ιστορία του τύπου κατά την εποχή της βασιλείας του Γεωργίου Α΄	7
Η επιλογή των εφημερίδων-περιορισμοί έρευνας.....	12
Τεκμηρίωση, σκοπός της έρευνας, ερευνητικά ερωτήματα.....	14
Μέρος Β΄	19
Κεφάλαιο 1 ^ο . Η περίοδος βασιλείας του Γεωργίου Α΄	19
Συνοπτική ιστορική αναδρομή στα 50 χρόνια της βασιλείας του	19
Βιογραφικά στοιχεία.....	28
Η έλευση του στην Ελλάδα και η στέψη	29
Η προσωπικότητα του Γεωργίου Α΄	34
Η ονομαστική του εορτή	36
Κεφάλαιο 2 ^ο . εθνικές επέτειοι και εορτασμοί.....	48
Η 25η Μαρτίου.....	48
Κεφάλαιο 3 ^ο . Οι βασιλικοί γάμοι και οι βαφτίσεις	74
Ο γάμος του βασιλέως Γεωργίου και της βασιλίσσης Όλγας	75
Η Γέννηση του Κωνσταντίνου.....	92
Η τελετή της βαπτίσεως.....	96
Η βάπτιση του πρίγκιπα Γεωργίου	106
Η βάπτιση της πριγκίπισσας Αλεξάνδρας.....	107
Η βάπτιση του πρίγκιπα Νικολάου.....	108
Η βάπτιση της πριγκίπισσας Μαρίας.....	109
Η βάπτιση της πριγκίπισσας Όλγας.....	112
Συμπεράσματα	114
Βιβλιογραφία.....	117
Παράρτημα Ι- Εικονογραφικό	126
Παράρτημα ΙΙ-Χρονολόγιο.....	134

Περίληψη

Η εργασία αυτή αφορά στις τελετές και στους εορτασμούς που τελούνταν κατά την περίοδο βασιλείας του Γεωργίου του Α΄. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζει τις δυναστικές γιορτές που αποτέλεσαν τρόπους να εδραιωθεί ο βασιλιάς στην εξουσία. Η ονομαστική του εορτή και ο εορτασμός της εθνικής επετείου της 25^{ης} Μαρτίου, η πεντηκονταετηρίδα της επανάστασης και οι βασιλικοί γάμοι και οι βαφτίσεις αποτελούν το αντικείμενο μελέτης στο παρόν πόνημα. Η έρευνα βασίζεται ως επί το πλείστον σε δημοσιεύματα του τύπου της εποχής, ο οποίος μπορούσε να επηρεάσει τον τρόπο πρόσληψης του παρελθόντος μετουσιώνοντάς τον σε ιστορική μνήμη.

Ειδικότερα, η εθνική επέτειος θα εξεταστεί από τον ερχομό του Γεωργίου στην Ελλάδα έως τις αρχές της δεκαετίας του 1880, χρονικό ορόσημο κατά το οποίο συντελούνται όλες οι σημαντικές αλλαγές στη νοηματοδότησή της. Στο ίδιο πλαίσιο θα εξεταστεί και η ονομαστική του εορτή. Η τελετουργική χρήση του παρελθόντος στις δυναστικές γιορτές, στους γάμους και τις βαφτίσεις, αποτελεί σημαντική πηγή νομιμοποίησης του ηγεμόνα και του νέου πολιτικού καθεστώτος που καθιερώνεται μετά το Σύνταγμα του 1864. Κάθε δημόσια γιορτή έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ανάλογα και με την χρονική συγκυρία, υπάρχουν όμως και κοινά μεταξύ τους στοιχεία που διαμορφώνουν ένα συγκεκριμένο τυπικό τελετουργικό όπως αναδεικνύεται από την εν λόγω μελέτη.

Λέξεις-Κλειδιά:

Γεώργιος Α΄, εθνικές επέτειοι, βασιλικοί γάμοι-βαφτίσεις, εορτασμοί, νοηματοδότηση.

Abstract

This work concerns the ceremonies and celebrations that took place during the reign of George I. More specifically, it examines the dynastic festivals that were ways to consolidate the king in power. The name day and the celebration of the national anniversary of March 25, the fiftieth anniversary of the revolution and the royal weddings and baptisms are the subject of study in this work. The research is mostly based on publications of the press of the time, which could influence the way of perceiving the past by transforming it into historical memory.

In particular, the national anniversary will be considered from the arrival of George in Greece until the early 1880s, a milestone in which all the important changes in its meaning take place. In the same context, its name day will be considered. The ritual use of the past in dynastic celebrations, weddings and baptisms is an important source of legitimacy for the ruler and the new political regime established after the 1864 Constitution. Each public holiday has its own special characteristics depending on the time, but there are also common elements that form a specific formal ritual as highlighted by this study.

Key-Words

George I, national anniversaries, royal weddings-baptisms, celebrations, signification.

Μέρος Α΄

Η ιστορία του τύπου κατά την εποχή της βασιλείας του Γεωργίου Α΄.

Τα χρόνια από το 1864 έως το 1922 χαρακτηρίζονται ως χρόνια της ακμής του τύπου καθώς συντελούνται καθοριστικές πολιτειακές αλλαγές που επηρεάζουν τη λειτουργία του. Μετά την έξοδο του Όθωνα και με τον ερχομό του Βασιλιά των Ελλήνων Γεωργίου Α΄, που συνοδεύεται από την παραχώρηση Συντάγματος το 1864, στον πολιτικό βίο σημειώνονται καθοριστικές αλλαγές που επηρεάζουν το πολιτικό σύστημα, τους θεσμούς και την εξέλιξη του τύπου, καθορίζοντας το ρόλο και τη λειτουργία του.

Η πολιτειακή μεταβολή του 1864 με τη συνταγματική κατοχύρωση της (σχεδόν) καθολικής ψήφου για τους άνδρες που αποτελεί το θεσμικό πυρήνα του δημοκρατικού πολιτεύματος, η καθιέρωση το 1875 «της αρχής της δεδηλωμένης» και γενικότερα η ομαλή λειτουργία του κοινοβουλευτισμού, έχουν θετική επίδραση στη λειτουργία των εφημερίδων της εποχής.¹ Πιο συγκεκριμένα, με το άρθρο 14 του Συντάγματος του 1864 που διακήρυξε ότι ο τύπος είναι ελεύθερος, αποκαταστάθηκε η ελευθεροτυπία. Απαγορεύτηκε η λογοκρισία και η κατάσχεση των εφημερίδων, με εξαίρεση την κατάσχεση μετά τη δημοσίευση τους των εφημερίδων που προσέβαλαν τη χριστιανική θρησκεία ή το πρόσωπο του βασιλιά. Βέβαια, εάν εντός 24 ωρών ο εισαγγελέας δεν υπέβαλε την υπόθεση στο Δικαστικό Συμβούλιο προκειμένου να αποφανθεί υπέρ ή κατά της κατάσχεσης, στην περίπτωση αυτή αίρονταν αυτοδίκαια η κατάσχεση. Η αρχή αυτή έγινε γενικώς σεβαστή, αλλά και με δυσάρεστες εξαιρέσεις, κατά την περίοδο 1864-1900 παρά τις προσπάθειες ορισμένων αυταρχικών κυβερνήσεων και αυλικών παραγόντων.²

Τα κόμματα της Οθωνικής περιόδου αποχωρούν μαζί με τις εφημερίδες τους. Στα τέλη της δεκαετίας του 1860 εκδίδονται νέα φύλλα. Ανάμεσα σε αυτά συγκαταλέγονται οι τέσσερις κομματικές εφημερίδες των νέων πολιτικών αρχηγών: *Η Εφημερίς των συζητήσεων* του Ε. Δελιγιώργη, η *Ωρα* του Χ. Τρικούπη, το *Εθνικόν πνεύμα* του Αλ. Κουμουνδούρου και η *Πρωία* του Θ. Δηλιγιάννη.

Ως προς τη μορφή τους, οι εφημερίδες εξακολουθούν να είναι μικρές σε σχήμα, τετρασέλιδες, δίστηλες ή τετράστηλες, με υπότιτλους που θυμίζουν το στυλ της

¹ Δρούλια, Λ. & Κουτσοπανάγου, Γ. (2008). *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών-103. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. τ. 1^{ος}, σελ.34.

² Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Α. Δημόπουλος. σελ. 104.

προγενέστερης περιόδου όπως «εφημερίς πολιτική και φιλολογική» (Μέλλον, 1863), «εφημερίς πολιτική και των ειδήσεων» (Εθνικόν Μεγαλείον, 1867).

Την αρχή μιας νέας εποχής οριοθετούν με την έκδοσή τους δύο νέα μεγάλα έντυπα, *Οι Καιροί* του Π. Κανελλίδη (1872) και η *Εφημερίς* του Δ. Κορομηλά (1873). Παρουσιάζουν αισθητές διαφορές από τις προηγούμενες. Η *Εφημερίς* είναι η πρώτη εφημερίδα που εκδίδεται καθημερινά και η πρώτη καθαρά ειδησεογραφική. Οι νέες εφημερίδες εκφράζουν τη νέα αντίληψη περί δημοσιότητας, επικαιρότητας και δημοσιογραφίας, η οποία θα εκφραστεί πληρέστερα με την έκδοση της *Ακρόπολης* (1883). Η *Εφημερίς των συζητήσεων* (1870) είναι η πρώτη σε μεγάλο τετράστηλο σχήμα. Στα τέλη της δεκαετίας του 1870 έχουμε μετάβαση από την εφημεριδογραφία στη δημοσιογραφία. Ενισχύεται βαθμιαία το επιχειρηματικό πνεύμα των φύλλων, όλο και περισσότερα έντυπα έχουν καθημερινή κυκλοφορία, μεγάλο σχήμα, γίνονται πολυσέλιδα και πολύστηλα με πλήρεις ειδήσεις παρά την κυρίαρχη θέση των άρθρων.

Δεν είναι μόνο η θεσμική κατοχύρωση της ελευθερίας του τύπου, η πρόοδος της δημοκρατίας και του κοινοβουλευτισμού αλλά και η τεχνολογική εξέλιξη που συντέλεσε στη βελτίωση του εντύπου και έδωσε τη δυνατότητα στους εκδότες να εκδίδουν εφημερίδες που να απευθύνονται στο ευρύ κοινό, να είναι πιο ελκυστικές, ανταγωνιστικές και φθηνές. Ο ηλεκτρικός τηλέγραφος που τελειοποίησε ο Μορς το 1850 στις Η.Π.Α. συνέδραμε στη συλλογή ειδήσεων και στην ταχύτατη διακίνησή τους, η εφεύρεση το 1860-1870 του νέου περιστροφικού πιεστηρίου και των λινότυπικών μηχανών συνέβαλαν στην εκτύπωση πολυσέλιδων εντύπων.³ Η πρόοδος της τσιγκογραφίας βελτίωσε την εμφάνιση των εφημερίδων, οι οποίες εμπλουτίστηκαν με εικόνες. Αυξήθηκε το μέγεθος των εφημερίδων, έγιναν πολύστηλες και ενισχύθηκε η θεματολογία τους. Προέβαλαν κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα ενώ καθιερώθηκε και το χρονογράφημα. Επιπρόσθετα, δημοσιεύονταν τα πρακτικά των συνεδριάσεων της βουλής την επόμενη μέρα, ενώ στις στήλες των εφημερίδων ιδιαίτερη προβολή έχαιραν το θέατρο, οι τέχνες και τα γράμματα.⁴

³ Δρούλια, Λ. & Κουτσοπανάγου, Γ. (2008). *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών-103. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. τ. 1^{ος}, σελ.34-35.

⁴ Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Α. Δημόπουλος. σελ. 106.

Τον κυριότερο παράγοντα του περιεχομένου των εντύπων αποτελούσαν αδιαμφισβήτητα τα άρθρα. Τα άρθρα, χωρίς να πάσουν βέβαια να είναι φλύαρα και στομφώδη, σημείωσαν βελτίωση, γράφονταν σε πιο κατανοητή (στρωτή) γλώσσα και με μεγαλύτερη σαφήνεια. Κυριαρχούσαν τα πολιτικά και εθνικά ζητήματα, ιδιαίτερα το Κρητικό που βρισκόταν σε αναβρασμό. Κύριος σκοπός των δημοσιογράφων ήταν η τόνωση του εθνικού φρονήματος και η διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Ο τύπος είχε πλήρη αντίληψη της αποστολής του. Οι εφημερίδες καθοδηγούσαν και σχημάτιζαν την κοινή γνώμη και δεν θυσίαζαν στο βωμό της ευρείας κυκλοφορίας κατώτερο υλικό που να απευθύνεται στα κατώτερα ανθρώπινα αισθητικά κριτήρια. Τα δημοσιεύματα ήταν ευπρεπή και επιλέγονταν έτσι ώστε να προάγουν το πνευματικό και ηθικό επίπεδο των αναγνωστών. Προασπίζονταν τις πολιτικές ελευθερίες και αγωνίζονταν με θάρρος εναντίον όποιου επιχειρούσε να τις καταπατήσει. Χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε η εξέγερση όλων των συντακτών ενάντια στον Δ. Βούλγαρη κατά τη χρονική περίοδο 1874-75, που οδήγησε στον πολιτικό αφανισμό του. Δύο από τις πιο προκλητικές ενέργειες που παραβίαζαν κατάφωρα το σύνταγμα, η ψήφιση του προϋπολογισμού στις 30 Νοεμβρίου του 1874 χωρίς καμία απαρτία στη Βουλή και η ορκωμοσία 9 βουλευτών στις 19 Μαρτίου 1875 προκειμένου να εξασφαλιστεί απαρτία, πυροδότησαν την έντονη αντίδραση του τύπου που ζητούσε την αποπομπή του. Οι εκδότες κάλεσαν ειδική σύσκεψη και εξέδωσαν την διαμαρτυρία τους, την οποία και δημοσίευσαν.⁵

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα η ίδρυση των πρακτορείων τύπου είχε καθορίσει την αγορά πληροφόρησης και στα τέλη του αιώνα αρχίζει να παίρνει παγκόσμια έκταση. Η διακίνηση των εντύπων μέσω των σιδηροδρόμων τα κάνει προσιτά σε ακόμη μεγαλύτερο αναγνωστικό κοινό. Τη δεκαετία του 1870 και ο ελληνικός τύπος ακολουθεί τα διεθνή πρότυπα της χρυσής εποχής.⁶ Η τηλεγραφική επικοινωνία με το εξωτερικό συντέλεσε σε εξασφάλιση πλούσιας ειδησεογραφίας από τον υπόλοιπο κόσμο. Η ενημέρωση, τόσο για εσωτερικά όσο και για εξωτερικά γεγονότα, κατέστη πληρέστερη. Η ελληνική δημοσιογραφία τροφοδοτούνταν ανελλιπώς με την ίδρυση των πρακτορείων Χαβάς των Παρισίων (1840 και αναδιοργανώθηκε το 1856),

⁵ Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Α. Δημόπουλος. σελ.107-108.

⁶ Δρούλια, Λ. & Κουτσοπανάγου, Γ. (2008). *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών-103. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. τ. 1^{ος}, σελ. 35.

Ρώτερ του Λονδίνου (1851) και το Ιταλικό Στέφανι (1854).⁷ Το 1875 ιδρύεται το «τηλεγραφικό πρακτορείο Στεφανοπούλου» και το 1895 «το Αθηναϊκό πρακτορείο ειδήσεων».

Μέχρι τη δεκαετία του 1870 η κυκλοφορία των εφημερίδων στηρίζεται στο σύστημα των συνδρομών ενώ αρχίζουν να αποστέλλονται και στο εξωτερικό μέσω ανταποκριτών ή Ελλήνων προξένων. Στην Αθήνα η κυκλοφορία των εφημερίδων γίνεται από πλανόδιους εφημεριδοπώλες και έτσι αναπτύσσεται ένα σύστημα ελεύθερης πώλησης. Στην ευρύτερη διακίνηση των εντύπων συνδράμει σημαντικά από το 1877 το κεντρικό πρακτορείο εφημερίδων του Σπ. Τσαγγάρη.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα οι εφημερίδες εμπλουτίζονται με διαφημίσεις που στηρίζουν οικονομικά τα φύλλα. Ποικίλες επιχειρήσεις γνωστοποιούν τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες τους, δίνοντας έμφαση στην άριστη ποιότητά τους.⁸

Ο αθηναϊκός τύπος

Η πρόοδος της τεχνολογίας επιφέρει αλλαγές στον τομέα της ενημέρωσης και των ειδήσεων, καθώς ανοίγονται νέες δυνατότητες. Η ταχύτητα της μετάδοσης της είδησης φέρνει την έννοια της επικαιρότητας και η λειτουργία της πληροφόρησης αλλάζει. Δύο νέα είδη γεννιούνται: η ανταπόκριση και το ρεπορτάζ, που αρχίζουν να εμφανίζονται στα αθηναϊκά φύλλα ευρείας κυκλοφορίας. Από τη δεκαετία του 1880 οι αλλαγές πυκνώνουν και έχουν επίδραση στο γενικότερο προφίλ των εφημερίδων. Αλλάζει η εμφάνιση και υιοθετείται το πολύστηλο σχήμα. Η ειδησεογραφία είναι πλουσιότερη και ημερήσιας περιοδικότητας. Με πρωτοπόρο τον εκδότη της «Ακροπόλεως» Βλ. Γαβριηλίδη, οι Έλληνες εκδότες εκσυγχρονίζουν τα τεχνικά μέσα τους και δέχονται επιδράσεις από τον νεωτερικό ευρωπαϊκό τύπο με αποτέλεσμα να αποδύονται στο «κυνήγι της είδησης», να επιδιώκουν την καλύτερη εμφάνιση των φύλλων, να εξασφαλίζουν ακόμη συνεργασίες με σημαντικούς δημοσιογράφους ή λογοτέχνες που αρθρογραφούν και τέλος να δημοσιεύουν μυθιστορήματα σε συνέχειες.

⁷ Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Α. Δημόπουλος. σελ. 106.

⁸ Δρούλια, Λ. & Κουτσοπανάγου, Γ. (2008). *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών-103. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. τ. 1^{ος}, σελ. 35.

Έτσι, κατά την επόμενη εικοσαετία διαμορφώνονται δύο τάσεις στον τύπο: εκείνη που διαπνέεται από κλίμα ανανέωσης και οικειοποίησης του νέου στυλ (παραδείγματα η *Εφημερίς* και οι *Καιροί*) και εκείνη που εμμένει σε προγενέστερα χαρακτηριστικά, είτε σε θέματα εμφάνισης, όπως λόγου χάρη η διατήρηση του μικρού δίστηλου σχήματος (παράδειγμα η *Νέα Εφημερίς*,) είτε σε θέματα δημοσιότητας και επικαιρότητας. Πολλές δηλαδή εφημερίδες επιμένουν στην αρθρογραφία σε βάρος της ειδησεογραφίας, εξακολουθούν να μην έχουν αυστηρή οργάνωση της ύλης τους και δεν εγκαταλείπουν την παραδοσιακή εμφάνιση και το συντηρητικό στυλ.

Κατά την δεκαπενταετία του πρώτου δικομματισμού (1880-1895), ο αθηναϊκός τύπος συμβάλλει στη διαμόρφωση του δικομματικού συστήματος καθώς στοιχίζεται γύρω από τα δύο εθνικά κόμματα, το Τρικουπικό και το Δηλιγιαννικό. Συγκροτεί και διαχέει τους δύο αντιτιθέμενους πολιτικούς λόγους, τροφοδοτεί την πόλωση. Καθιστά με άλλα λόγια την πολιτική μέρος της καθημερινότητας των πολιτών και διευρύνει την πολιτική συμμετοχή. Επιπρόσθετα, αναδεικνύει σύμβολα και στερεότυπα και διαχειρίζεται με έναν τρόπο τη σχέση των πολιτών με την πολιτική, έχοντας απόλυτη συνείδηση της αποστολής του.

Όπως προκύπτει από τη θεματολογία των εντύπων και την αρθρογραφία τους, κυρίαρχο θέμα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής είναι η επίσημη εθνική ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας, με όλη την πολυσημία που τη διέπει. Το εθνικό ζήτημα, είτε ως προσπάθεια εθνικής ολοκλήρωσης είτε ως αντίληψη περί εθνικού μεγαλείου και πεπρωμένου, πυροδοτεί ένα πολωτικό κλίμα και γεννά επιχειρήματα αντιπαράθεσης, πάθη και αλληλοκατηγορίες για εθνική προδοσία. Διαμορφώνεται την περίοδο αυτή μία εκρηκτική επιθετική ρητορική -κυρίως στα χρονογραφήματα και το πρώιμο σε εμφάνιση ρεπορτάζ- η οποία δεν αφήνει περιθώρια πραγματιστικού πολιτικού λόγου και επιχειρηματολογίας. Αυτή εμφανίστηκε με τον νεωτερικό τρικουπικό τύπο (*Ωρα, Ακρόπολις*) και με την αντικομματική μεταστροφή στη δεκαετία του 1890 των μεγάλων εφημερίδων *Εφημερίς, Ακρόπολις, Καιροί*.⁹

Η γλώσσα των εφημερίδων

⁹ Μπαλτά, Ν. (2001,1). *Η καρδιοβόρος αγωνία της κάλπης. Τύπος και βουλευτικές εκλογές στην εποχή του Χαρίλαου Τρικούπη 1881-1895*. Αθήνα: Βιβλιόραμα, σελ. 260-264.

Κατά την τελευταία εικοσαετία του 19^{ου} αιώνα το ύφος κάποιων εφημερίδων παραμένει πιο κοντά σε εκείνο των εφημερίδων της προηγούμενης περιόδου. Χαρακτηρίζεται από υπερβολή και ρητορισμούς, τόσο στην εμφάνιση όσο και στο περιεχόμενο. Στην παράδοση αυτή ανήκουν η εφ. *Ωρα*, όργανο του Τρικούπη, η εφ. *Πρωία*, όργανο του δηλιγιαννικού κόμματος και ποικίλες μικρές εφημερίδες που δημιουργούνται για να εκφράσουν την εθνική ιδεολογία σε μια περίοδο εθνικών εξάρσεων. Ωστόσο, η αλλαγή την περίοδο αυτή διατρέχει και τη γλώσσα έκφρασης του τύπου. Με πρωτοπόρο την εφ. *Ακρόπολις*, επιλέγεται μία γλώσσα περισσότερο «στρωτή», καθώς απευθύνεται σε μεγαλύτερο πλέον αναγνωστικό κοινό. Αποφεύγονται λόγιες εκφράσεις και αρχαϊσμοί. Η γενιά του 1880 έχει συντελέσει στη διάδοση του δημοτικισμού που έχει επίδραση και στη γλωσσική έκφραση του τύπου. Η αύξηση της ύλης και η ποικιλία των θεμάτων ευνοούν επίσης την επικράτηση πιο απλής και κατανοητής στο λαό γλωσσικής έκφρασης.¹⁰

Η επιλογή των εφημερίδων-περιορισμοί έρευνας

Κατά τη μακρά θητεία της βασιλείας του Γεωργίου του Α', που διήρκεσε από την ημέρα της άφιξής του στην Ελλάδα στις 18 Οκτωβρίου 1863 μέχρι την ημέρα της δολοφονίας του στη Θεσσαλονίκη στις 18 Μαρτίου 1913, η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στη μελέτη των δημόσιων και ιδιωτικών εορτών των πρώτων 15 περίπου χρόνων. Επειδή η μελέτη των τελετών για ολόκληρο το μεγάλο διάστημα (50 χρόνια) της βασιλείας του θα ξεπερνούσε τις δυνατότητες της εν λόγω προσπάθειας, έγινε μία επιλογή. Επιλέχθηκε ως τέλος της έρευνας το έτος 1880, καθώς έχει ήδη καθιερωθεί μία πρώτη κανονικότητα στις δυναστικές γιορτές. Μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα συντελούνται βασικά γεγονότα στη ζωή του Γεωργίου. Έχει πραγματοποιηθεί η άφιξή του στη χώρα, έχει γίνει ο γάμος του με την ορθόδοξη πριγκίπισσα Όλγα, έχει γεννηθεί και βαπτιστεί ο διάδοχος, έχουν βαπτιστεί τα έξι από τα οκτώ παιδιά του. Βρίσκεται ήδη δεκαπέντε χρόνια στην εξουσία και έχει κλείσει η πρώτη περίοδος πολιτικής αστάθειας με την καθιέρωση της «αρχής της δεδηλωμένης» το 1875. Ο εορτασμός της ονομαστικής του εορτής έχει καθιερωθεί ως ένα σημαντικό γεγονός συνυφασμένο με την κοινωνική και πολιτική ζωή στην πόλη. Η μοναδική εθνική γιορτή της 25ης Μαρτίου από την άλλη, μέσα στα χρόνια αυτά θα διαμορφώσει τα κυριότερα από τα βασικά χαρακτηριστικά της.

¹⁰ Δρούλια, Λ. & Κουτσοπανάγου, Γ. (2008). *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών-103. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. τ. 1^{ος}, σελ. 38.

Για τη μελέτη των δημόσιων και ιδιωτικών εορτασμών και τελετών, ετήσιων ή μοναδικών, της εν λόγω περιόδου, μελετήθηκε ο ημερήσιος και περιοδικός τύπος. Επιλεκτικά (με βάση την κομματική ταυτότητα, την αντικειμενικότητα και την κυκλοφορία) αποδελτιώθηκαν δημοσιεύματα αθηναϊκών εφημερίδων, κομματικών είτε ευρείας κυκλοφορίας, που είχαν ειδησεογραφικό χαρακτήρα και άλλα που ήταν άρθρα γνώμης. Οι εφημερίδες μελετήθηκαν από την ψηφιοποιημένη συλλογή της Βιβλιοθήκης της Βουλής. Ειδικότερα, χρησιμοποιήθηκαν φύλλα από την ρωσόφιλη, τουλάχιστον στην αρχή της, εφημερίδα *Αιών*. Πρόκειται για μία εφημερίδα που εκπροσωπεί την προηγούμενη περίοδο από αυτή που εξετάζουμε, έχει χαρακτηριστικά που καθιστούν κατανοητή την αλλαγή στον τύπο, το πέρασμα δηλαδή από την εφημεριδογραφία στην ειδησεογραφία. Περιλαμβάνει συχνά μακροσκελή άρθρα και πιο «φλύαρες» περιγραφές. Η αντίθεση με τις εφημερίδες της επόμενης γενιάς, όπου δίνεται έμφαση στο γεγονός χωρίς περιγραφικά στολίδια, είναι εμφανής. Ωστόσο, συνεχίζει να εκδίδεται όλο το διάστημα που μελετάμε (έχει ανανεωθεί καθώς από το 1857 ανέλαβε ο Τιμολέων Φιλήμων, γιος του Ιωάννη Φιλήμονα) και πολλές φορές είναι η μόνη που μας παρέχει πλούσιο υλικό ή φωτίζει διάφορες πλευρές των γεγονότων. Η εφημερίδα, όπως με άρθρο της έκανε φανερό, μάχονταν για τα πραγματικά συμφέροντα του θρόνου. Για αυτόν τον λόγο την εντάξαμε στις βασικές πηγές της μελέτης μας.¹¹ Επιπρόσθετα, από τις κομματικές εφημερίδες της πρώτης δεκαετίας (1860), χρησιμοποιούμε την εφ. *Εθνοφύλαξ* (1862-1880)¹² που είναι η πρώτη κομματική εφημερίδα, όργανο του Ζαΐμη, που άλλοτε είχε αντιπολιτευτικό και άλλοτε συμπολιτευτικό ρόλο, ανάλογα με την τοποθέτηση του ίδιου. Επίσης, την μετριοπαθή *Παλιγγενεσία* (1862-1899)¹³ και την εφ. *Εθνικόν πνεύμα* (1868-1887), όργανο του Κουμουνδούρου.¹⁴ Από τη δεκαετία του 1870 εξετάζουμε την εφ. *Ωρα* (1875) του Χ. Τρικούπη, γνωστού για την αγγλόφιλη στάση

¹¹ Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Α. Δημόπουλος. σελ. 69-72.

¹² Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Α. Δημόπουλος. σελ. 91-92.

¹³ Αντικειμενική και μετριοπαθής εφημερίδα, που ακολούθησε τη μέση οδό καθώς βασικό της δόγμα υπήρξε ότι ο τύπος δεν πρέπει να ανήκει ούτε στην συμπολίτευση ούτε στην αντιπολίτευση. Είχε μακρό βίο. Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Α. Δημόπουλος. σελ. 95.

¹⁴ Συνέβαλε στην βελτίωση του κοινοβουλευτισμού, όπως άλλωστε και ο Τρικούπης, καθώς ο ίδιος ο Κουμουνδούρος αρθρογραφούσε και διατύπωνε με θάρρος τις απόψεις του, ακόμα κι όταν διαφωνούσε με τον βασιλιά Γεώργιο Α΄. Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Α. Δημόπουλος. σελ. 116-117.

του, την καθαρά ειδησεογραφική εφ. *Εφημερίς* του Κορομηλά¹⁵ και την εφ. *Καιροί* του Π. Κανελλίδη¹⁶. Μία φορά επίσης χρησιμοποιήθηκε δημοσίευμα της εφ. *Ερμής* της συμπρωτεύουσας.

Τεκμηρίωση, σκοπός της έρευνας, ερευνητικά ερωτήματα

Από το 1980 περίπου, η επίδραση μνήμης και ανάμνησης άρχισε να απασχολεί την επιστημονική συζήτηση σε Ανατολή και Δύση. Διανύουμε την αρχή μιας νέας εποχής, όπου παρατηρείται ένα συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη μνήμη. Όπως εξηγεί ο Jan Assmann, αυτό συμβαίνει εξαιτίας της πολιτισμικής επανάστασης των νέων μορφών ηλεκτρονικής επικοινωνίας και της δυνατότητας αποθήκευσης των πληροφοριών, της διάδοση μιας θεωρίας «μετα-πολιτισμού», η οποία διατηρεί ζωντανό κάτι που ολοκληρώθηκε μέσω της ανάμνησης και της κριτικής και, τέλος, λόγω της σταδιακής απώλειας των αυτοπτών μαρτύρων των καθοριστικών γεγονότων στην ανθρώπινη ιστορία. Γύρω από την έννοια της ανάμνησης επικεντρώνεται η επιστημονική έρευνα όχι μόνο των ιστορικών αλλά και πλήθος άλλων επιστημών, της πολιτικής, της ανθρωπολογίας, της κοινωνιολογίας, των τεχνών.¹⁷

Ταυτόχρονα και στην Ελλάδα τις δύο τελευταίες δεκαετίες εκδηλώνεται μεγάλο ενδιαφέρον για τη δημόσια ιστορία, τις τελετές και τους επετειακούς εορτασμούς, τις αντιπαραθέσεις γύρω από τη μνήμη. Η καθιέρωση νέων εορτασμών, η ανέγερση νέων μνημείων και η πληθώρα πολιτισμικών μέσων συνέβαλαν στην εμπορευματοποίηση του παρελθόντος και στην ανάπτυξη του τουρισμού μνήμης.¹⁸ Η ενασχόληση με το εθνικό παρελθόν συναντά την έγκριση ενός προγράμματος ανάπλασης ενός ιστορικού μνημείου, των βασιλικών κτημάτων στο Τατόι. Λόγω της συγκεκριμένης συγκυρίας έρχεται στο προσκήνιο η ιστορία όχι μόνο της βασιλικής οικογένειας της Ελλάδας

¹⁵ Τον πρώτο χρόνο της έκδοσής της ήταν αμερόληπτη ειδησεογραφική κυρίως εφημερίδα. Την περίοδο όμως των «Στηλιτικών» και των «Σιμωνιακών» παίρνει πρώτη φορά πολιτική θέση. Αντιτάχθηκε, όπως και όλος ο Αθηναϊκός τύπος, στον Βούλγαρη και στα άτομα που δωροδόκησαν Μητροπολίτες προκειμένου να πετύχει ο Βούλγαρης απαρτία στη Βουλή. Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Α. Δημόπουλος. σελ. 130, 133.

¹⁶ Η εφημερίδα που έμεινε γνωστή για τη δημοσίευση του άρθρου του Τρικούπη «Τίς πταίει;», υπήρξε μαχητική στη μακρά, με διακοπές, πορεία έκδοσής της. Υπήρξε ωστόσο βαθιά αντιτρικουπική ενώ αργότερα στήριξε το Εθνικό κόμμα. Την περίοδο που μελετάμε εκδίδεται από τον Μάιο του 1872 μέχρι τον Ιούλιο του 1875. Δρούλια, Λ. & Κουτσοπανάγου, Γ. (2008). *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών-103. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. σελ. 484-485.

¹⁷ Assmann, J. (2017). *Η πολιτισμική μνήμη. Γραφή, ανάμνηση και πολιτική ταυτότητα στους πρώιμους ανώτερους πολιτισμούς*. μτφρ. Διαμαντής Παναγιωτόπουλος. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης. σελ. 1-2.

¹⁸ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 12.

αλλά και η ιστορία της χώρας των τελευταίων περίπου εκατό χρόνων. Αποτελεί ένα μεγάλο εγχείρημα που φιλοδοξεί να φέρει έσοδα στα ταμεία του κράτους και να δημιουργήσει ένα νέο τόπο μνήμης για τους σύγχρονους Έλληνες, προσδίδοντας του ποικίλα νοήματα.

Με αφορμή αυτό το γεγονός η μελέτη της ζωής και της δράσης του ιδρυτή των βασιλικών κτημάτων βασιλιά Γεωργίου του Α΄ αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πώς συγκεκριμένα ο πρώτος βασιλιάς της βασιλευόμενης δημοκρατίας στην Ελλάδα έμεινε πενήντα χρόνια στην εξουσία και κατάφερε να μείνει στην ιστορία ως ένας αγαπητός βασιλιάς;

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι μία μεγάλη πρόκληση για την ιστορική μελέτη της μνήμης είναι το γεγονός ότι πολλά διαφορετικά παρελθόντα επανακτώνται μέσα σε μια κοινωνία, ενώ καινούργια συλλογικά βιώματα δημιουργούν ιστορικές διαστρωματώσεις. Η κατανόηση αυτού του ιστορικού παρελθόντος από την άλλη πραγματοποιείται όχι τόσο μέσα από τα τεκμήρια όσο ίσως μέσα από τα σύμβολα και το πολιτικό φαντασιακό. Εξάλλου η ανάμνηση συχνά συγκροτείται εικονιστικά και ως εκ τούτου οι εικόνες διατηρούν και μεταδίδουν τη μνήμη του παρελθόντος, η εικονογράφηση του οποίου προσφέρεται για να κατανοήσουμε τη θέση του παρελθόντος μέσα στο εκάστοτε παρόν.¹⁹

Σύμφωνα με τον Nora οι «τόποι μνήμης» (μνημεία, τελετές, κτίρια, αντικείμενα κ.α.) είναι αναγκαίοι για την εθνική νοηματοδότηση του παρόντος μέσα από ένα μακρινό παρελθόν και με το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον. Μέσα από τους τόπους μνήμης συνειδητοποιείται η τομή με το παρελθόν, ενισχύεται η μνήμη της εθνικής κοινότητας, εξιστορείται η εθνική πρόοδος, επιστρατεύεται η ιστορία επειδή οι κοινωνίες ανησυχούν ότι λησμονούν το παρελθόν τους.²⁰

Οι μνημονικές τελετές επιτελούν κυρίως τη μετάδοση της μνήμης και τη συγκρότηση ταυτότητας. Υπό αυτήν την προσέγγιση οι τελετές αποτελούν ένα μέσο για τη συνοχή και την ενίσχυση της αλληλεγγύης της ομάδας. Μέσα από τις δημόσιες τελετουργίες και τη μνημόνευση μιας ιστορικής τομής σηματοδοτείται πολλές φορές, σύμφωνα με τον Gillis, η ρήξη με το παρελθόν και μία νέα αρχή για το μέλλον.²¹ Η

¹⁹ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 25-26.

²⁰ Nora, P. (1989). *Between Memory and History: Les Lieux de Memoire. Representations*, 26, p. 10.

²¹ Στο ίδιο, 30-31.

μνήμη εκτός αυτού συμβάλλει στην παραγωγή των κοινωνικών αξιών κάθε εποχής. Σημαντικό ρόλο στην νοηματοδότηση αυτών των αρχών διαδραματίζει η συμμετοχή του κοινού που παρευρίσκεται στις εκδηλώσεις που διοργανώνονται. Η μελέτη των επιτελεστικών τελετουργικών πράξεων ως μέσων για την οικοδόμηση του Έθνους εξετάζεται τα τελευταία χρόνια υπό το πρίσμα της ανθρωπολογικής θεώρησης και των θεατρικών σπουδών. Η συνάρθρωση αυτή μας βοηθά να κατανοήσουμε καλύτερα την αναπαράσταση του παρελθόντος στα σκηνοθετημένα μαζικά θεάματα και τις εθνικές γιορτές. Μέσα στα φαντασιακά παρελθόντα το αστικό κοινό αναζητά νέους τρόπους διασκέδασης που πολλές φορές οργανώνονται από το ίδιο το κράτος ή εντάσσονται μέσα στα πλαίσια της δράσης διαφόρων συλλόγων. Είναι με άλλα λόγια πολιτικές τελετουργίες που σχεδιάζονται «από τα πάνω».²²

Ο A. Smith (2014) σε μελέτη του επισημαίνει ότι χωρίς τις δημόσιες τελετουργίες τα εθνικά αισθήματα και οι αξίες θα ήταν δύσκολο να ενσταλαχτούν σε ευρείς πληθυσμούς. Οι μνημονικές τελετές είναι συνυφασμένες με την ιστορία του εθνικισμού και με την καθιέρωση μιας κανονικότητας έχουν διαδραματίσει ειδικό ρόλο στη διαμόρφωση των εθνών. Διατηρούν σε μεγάλο βαθμό μία συγκεκριμένη μορφή που τροφοδοτείται από τους κρατικούς θεσμούς και τις πολιτικές ελίτ, αλλά δέχονται και προσθήκες ή τροποποιήσεις στο πέρασμα του χρόνου.²³ Ταυτόχρονα, η μελέτη των τελετών και των γιορτών προϋποθέτει την ένταξή τους στο ιστορικό τους συγκείμενο καθώς και την μελέτη των συμβόλων, των αναμνήσεων, των παραδόσεων που τα μέλη της κοινότητας μοιράζονται.²⁴ Η αρχική τους μορφή, η επανάληψη, η τακτικότητα και η ομοιότητά τους διατηρείται σε κάποιο βαθμό επειδή εξασφαλίζει τη συναίνεση του λαού.²⁵ Πάντως, η βαθύτερη κατανόησή των εθνικών τελετών και η εκτίμηση της συμβολής τους στην αναμόρφωση του έθνους έγκειται στη γνώση της εθνικής ιστορίας, των παραδόσεων, των αξιών, των συμβολισμών.²⁶

Ο Paul Connerton (1999) από την πλευρά του συσχετίζει τον έλεγχο της μνήμης της κοινωνίας με την ρύθμιση της ιεραρχίας της εξουσίας. Επιπλέον, τονίζει ότι η

²² Στο ίδιο, 32-33.

²³ Smith, A. (2014). The rites of nations. Elites, masses and the re-enactment of the “national past”. Στο R. Tsang & E. T. Woods (επιμ.), *The Cultural Politics of Nationalism and Nation-Building: Ritual and Performance in the Forging of Nations*. p. 21. New York: Routledge.

²⁴ Στο ίδιο σελ. 22.

²⁵ Στο ίδιο σελ. 33.

²⁶ Smith, A. (2014). The rites of nations. Elites, masses and the re-enactment of the “national past”. Στο R. Tsang & E. T. Woods (επιμ.), *The Cultural Politics of Nationalism and Nation-Building: Ritual and Performance in the Forging of Nations*. p. 27. New York: Routledge.

κοινωνική τάξη του παρόντος νομιμοποιείται μέσα από τις εικόνες του παρελθόντος. Οι μνημονικές τελετές, των οποίων αναλύει τα χαρακτηριστικά, δεν αποτελούν απλώς έναν τρόπο έκφρασης ούτε χαρακτηρίζονται μόνο από ένα συγκεκριμένο τυπικό αλλά ξεπερνούν τον τόπο και τον χρόνο τέλεσής τους. Μέσα από την επαναληπτικότητά τους πραγματοποιείται η συνέχεια με το παρελθόν και με τους συμβολισμούς τους απηχούν αντιλήψεις για τη λειτουργία της κοινωνίας.²⁷

Σύμφωνα με τους Corrigan & Sayer (1985) οι δραστηριότητες του κράτους είναι πολιτισμικά σχήματα, πολύ σημαντικά στον αστικό πολιτισμό. Τα κράτη μέσα από τις τελετουργίες καθορίζουν αποδεκτές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς και τις απεικονίσεις της συλλογικής ταυτότητας. Οι κρατικές αυτές τελετές ενθαρρύνουν συγκεκριμένες κοινωνικές ιδιότητες του ανθρώπου, ενώ περιθωριοποιούν κάποιες άλλες. Έτσι, κατασκευάζουν την εικόνα την οποία έχουν οι άνθρωποι για τον εαυτό τους και για τη θέση τους στον κόσμο. Η κρατική εξουσία επιχειρεί να ενοποιήσει τις διαφοροποιημένες ιστορικές εμπειρίες των κοινωνικών ομάδων του κράτους, των οποίων τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (φύλο, καταγωγή, τάξη, ηλικία) δεν γίνονται αποδεκτά. Το κράτος εν τέλει είναι ο συγκεντρωτικός εκείνος μηχανισμός που εκπροσωπεί τα μέλη της κοινότητας, η οποία συμπυκνώνεται στην έννοια του έθνους.²⁸

Πρόκειται για τις «επινοημένες παραδόσεις», όπως τις ονόμασε ο Hobsbawm, μέσω των οποίων οι πολιτικές ελίτ και οι μονάρχες επιχειρούν τη χειραγώγηση του παρελθόντος με σκοπό τη νομιμοποίησή τους στην εξουσία. Με άλλα λόγια αυτές οι πρακτικές χρησιμοποιούν στοιχεία από το παρελθόν που τα συνδυάζουν με τη συμβολική γλώσσα του παρόντος και προσπαθούν μέσω της επανάληψης να ενσταλάξουν αξίες και να καθιερώσουν κανόνες συμπεριφοράς και σχέσεις εξουσίας σε άμεση σύνδεση με το παρελθόν.²⁹

Στην παρούσα μελέτη εστιάζουμε σε μορφές «επινοημένων παραδόσεων», τον εορτασμό της εθνικής επετείου και του πρώτου ιωβηλαίου της επανάστασης, την εορτή του βασιλιά ως εθνικό γεγονός, την τελετή της άφιξης, του γάμου και των βαπτίσεων των μελών της οικογένειάς του. Πιο συγκεκριμένα θα μελετήσουμε πως

²⁷ Connerton, P. (1999). *How societies remember*. Cambridge: University Press. p. 1,3,58.

²⁸ Corrigan, P. & Sayer, D. (1985). *The Great Arch. English State Formation as Cultural Revolution*. Oxford: Blackwell. p. 5.

²⁹ Hobsbawm, E. & Terence, O. (2004). *Η επινόηση της παράδοσης*. μτφρ. Θανάσης Αθανασίου. Αθήνα: Θεμέλιο. σελ. 10-19, 297.

νοηματοδοτήθηκαν και με ποιους συμβολισμούς ενδύθηκαν ανά έτος οι εορτές που γίνονταν κατά το πρώτο διάστημα της βασιλείας του Γεωργίου Α΄.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος περιλαμβάνονται μία ιστορική αναδρομή στον τύπο της περιόδου, καθώς αποτελεί τη βασική πηγή της έρευνας, και στοιχεία της έρευνας (θεωρητικές έννοιες, ερευνητικά ερωτήματα, σκοπός). Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τρία κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αποτελείται από υποκεφάλαια που αναδεικνύουν το ιστορικό πλαίσιο της εποχής του Γεωργίου Α΄, στοιχεία βιογραφικά και μία αποτίμηση της προσωπικότητας του. Σε αυτό το κεφάλαιο εντάσσεται επίσης η άφιξη του στην Ελλάδα και η μελέτη της ονομαστικής του γιορτής. Η ένταξη της ονομαστικής εορτής του βασιλιά στο μέρος αυτό επιλέχτηκε επειδή πρόκειται για ένα γεγονός που συνδέεται με τα ατομικά του χαρακτηριστικά. Το δεύτερο κεφάλαιο είναι ερευνητικό και αφορά στη μελέτη της εθνικής επετείου ανά έτος, όπου θα διερευνήσουμε τα ποικίλα νοήματα με τα οποία επενδύθηκε ο εορτασμός και πως εργαλειοποιήθηκε προκειμένου να «εξυπηρετήσει» τις παροντικές ανάγκες. Το πρώτο ωβηλαίο της επανάστασης θα μελετηθεί μαζί με τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου του 1871 λόγω της χρονικής τους σύμπτωσης. Θα διερευνήσουμε επίσης πως το λαϊκό κοινό προσλαμβάνει τα μηνύματα, ποιοι φορείς ή συλλογικές ομάδες αναδεικνύονται κάθε φορά, όπως αυτά αποτυπώθηκαν στον Τύπο της εποχής. Ο Τύπος άλλωστε είναι ένα χρήσιμο εργαλείο, καθώς η είδηση αποκαλύπτει παραστατικά τον τρόπο πρόσληψης του παρελθόντος και τη μετουσίωσή του σε ιστορία.³⁰ Ακόμη θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε ποια ήταν η στάση του βασιλιά απέναντι στα κόμματα και τα όργανα που τα εκπροσωπούσαν (εφημερίδες) ή ποια ήταν η στάση των εφημερίδων απέναντι σε εκείνον. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά στην έρευνα των γεγονότων χωρίς ετήσια περιοδικότητα, τον γάμο του βασιλιά και τις βαπτίσεις των παιδιών του. Με τη βοήθεια των δημοσιευμάτων του Τύπου θα μελετήσουμε τους συμβολισμούς που χρησιμοποιήθηκαν και τη σημασία τους για το βασιλικό θεσμό. Με βάση τα στοιχεία αυτά θα προσπαθήσουμε να κάνουμε φανερό πως οι συγκεκριμένοι εορτασμοί και οι παραπάνω τελετές χρησιμοποιήθηκαν για να «εξυπηρετήσουν» την πολιτική εξουσία και τις ανάγκες του εκάστοτε παρόντος. Πώς διαμορφώθηκε εν τέλει υπό αυτήν την προοπτική το τελετουργικό αυτών των εορτών, ποιες πολιτικές ιδιομορφίες της εποχής

³⁰ Λιάκος, Α. (2007). *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία*; Αθήνα: Πόλις. σελ. 13.

αντανακλώνται, ποια ήταν η στάση των πολιτικών, της δυναστείας, του τύπου. Στον επίλογο, θα προχωρήσουμε στη διατύπωση των συμπερασμάτων της έρευνας.

Μέρος Β΄

Κεφάλαιο 1^ο. Η περίοδος βασιλείας του Γεωργίου Α΄

Συνοπτική ιστορική αναδρομή στα 50 χρόνια της βασιλείας του

Μετά την έξωση του βασιλιά Όθωνα (23 Οκτωβρίου 1862) και τις εμφύλιες συγκρούσεις πεδινών και ορεινών³¹ που ακολούθησαν στο διάστημα της μεσοβασιλείας, ορίστηκε η Β΄ Εθνοσυνέλευση των Αθηνών (η οποία ξεκίνησε τις εργασίες της στις 10 Δεκεμβρίου 1862) με κύρια αποστολή την εξεύρεση νέου μονάρχη και την διατύπωση Συντάγματος.³² Αρχικά εξελέγη υποψήφιος για το ελληνικό στέμμα, ο δευτερότοκος γιος της βασίλισσας της Μ. Βρετανίας Βικτωρίας, Αλφρέδος. Η υποψηφιότητά του εν τέλει δεν έγινε δεκτή από τη βασιλική οικογένεια της Αγγλίας, διότι σύμφωνα με το πρωτόκολλο του Λονδίνου (22/3 Φεβρουαρίου 1830) στον ελληνικό θρόνο δεν μπορούσε να ανέλθει γόνος προερχόμενος από τις βασιλικές οικογένειες των τριών προστάτιδων δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας). Έπειτα από διάστημα τριών μηνών προέκυψε η υποψηφιότητα του Δανού πρίγκιπα Γουλιέλμου Γεωργίου, γιου του Διαδόχου και μετέπειτα βασιλιά της Δανίας Χριστιανού, η οποία ψηφίστηκε ομόφωνα από όλους τους πληρεξουσίους και έλαβε την υποστήριξη των προστάτιδων δυνάμεων και τη συγκατάθεση του πρίγκιπα Γεωργίου Χριστιανού.

Σύμφωνα με το ψήφισμα η Β΄ εθνοσυνέλευση των Αθηνών αναγόρευσε τον πρίγκιπα της Δανίας Γεώργιο Χριστιανό Γουλιέλμο ως Συνταγματικό βασιλιά των Ελλήνων με το όνομα «Γεώργιος Βασιλιάς των Ελλήνων». Όρισε ότι οι νόμιμοι διάδοχοι θα πρέσβευαν το ορθόδοξο δόγμα και εξέλεξε τριμελή επιτροπή (Κ. Κανάρης, Θρ. Ζαΐμης, Δ. Γρίβας) για να μεταβεί στη Δανία και να προσφέρει σε

³¹ «Ορεινοί» ονομάστηκαν όσοι υποστήριζαν τις θέσεις του Γρίβα στην εθνοσυνέλευση των Αθηνών, επειδή προέρχονταν από ορεινές περιοχές της Ελλάδας και σε αντίθεση με αυτούς οι υποστηρικτές του Βούλγαρη «πεδινοί». Οι ομάδες αυτές διαφώνησαν εντός των διαδικασιών της εθνοσυνέλευσης στην προσπάθεια σχηματισμού κυβέρνησης τριανδρίας (Κανάρη, Βούλγαρη, Ρούφου). Ασπρέας, Γ. (1931). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*. τόμ. 1ος, Αθήνα: Χρήσιμα Βιβλία, σελ. 267-268. [όλες οι αναφορές στις σ. μετά τον τόπο και τον εκδότη]

³² Μπάλτα, Α., Βόγλη, Ε & Χρηστίδης, Χ. (2016). *Θέματα ελληνικής ιστορίας (19^{ος}-20^{ος} αι.)*. σελ. 184 Ebook.

αυτόν, εκ μέρους του ελληνικού έθνους, το Στέμμα.³³ Επιπρόσθετα, τον ανακήρυξε ενήλικα, καθότι δεν είχε συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του, προκειμένου να αποφευχθεί ζήτημα αντιβασιλείας, όπως είχε συμβεί στην περίπτωση του Όθωνα. Στις 1/13 Ιουλίου υπογράφηκε η συνθήκη του Λονδίνου από τις προστάτιδες δυνάμεις, Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, για την ανάρρησή του στον ελληνικό θρόνο. Ταυτοχρόνως, ανακοινώθηκε η προσάρτηση των Ιονίων νήσων στην Ελλάδα, τα οποία παραχωρήθηκαν με συνθήκη στις 17/29 Μαρτίου 1864.³⁴ Η πρόσκτηση αυτή πρόσθεσε 250.000 κατοίκους στον πληθυσμό και το βασίλειο απέκτησε μία περιοχή που είχε δεχτεί ήδη περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο ελληνικό μέρος δυτικές επιρροές.³⁵

Στις 5 Σεπτεμβρίου 1863 ο Γεώργιος αναχώρησε από την Κοπεγχάγη προκειμένου να επισκεφτεί πρώτα τις μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες (Πετρούπολη, Βρυξέλλες, Λονδίνο, Παρίσι) πριν φτάσει στην Ελλάδα. Σε όλες τις ξένες αυλές και στις ελληνικές παροικίες η υποδοχή του υπήρξε θερμή. Η άφιξή του στο λιμάνι του Πειραιά με τη φρεγάτα «Ελλάς», που τη συνόδευαν τιμητικά ένα αγγλικό και ένα γαλλικό πολεμικό πλοίο, πραγματοποιήθηκε στις 18 Οκτωβρίου 1863 και υπήρξε πραγματικά παροιμιώδης.³⁶ Περίπου ένα χρόνο αργότερα, στις 16 Νοεμβρίου 1864, ορκίστηκε στο νέο Σύνταγμα της Ελλάδας, ύστερα από δική του παρέμβαση (διάγγελμα στις 6 Οκτωβρίου 1864) για επίσπευση των διαδικασιών ψήφισής του.³⁷ Αυτή υπήρξε η πρώτη επιτυχής επέμβαση του βασιλιά στα πολιτικά ζητήματα, σε αντίθεση με άλλες ανεπιτυχείς ενέργειες του συμβούλου του Σπόνεκ³⁸, που τον κατέστησαν μισητό στους Έλληνες και συνέβαλαν στην αποπομπή του από το βασιλιά. Το νέο Σύνταγμα διεύρυνε τις δημοκρατικές ελευθερίες που είχαν θεσπιστεί το 1844 (όπως ελευθερία του τύπου, καθολική ψηφοφορία που αποτέλεσε τη βάση του κοινοβουλευτισμού κ.α), παρόλο που ο ηγεμόνας διατηρούσε προνόμια και διέθετε ακαθόριστες εξουσίες σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Τις εξουσίες

³³ Γατόπουλος, Δ. (χ.χ.). Γεώργιος Α΄. *Ο Δημοκράτης Βασιλεύς (1863-1913)*. (Ανεκδοτική Ιστορία της Βασιλευόμενης δημοκρατίας εις την Ελλάδα). Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε., σελ. 29-32, 44.

³⁴ Μπαλτά, Α., Βόγλη, Ε & Χρησιτίδης, Χ. (2016). *Θέματα ελληνικής ιστορίας (19^{ος}-20^{ος} αι.)*. σελ. 186 Ebook.

³⁵ Clogg, R. (2003). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000*. σελ. 81. Αθήνα: Κάτοπτρο.

³⁶ Γατόπουλος, Δ. (χ.χ.). Γεώργιος Α΄. *Ο Δημοκράτης Βασιλεύς (1863-1913)*. (Ανεκδοτική Ιστορία της Βασιλευόμενης δημοκρατίας εις την Ελλάδα). Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε.

³⁷ Μπαλτά, Α., Βόγλη, Ε & Χρησιτίδης, Χ. (2016). *Θέματα ελληνικής ιστορίας (19^{ος}-20^{ος} αι.)*. Ebook.

³⁸ Δανός κόμης, πρώην Υπουργός Οικονομικών της Δανίας, τον οποίο όρισε, ως σύμβουλο του ανήλικου γιου του, ο βασιλιάς της Δανίας Χριστιανός Θ΄, πατέρας του Γεωργίου Α΄. Ασπρέας, Γ. (1931). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*. τόμ. 1ος, σελ. 283. Αθήνα: Χρήσιμα Βιβλία.

αυτές ο Γεώργιος τις αξιοποίησε, αποδημώντας συχνά για μεγάλα διαστήματα στο εξωτερικό και εκμεταλλεόμενος τις μεγάλες διασυνδέσεις του με τους δυναστικούς κύκλους της Ευρώπης.³⁹

Τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του η πολιτική ζωή παρέμεινε όπως επί Όθωνα. Χαρακτηριζόταν από τις πελατειακές σχέσεις που ανέπτυσσαν οι ρευστοί πολιτικοί σχηματισμοί. Οι αρχηγοί των κομμάτων, μέσα σε ένα ατέρμονο κυνήγι αξιωμάτων, προσπαθούσαν να ικανοποιούν τις υπερβολικές απαιτήσεις των ψηφοφόρων τους προκειμένου να παραμένουν στην εξουσία. Σε ένα κράτος με μία οικονομία ατροφική αναπτύχθηκε ένας δυσανάλογος δημόσιος τομέας με το μεγαλύτερο ποσοστό δημοσίων υπαλλήλων στη Δυτική Ευρώπη. Οι εκλογικές αναμετρήσεις ήταν σκληρές και ήταν δύσκολο να προκύψει σταθερή κυβέρνηση. Τη δεκαετία 1870 υπήρξε έντονη πολιτική αστάθεια. Προκηρύχθηκαν τέσσερις φορές εκλογές και σχηματίστηκαν εννέα κυβερνήσεις.⁴⁰ Σπάνια οι κυβερνήσεις που προέκυπταν από τις εκλογικές αναμετρήσεις ήταν πλειοψηφικές. Στη Βουλή κατά συνέπεια διορίζονταν μειοψηφικά βραχύβια πολιτικά σχήματα με παρεμβάσεις του στέμματος.

Παράλληλα, την πρώτη δεκαετία, ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα που αντιμετώπιζε το κράτος ήταν η πάταξη της ληστείας. Τα γεγονότα της σφαγής στο Δήλεσι τον 1870 αμαύρωσαν τη εικόνα της χώρας διεθνώς και προκάλεσαν την επέμβαση της Μ. Βρετανίας στα εσωτερικά του κράτους. Κυρίως όμως έθεσαν με επιτακτικό τρόπο το ζήτημα της πάταξης της ληστείας, της αποκατάστασης της ασφάλειας και της λειτουργίας της ευνομίας σε ένα δυτικού τύπου νεωτερικό κράτος.⁴¹ Μετά τον διασυρμό αυτό του κράτους εξαιτίας κυρίως της κρατικής ανεπάρκειας η Βουλή αναγκάστηκε να ψηφίσει τον περί ληστείας νόμο.⁴²

Στο τέλος της πρώτης δεκαετίας της βασιλικής θητείας του Γεωργίου σημαντικά ζητήματα απασχόλησαν τη χώρα και τη βασιλική δυναστεία. Ένα χρόνο αργότερα, το 1871, ξέσπασε το λαυρεωτικό, το σκάνδαλο που συμπαρέσυρε τους μεγαλομετόχους της εταιρείας μεταλλείων Λαυρίου αλλά και χιλιάδες

³⁹ Clogg, R. (2003). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000*. σελ. 81. Αθήνα: Κάτοπτρο.

⁴⁰ Clogg, R. (2003). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000*. σελ. 81, 83. Αθήνα: Κάτοπτρο.

⁴¹ Μαρωνίτη, Ν. «Η εποχή του Γεωργίου Α. Πολιτική ανανέωση και αλυτρωτισμός». (Επιμ.) Παναγιωτόπουλος, Β., στο: *Ιστορία του νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τα χρόνια της σταθερότητας, 1871-1909, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Ελληνισμού*. Τ. 5^{ος}, Εκδόσεις: Τα Νέα, σελ. 11.

⁴² Ασπρέας, Γ. (1931). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*. τόμ. 2ος, σελ. 38-39. Αθήνα: Χρήσιμα Βιβλία.

μικρομετόχους, οδηγώντας τους σε οικονομική εξαθλίωση. Από το μένος των κοινωνικών στρωμάτων δε γλίτωσε ούτε η κυβέρνηση Δεληγεώργη που ο βασιλιάς Γεώργιος διόρισε για να λύσει το ζήτημα, καθώς προέκυψαν διαφορές ανάμεσα στην ιδιωτική ξένων συμφερόντων εταιρεία «Ι. Σερπιέρη-Roux-Fraissinet και Σία» και το ελληνικό δημόσιο για το ζήτημα των εκβολάδων.⁴³ Οι ιδεολογικές ζυμώσεις και αντιπαραθέσεις που προέκυψαν κληροδότησαν στην μετέπειτα δεκαετία την κύρια πολιτική διαφωνία σχετικά με τη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής: από τη μία πλευρά οι οπαδοί του εκσυγχρονισμού με κάθε κόστος (Τρικούπης) και από την άλλη η συντηρητική φωνή που υπερασπιζόταν μία μετριοπαθή ανάπτυξη που θα στηριζόταν σε εγχώρια δεδομένα (Δηλιγιάννης).⁴⁴

Δεύτερο μεγάλο ζήτημα υπήρξε το πολιτειακό, με αποκορύφωμα τα έτη 1874-75, όταν η κυβέρνηση Βούλγαρη, μετά την παραίτηση του Ε. Δεληγεώργη (9/21 Φεβρουαρίου 1874), ήρθε στο προσκήνιο. Είχε συμπληρωθεί μία δεκαετία από την καθιέρωση του Συντάγματος και επιτρεπόταν πλέον τυχόν αναθεώρησή του, στην οποία απέβλεψε. Πρόθεσή του Βούλγαρη ήταν η καθιέρωση μοναρχικών διατάξεων ή ακόμη και η παραβίαση του Συντάγματος (με τη μη εξασφάλιση απαρτίας στη Βουλή). Φαίνεται πως σε αυτή την προσπάθεια είχε τη συμπαράσταση του Στέμματος εκείνη την περίοδο. Η κοινωνία βρισκόταν σε ανησυχία καθώς παρακολουθούσε τις προσπάθειες των μειοψηφικών σχηματισμών να ανέρχονται στην εξουσία με τη βοήθεια του βασιλιά που κατά κανόνα χρησιμοποίησε το προνόμιο εκ του Συντάγματος να διορίζει και να παύει τους υπουργούς. Με το άρθρο «Τίς πταίει» (29/6/1874) στην εφ. *Καιροί* του Κανελλίδη, ο Τρικούπης στρεφόταν κατά των αυλικών ραδιουργιών. Αρχικά ο εκδότης της εφημερίδας προφυλακίστηκε γιατί θεωρήθηκε ότι στρεφόταν εναντίον του βασιλιά καθώς το άρθρο ήταν ανυπόγραφο. Ο Τρικούπης όμως εμφανίστηκε ενώπιον της εισαγγελικής αρχής και αποκάλυψε ότι ο ίδιος υπήρξε ο συντάκτης του «επιλήψιμου» άρθρου. Η ομολογία αυτή οδήγησε στην προφυλάκισή του, αλλά αφέθηκε αργότερα ελεύθερος με εγγύηση. Ο Βούλγαρης, παρά την ήδη τεταμένη κατάσταση, συνέχισε την ίδια τακτική. Χωρίς να έχει εξασφαλίσει απαρτία στη Βουλή προχώρησε στην ψήφιση του προϋπολογισμού στη

⁴³ Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Συνταγματική βασιλεία (1863-1909)*. Τόμ. 2, σελ. 35-44. Αθήνα: Πάπυρος.

⁴⁴ Μαρωνίτη, Ν. «Η εποχή του Γεωργίου Α. Πολιτική ανανέωση και αλυτρωτισμός». (Επιμ.) Παναγιωτόπουλος, Β., στο: *Ιστορία του νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τα χρόνια της σταθερότητας, 1871-1909, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Ελληνισμού*. Τ. 5^{ος}, Εκδόσεις: Τα Νέα, σελ. 12.

συνεδρίαση στις 30 Νοεμβρίου 1874, γεγονός που προκάλεσε την σφοδρή αντίδραση της αντιπολίτευσης, του αθηναϊκού τύπου και του λαού (ιδίως των φοιτητών). Από τους 190 βουλευτές είχαν απομείνει εν τέλει μόνο 81, τα ονόματα των οποίων γράφτηκαν σε στήλες του αντιπολιτευόμενου τύπου κατά το αρχαίο έθιμο εγγραφής των μη πατριωτών σε δημόσια στήλη. Για αυτό το λόγο ονομάστηκαν «Στηλίτες». Από το αδιέξοδο εν τέλει εξήλθε ο βασιλιάς απομακρύνοντας τον Βούλγαρη και δίνοντας εντολή στον Χ. Τρικούπη να σχηματίσει κυβέρνηση. Η γνωστή ικανότητα προσαρμοστικότητας του βασιλιά υπήρξε σωτήρια. Όταν αντιλαμβανόταν ότι μία προσωπικότητα προβαλλόταν από την κοινή γνώμη δεν δίσταζε να την χρησιμοποιήσει. Ο ίδιος ο βασιλιάς στις 11/23 Αυγούστου 1875 στο λόγο του θρόνου κατά την έναρξη των εργασιών της Βουλής κήρυξε την «αρχή της δεδηλωμένης».⁴⁵ Επέρχεται έτσι το τέλος του πολυκομματικού συστήματος και η άνοδος του δικομματισμού. Αναδεικνύεται επίσης η πολιτική φυσιογνωμία του Χ. Τρικούπη, ο κοινοβουλευτισμός και η εκσυγχρονιστική προοπτική του πέμπτου κόμματος,⁴⁶ η οποία θα επικρατήσει έξι χρόνια αργότερα.⁴⁷

Το χρονικό διάστημα από το 1875 έως το 1881, τα κόμματα στράφηκαν προς την αντιμετώπιση της ανατολικής κρίσης, με αποκορύφωμα τον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1878. Μετά το Βουλγαρικό Σχίσμα (1870) ξεκίνησε ένας θρησκευτικός και πολιτιστικός ανταγωνισμός μεταξύ Ελλάδας-Βουλγαρίας που μετεξελίχθηκε σε πολεμικό μπροστά στο φόβο της «Μεγάλης Βουλγαρίας» που προωθούσε η νικήτρια του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1878 Ρωσία. Με το Συνέδριο του Βερολίνου οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφάσισαν την προσάρτηση της Θεσσαλίας και της Άρτας στην Ελλάδα. Ήταν η δεύτερη επέκταση των συνόρων την περίοδο βασιλείας του Γεωργίου που έφερε τα σύνορα κοντά στη Μακεδονία, μία περιοχή που θα συγκέντρωνε αργότερα τις αλυτρωτικές βλέψεις των Ελλήνων εθνικιστών.⁴⁸

Ουσιαστικά από το 1881 ο Τρικούπης εξασφάλισε την πλειοψηφία και για τις δύο τελευταίες δεκαετίες του αιώνα, μαζί με τον κυριότερο αντίπαλό του, τον

⁴⁵ Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Συνταγματική βασιλεία (1863-1909)*. Τόμ. 2, σελ. 72,83-89. Αθήνα: Πάπυρος.

⁴⁶ Πέμπτο κόμμα ονομαζόταν το Νεωτεριστικό κόμμα του Χ. Τρικούπη γιατί την εποχή της ίδρυσής του 1873 ήταν όντως το πέμπτο κόμμα στη Βουλή. Ο ιδρυτής του θιασώτης του αγγλικού δικομματικού κοινοβουλευτικού συστήματος είχε ως πρότυπο τα αγγλικά κόμματα. Το καινούργιο αυτό κόμμα είχε σταθερές αρχές και εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα διακυβέρνησης.

⁴⁷ Μαρωνίτη, Ν. «Η εποχή του Γεωργίου Α΄. Πολιτική ανανέωση και αλυτρωτισμός». (Επιμ.) Παναγιωτόπουλος, Β., στο: *Ιστορία του νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τα χρόνια της σταθερότητας, 1871-1909, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Ελληνισμού*. Τ. 5^{ος},. Εκδόσεις: Τα Νέα, σελ. 16

⁴⁸ Clogg, R. (2003). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000*. σελ. 89, 91. Αθήνα: Κάτοπτρο.

Δηλιγιάννη, εκπροσωπούσαν το δικομματισμό και εναλλάσσονταν στην εξουσία. Ο Τρικούπης ακολούθησε φιλειρηνική πολιτική, μακριά από αλυτρωτικές περιπέτειες γιατί θεωρούσε ότι έπρεπε πρώτα να επιτευχθεί η οικονομική και πολιτική ανόρθωση. Για αυτό και επιχείρησε να ενισχύσει διεθνώς την αξιοπιστία της χώρας, να ενθαρρύνει την εκβιομηχάνιση, να προχωρήσει στην κατασκευή μεγάλων έργων (σιδηρόδρομοι, διάνοιξη Ισθμού της Κορίνθου) και στον εκσυγχρονισμό του στρατού και του ναυτικού. Το δαπανηρό αυτό πρόγραμμα όμως είχε ως απόρροια την επιβολή βαριάς φορολογίας. Το μειονέκτημα αυτό εκμεταλλεύτηκε ο Δηλιγιάννης (ο ηγέτης του Εθνικού κόμματος) και με την υποστήριξη της ιδέας της «Μεγάλης Ελλάδας» κατέλαβε κατά καιρούς την εξουσία. Στις περιόδους αυτές οι πολιτικές του επιλογές έθεσαν σε κίνδυνο την χώρα, όπως συνέβη το 1885 στη διάρκεια βαλκανικής κρίσης, η οποία οδήγησε στον ναυτικό αποκλεισμό της χώρας από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Τα δύο κόμματα, Νεωτερικό και Εθνικό, προκρίνοντας το μεν πρώτο την οικονομική ανάπτυξη ως βασικό πυλώνα της πολιτικής του και το δεύτερο την ευκαιριακή αλυτρωτική πολιτική, απέτυχαν να επικυρώσουν τις εθνικές τους στρατηγικές μέσα στη δυσμενή συγκυρία των ετών 1886-1893. Το κενό θέλησε να εκμεταλλευτεί ο Γεώργιος, ο οποίος είχε αποσύρει σταδιακά την εμπιστοσύνη του στο πρόσωπο του Τρικούπη και εξέφρασε φανερά τη δυσπιστία του απέναντι στον Δηλιγιάννη. Έτσι προέκρινε από το 1890 την εκλογή του Τρίτου Κόμματος υπό τον Δ. Ράλλη. Όμως στις εκλογικές αναμετρήσεις (1891, 1892) που ακολούθησαν προέκυψε και πάλι η επικράτηση του Νεωτερικού Κόμματος. Ο βασιλιάς όμως δεν ήταν διατεθειμένος να συνταχθεί με την πλειοψηφία και το 1893 ήρθε σε ρήξη με τον Τρικούπη λόγω των οικονομικών δυσχερειών, γεγονός που οδήγησε στην παραίτηση του τελευταίου. Έτσι όρισε αυλική κυβέρνηση υπό τον Σωτηρόπουλο που είχε εξειδίκευση στα δημοσιονομικά και προερχόταν από το Τρίτο Κόμμα. Στις εκλογές του ίδιου έτους, εξελέγη πάλι ο Τρικούπης, ακολούθησε περίοδος κρίσης με οικονομικά προβλήματα (στάση πληρωμών, σταφιδική κρίση) και αντιπαραθέσεις με το Παλάτι. Το 1895 ο Τρικούπης παραιτήθηκε και ο Γεώργιος όρισε υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Θ. Δηλιγιάννη. Η τελική απόφαση του Δηλιγιαννικού κόμματος να συρθεί σε πόλεμο με την Οθωμανική Τουρκία οδήγησε στην ήττα του 1897, ύστερα από ολιγοήμερη αναμέτρηση. Η ήττα στο θεσσαλικό και ηπειρωτικό μέτωπο οδήγησε σε προσωρινή ανακωχή των εχθροπραξιών και σε υπογραφή στις 18 Σεπτεμβρίου 1897 επαχθών όρων ειρήνης. Το πλήγμα για το θρόνο ήταν βαρύ, καθώς ο ίδιος ο διάδοχος Κωνσταντίνος ηγούνταν των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων. Επιβλήθηκε εκτός των

άλλων οικονομικό πρόστιμο στη χώρα, διεθνής οικονομικός έλεγχος και αυτόνομο καθεστώς στην Κρήτη παρά τα αιτήματα των Κρητών για Ένωση με την Ελλάδα. Η βαριά ήττα και οι αντιβασιλικές συνέπειες εξισορροπήθηκαν, εν μέρει, με την κήρυξη του πρίγκιπα Γεωργίου ως Αρμοστή στην αυτόνομη πλέον Κρήτη.⁴⁹

Ακολούθησε μία περίοδος ενδοσκόπησης και εσωτερικής αμφισβήτησης, καθώς το σαφές μήνυμα της συντριπτικής ήττας ήταν πως η μονομερής επιδίωξη της Μεγάλης Ιδέας ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία εάν δεν εξασφάλιζε την υποστήριξη ξένης βοήθειας. Ο βασιλιάς, σε μια προσπάθεια να αντιστρέψει το αντιδυναστικό ρεύμα, θα διεκδικήσει ηγεμονικό ρόλο στο έργο της εθνικής ανασυγκρότησης.⁵⁰ Έγιναν προσπάθειες να καλλιεργηθεί ένα αίσθημα εθνικής ταυτότητας σε Έλληνες της Μακεδονίας αλλά και σε άλλους πληθυσμούς της Μικράς Ασίας.⁵¹ Το 1898 ο Γεώργιος θα δεχτεί δολοφονική επίθεση, η οποία δεν θα αποβεί επιτυχής. Το γεγονός αυτό θα ανεβάσει τη δημοτικότητα του βασιλιά και θα θεωρηθεί για αυτό σκηνοθετημένη ενέργεια. Το ευνοϊκό κλίμα όμως ήταν πρόσκαιρο και δεν κατάφερε να αλλάξει σε βάθος τα πράγματα. Το ίδιο βέβαια και η πετυχημένη περιοδεία του βασιλιά στην Πελοπόννησο.⁵²

Τα επόμενα χρόνια, στον πολιτικό στίβο πλάι στα δύο μεγάλα κόμματα, Νεωτερικό και Εθνικό, θα αναπτυχθούν φυγόκεντρες δυνάμεις γύρω από τον Δ. Ράλλη και τον Α. Ζαΐμη. Τα κόμματα θα ανασυνταχθούν και ο συνεχιστής του Χ. Τρικούπη, Γ. Θεοτόκης, θα είναι αυτός που θα κερδίσει τις εκλογές το 1899. Θα συνεχίσει την εκσυγχρονιστική πολιτική του προκατόχου του και θα δώσει έμφαση στους τομείς της οικονομίας, του στρατού, της ασφάλειας, της δικαιοσύνης, της παιδείας. Στα δημοσιονομικά έδωσε έμφαση στην πολεμική προετοιμασία και τη συνδύασε με μία εξωτερική πολιτική προσανατολισμένη στην υιοθέτηση μιας αντι-σλαβικής πολιτικής στο μακεδονικό χώρο. Η θέσπιση της Γενικής Διοίκησης του στρατεύματος και η ανάθεσή της στον γερμανόφιλο διάδοχο Κωνσταντίνο, πυροδότησε μεγάλες αντιδράσεις. Η ρύθμιση αυτή θεωρήθηκε ότι αμφισβητούσε εκ

⁴⁹ Μαρωνίτη, Ν. «Η εποχή του Γεωργίου Α΄. Πολιτική ανανέωση και αλτρωτισμός». (Επιμ.) Παναγιωτόπουλος, Β., στο: *Ιστορία του νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τα χρόνια της σταθερότητας, 1871-1909, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Ελληνισμού*. Τ. 5^{ος}, Εκδόσεις: Τα Νέα, σελ. 18-32.

⁵⁰ Clogg, R. (2003). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000*. σελ. 95. Αθήνα: Κάτοπτρο.

⁵¹ Clogg, R. (2003). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000*. σελ. 96. Αθήνα: Κάτοπτρο.

⁵² Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Συνταγματική βασιλεία (1863-1909)*. Τόμ. 2, σελ. 354-355. Αθήνα: Πάπυρος.

νέου την αποδεκτή κατανομή της εξουσίας μεταξύ του κοινοβουλίου και του δυναστικού θρόνου. Ένα χρόνο μετά, το Νοέμβριο του 1901, τα σφοδρά επεισόδια που ξέσπασαν με αφορμή την μετάφραση του Ευαγγελίου από την βασίλισσα Όλγα, γνωστά ως «Ευαγγελικά», θα αναγκάσουν την κυβέρνηση Θεοτόκη να παραιτηθεί.⁵³

Μετά την παραίτηση Θεοτόκη ο βασιλιάς θα δώσει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Α. Ζαΐμη, παρόλο που το Εθνικό κόμμα του Δηλιγιάννη είχε περισσότερες έδρες. Με την προϋπόθεση της εξασφάλισης της στήριξης του Θεοτόκη. Ο Δηλιγιάννης όμως αντέδρασε, καθώς δεν μπορούσε να δεχθεί ότι δεν δόθηκε στον ίδιο η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Το κόμμα του συνεχώς επαναλάμβανε τις επιθέσεις κατά του Στέμματος και πρότεινε τις εκλογές ως μοναδική διέξοδο. Όταν συνήλθε η Βουλή τον Ιανουάριο του 1902 η κυβέρνηση δέχτηκε την επίθεση της αντιπολίτευσης που την έκρινε αντισυνταγματική. Η βιαιότητα των εκφράσεων και η έλλειψη σεβασμού προς το πρόσωπο του βασιλιά δημιουργούσαν ένα κλίμα δυσφορίας. Η κυβέρνηση κατόρθωσε να αντιμετωπίσει το αντιπολιτευτικό ρεύμα, όμως λίγο αργότερα προέκυψαν νέες δυσχέρειες αυτή τη φορά από τους υποστηρικτές της, τους οπαδούς του κόμματος του Θεοτόκη. Ο Ζαΐμης τότε εισηγήθηκε τη διάλυση της Βουλής και οι εκλογές ορίστηκαν για τις 17 Νοεμβρίου του 1902. Το αποτέλεσμα δεν έδωσε πλειοψηφία στα δύο μεγάλα κόμματα κι ενώ ο βασιλιάς προσανατολιζόταν στη συγκρότηση «άχρωμης» κυβέρνησης, το κόμμα του Δηλιγιάννη οργάνωσε διαδηλώσεις για να εκβιάσει την άνοδό του στην εξουσία. Τα επεισόδια ονομάστηκαν «Σανιδικά» γιατί το πλήθος για να απωθήσει τις αστυνομικές δυνάμεις επιτέθηκε με σανίδες. Ο βασιλιάς υπέκυψε και κάλεσε το Δηλιγιάννη να σχηματίσει κυβέρνηση. Ο ίδιος θα παραιτηθεί λίγους μήνες αργότερα χάνοντας την κυβερνητική πλειοψηφία (επειδή αρνήθηκε την κατάργηση του θεσμού της Γενικής Διοίκησης). Η πολιτική του καριέρα θα τελειώσει το 1904, οπότε θα εκλεγεί για τελευταία φορά πρωθυπουργός και κατόπιν, το Μάιο του 1905, δολοφονήθηκε. Για τα τρία περίπου χρόνια που ακολούθησαν θα κυβερνήσει ο Γ.

⁵³ Μαρωνίτη, «Η εποχή του Γεωργίου Α΄. Πολιτική ανανέωση και αλτρωτισμός». (Επιμ.) Παναγιωτόπουλος, Β., στο: Ν. *Ιστορία του νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τα χρόνια της σταθερότητας, 1871-1909, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Ελληνισμού. Τ. 5^{ος}*., Εκδόσεις: Τα Νέα, σελ. 33.

Θεοτόκης, μέχρι την παραίτησή του το καλοκαίρι του 1909, λίγο πριν την εκδήλωση της εξέγερσης στου Γουδή.⁵⁴

Την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα επικράτησε πολιτική αστάθεια και ένα διάστημα στασιμότητας, το οποίο μετά την επανάσταση των Νεότουρκων το 1908, οδήγησε στο κίνημα στου Γουδή, την 15^η Αυγούστου 1909 από τον συνταγματάρχη Ν. Ζορμπά. Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος ζητούσε μεταρρυθμίσεις και απομάκρυνση του διαδόχου και των πριγκίπων από το στράτευμα. Η τότε κυβέρνηση Δ. Ράλλη, υπό τον φόβο πραξικοπήματος, προέβη σε συλλήψεις και γενικότερα τήρησε σκληρή στάση. Μετά την εξέγερση ο Δ. Ράλλης παραιτήθηκε και ο βασιλιάς, με τη συνήθη ψυχραιμία που τον διέκρινε και γνωρίζοντας τα πρόσωπα, έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Κ. Μαυρομιχάλη (που ονομάστηκε «ανορθωτική»), η οποία θα αναλάμβανε την εκπλήρωση των αιτημάτων των επαναστατών. Έτσι τέθηκαν σε διαθεσιμότητα οι πρίγκιπες και απομακρύνθηκε ο διάδοχος Κωνσταντίνος, για να αποφευχθεί τυχόν πραξικόπημα.⁵⁵ Ο Γεώργιος για άλλη μια φορά θα προσαρμόσει την στάση του, θα αποδεχθεί την κατάσταση και τον Ελ Βενιζέλο που ο Σύνδεσμος είχε καλέσει στην Αθήνα για να διαδεχθεί τον Κ. Μαυρομιχάλη στην εθνική πολιτική σκηνή. Ήταν ένα πρόσωπο αποδεκτό από τους ανθρώπους του Συνδέσμου, καθώς δεν είχε διασυνδέσεις με κανέναν από τον παλαιοκομματικό πολιτικό κόσμο της κυρίως Ελλάδας. Στις εκλογές του Δεκεμβρίου 1910 εξασφάλισε τη νίκη με μεγάλη πλειοψηφία (300 από 362 έδρες) για το κόμμα των Φιλελευθέρων. Θα επαναφέρει, μέσα στα πλαίσια της συνεργασίας με το Στέμμα προς όφελος της πατρίδας, τον διάδοχο Κωνσταντίνο σε ανώτερη θέση στο στράτευμα και θα αποφυλακίσει τους αξιωματικούς που προσπάθησαν να εμποδίσουν την εξέγερση στου Γουδή. Η αναδιοργάνωση του κράτους, με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1911, την ανασύσταση του στρατού, την ανανέωση των εξοπλισμών με κεφάλαια από το πλεόνασμα του προϋπολογισμού και άλλες μεταρρυθμίσεις, προετοίμασαν τη χώρα για τους νικηφόρους βαλκανικούς πολέμους.⁵⁶ Σε μία περίοδο που το έθνος κατέγραφε νίκες και η Ελλάδα είχε αναδειχτεί σε σημαντική μεσογειακή δύναμη, ο βασιλιάς Γεώργιος επισκέφτηκε τη Θεσσαλονίκη. Δολοφονήθηκε όμως

⁵⁴ Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Συνταγματική βασιλεία (1863-1909)*. Τόμ. 2, σελ. 377-378, 384. Αθήνα: Πάπυρος.

⁵⁵ Ασπρέας, Γ. (1931). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*. τόμ. 2ος, σελ. 110-115. Αθήνα: Χρήσιμα Βιβλία.

⁵⁶ Clogg, R. (2003). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000*. σελ. 99-101, 103, 107. Αθήνα: Κάτοπτρο.

απροσδόκητα στις 5 Μαρτίου 1913, από κάποιον σχιζοφρενή με το όνομα Σχοινάς, καθώς έκανε το συνηθισμένο του περίπατο στους δρόμους της πόλης. Ήταν η πρώτη φορά μετά την ανεξαρτησία που η ατμόσφαιρα στην πρωτεύουσα ήταν τόσο πένθιμη και μελαγχολική, παρά τις νικηφόρες μάχες και την λαϊκή εμπιστοσύνη που ενέπνεε ο νέος βασιλιάς.⁵⁷

Βιογραφικά στοιχεία

Στις 12/24 Δεκεμβρίου 1845, ο Χριστιανός Θ΄ (1818-1906), διάδοχος του θρόνου της Δανίας και η Λουίζα-Φρειδερίκη (1817-1898), πριγκίπισσα του κρατιδίου της Έσσης της κεντρικής Γερμανίας, θα αποκτήσουν τον δευτερότοκο υιό τους Γουλιέλμο, τον μετέπειτα Γεώργιο Α΄ «Βασιλιά των Ελλήνων», στην Κοπεγχάγη στο Κίτρινο Παλάτι. Από την πλευρά του πατέρα του, ο οποίος με το πρωτόκολλο των Μεγάλων Δυνάμεων το 1851 αναγνωρίστηκε ως διάδοχος στο θρόνο της Δανίας και διαδέχτηκε τον Φερδινάνδο Ζ΄ το 1863, προερχόταν από τον νεότερο κλάδο του Σλέσβιχ-Χολστάιν, των Γκλύξμπουργκ. Ο Χριστιανός Θ΄ ονομαζόταν «πεθερός της Ευρώπης» επειδή τα τέσσερα από τα παιδιά του ανήλθαν σε ευρωπαϊκούς θρόνους. Ο γιος του Φρειδερίκος τον διαδέχτηκε στο θρόνο της Δανίας ως Φρειδερίκος 8^{ος} (1906-1912). Η κόρη του Αλεξάνδρα παντρεύτηκε τον βασιλιά της Αγγλίας Εδουάρδο 7^ο και στο γάμο της το 1863 στο Λονδίνο προτάθηκε ο αδελφός της Γουλιέλμος ως βασιλιάς της Ελλάδας από τους Πάλμερστον και Ράσσελ. Επίσης, η κόρη του Δάγμαρ ήταν σύζυγος του τσάρου Αλέξανδρου Γ΄. Η μητέρα του ήταν κόρη του πρίγκιπα της Έσσης Γουλιέλμου, του οποίου το όνομα έφερε ο δευτερότοκος γιος της πριν ανακηρυχτεί ως Γεώργιος Α΄ των Ελλήνων.

Ο Γεώργιος είχε φοιτήσει στη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων της Κοπεγχάγης και σε αυτό οφείλεται η αγάπη που έτρεφε για το ναυτικό σε όλη τη διάρκεια της ζωής του.⁵⁸ Εξελέγη βασιλιάς στον ελληνικό θρόνο μετά την έξωση του Όθωνα (δυναστεία των Βίτελσμπαχ) σε νεαρή ηλικία (1863), πριν ακόμη συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του. Βασίλευσε για πενήντα περίπου χρόνια μέχρι τη δολοφονία του (1913). Έμεινε στην ιστορία ως ο μακροβιότερος Έλληνας βασιλιάς. Το 1867 παντρεύτηκε τη Μεγάλη Δούκισσα της Ρωσίας Όλγα Κωνσταντίνοβνα με την οποία απέκτησαν οκτώ

⁵⁷ Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Μεγάλη Εξόρμησις (1909-1922)*. Τόμ. 3, σελ. 199, 203. Αθήνα: Πάπυρος.

⁵⁸ Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Συνταγματική βασιλεία (1863-1909)*. Τόμ. 2, σελ. 15-16. Αθήνα: Πάπυρος.

παιδιά.⁵⁹ Το 1868 γεννήθηκε ο Διάδοχος Κωνσταντίνος, ο οποίος βασίλευσε μετά τη δολοφονία του Γεωργίου Α΄ ως Κωνσταντίνος Α΄ (1913-1922)⁶⁰ και νυμφεύτηκε την πριγκίπισσα Σοφία της Πρωσίας (1888). Η θητεία του διαδόχου σε αντίθεση με τον πατέρα του υπήρξε βραχύβια και σηματοδεύτηκε από τα γεγονότα του Εθνικού διχασμού (1915). Ο γιος του Γεώργιος (1869-1957) ορίστηκε Ύπατος Αρμοστής της Κρητικής Πολιτείας (1898-1906). Οι κόρες του Αλεξάνδρα (1870-1891) και Μαρία (1876-1940) παντρεύτηκαν γόνους της ρωσικής αυτοκρατορίας, τον Μεγάλο Δούκα της Ρωσίας Παύλο Αλεξάνδροβιτς και τον Γεώργιο Μιχαήλοβιτς αντίστοιχα. Ο πρίγκιπας Ανδρέας (1882-1944) κατέλαβε τη θέση του Αντιστράτηγου του ελληνικού στρατού και ο Χριστόφορος (1888-1940) διετέλεσε Διοικητής του Α΄ Πεζικού Συντάγματος.⁶¹ Η ελληνική δυναστεία των Γκλύξμπουργκ έμεινε στην εξουσία 111 χρόνια μέχρι το 1974 και την αλλαγή του πολιτεύματος από Βασιλεύουσα Δημοκρατία σε Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.

Η έλευση του στην Ελλάδα και η στέψη

Η έλευση του στην Ελλάδα

Ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ μετά από την περιοδεία του στην Ευρώπη έφτασε στο λιμάνι του Πειραιά στις 18 Οκτωβρίου 1963 με τον ατμοδρόμονα *Ελλάς*, τον οποίο συνόδευαν τρία πλοία των μεγάλων δυνάμεων. Η άφιξή του χαιρετίστηκε με μεγάλο ενθουσιασμό και συγκίνηση. Η εφ. *Παλιγγενεσία* κυκλοφόρησε στις 19 Οκτωβρίου με άρθρο που είχε τίτλο «Ζήτω, Γεώργιος Α΄» μέσα σε στεφάνι και από κάτω «Βασιλεύς των Ελλήνων, Ήλθε!» με κεφαλαία μεγάλα γράμματα. Χαιρετίζει έτσι το χαρμόσυνο γεγονός που κάνει «την αττική γη να σειεται». Η ένδοξη πατρίδα, όπως μας λέει, υποδέχτηκε τον πολυπόθητο βασιλιά με αγαλλίαση και μεγάλο σεβασμό προσδοκώντας να βασιλέψει με ευθύτητα και δικαιοσύνη. Για την Ελλάδα ο ερχομός του βασιλιά ερμηνεύτηκε κατά τον αρθρογράφο ως το τέλος των προηγούμενων δεινών της, το τέλος των εμφύλιων σπαραγμών και της αυθαιρεσίας.

⁵⁹ Clogg, R. (2003). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000*. σελ. 275. Αθήνα: Κάτοπτρο.

⁶⁰ Η βασιλεία του σε αυτή τη χρονική περίοδο δεν ήταν συνεχής. Ανέβηκε στο θρόνο μετά τη δολοφονία του πατέρα του το 1913 (21 Μαρτίου 1913) και βασίλευσε μέχρι το Μάιο του 1917, όταν μετά το βομβαρδισμό της Αθήνας από τον αγγλογαλλικό στόλο και τον επακόλουθο ναυτικό αποκλεισμό που επέβαλαν οι σύμμαχοι εκθρόνισαν τον βασιλιά. Λιάκος, Α. (2020). *Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας*. Αθήνα: Πόλις. σελ. 73. Επανήλθε στην εξουσία το 1920 μετά τη νίκη στις εκλογές της αντιφενιζελικής παράταξης και τη διενέργεια δημοψηφίσματος (5 Δεκεμβρίου 1920). Παρέμεινε στην εξουσία μέχρι το 1922, όταν μετά την Μικρασιατική Καταστροφή εξαναγκάστηκε σε παραίτηση από τους επαναστάτες που συσπειρώθηκαν γύρω από την τριανδρία των Ν. Πλαστήρα, Σ. Γονατά και Δ. Φωκά. Τον διαδέχτηκε ο Γεώργιος Β΄ (27 Σεπτεμβρίου 1922). Βακαλόπουλος, Κ. (2003). *Το νέο ελληνικό έθνος (1204-2000)*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος Σταμούλη. σελ. 486,494.

⁶¹ <https://www.greekroyalfamily.gr/en/royal-family.html>

Εκφράζεται η πίστη ότι θα συλλαμβάνονταν οι «αλώπεκες» και θα κυριαρχούσε η ευνομία. Έπειτα προβαίνει στην περιγραφή των γεγονότων της 18^{ης} Οκτωβρίου. Ήταν μία ημέρα γενικής ευφροσύνης και αγαλλίασης. Μυριάδες κόσμου συνέρρευσαν να τον υποδεχτούν με ζητωκραυγές και επευφημίες απερίγραπτες, μέσα σε κλίμα άκρατου ενθουσιασμού. Τα μέλη της αντιπροσωπείας (Κανάρης, Βούλγαρης, Μωραϊτίνης. Ο Μ. Ρούφος παρίστατο ως Πρωθυπουργός) της Εθνοσυνέλευσης μαζί με τον αντιπρόεδρο και τον υπουργό των ναυτικών με εθνικό ατμόπλοιο βγήκαν από τον Πειραιά για να προϋπαντήσουν την Α.Μ. τον βασιλιά. Αμέσως μόλις έγινε αντιληπτή από μακριά η άφιξη του ατμοδρόμου που έφερε το βασιλιά, η αντιπροσωπεία μετέδωσε την είδηση και ο λιμενάρχης Πειραιά τη γνωστοποίησε στον πρόεδρο της Εθνοσυνέλευσης Μωραϊτίνη, ενώ τρεις κανονιοβολισμοί διέδωσαν τον ερχομό του βασιλιά στους κατοίκους των Αθηνών και του Πειραιά στις 4 π.μ.⁶² Ο πρόεδρος της συνέλευσης και τα μέλη του προεδρείου, της μεγάλης αντιπροσωπείας και των υπουργών της επικρατείας έσπευσαν αμέσως στον Πειραιά.

Ο βασιλιάς εισήλθε στο λιμάνι στις 10 π.μ. την ώρα που τα συγκεντρωμένα, σημαιοστολισμένα, πολεμικά πλοία άρχισαν πυκνό κανονιοβολισμό και τα πληρώματά τους ζητωκραυγές.⁶³ Η ατμόσφαιρα ήταν μαγευτική. Για τη θερμή αυτή υποδοχή ο συντάκτης της Εφ. *Εθνοφύλαξ* έγραψε: «Ήταν αληθινά ένα μαγευτικότατο και συγκινητικότατο θέαμα, το οποίο ήταν αδύνατο να περιγράψει και ο γραφικότερος κάλαμος».⁶⁴ Ο πρόεδρος του συμβουλίου με τους υπουργούς χαιρέτησαν τον βασιλιά που έφερε στολή αντισυνταγματάρχη της εθνοφυλακής και ο υπουργός των εσωτερικών, Αθ. Γ. Πετιμεζάς, εκφώνησε προσφώνηση προς τον Γεώργιο εκ μέρους του προέδρου Μ. Ρούφου. Προσφώνηση προς τον βασιλιά απηύθυνε επίσης ο πρόεδρος της συνέλευσης και ο δήμαρχος Πειραιά που υποδέχτηκε τον βασιλιά υπό την ασίδα που είχε στηθεί προς τιμήν του. Οι λόγοι όλων διαπνέονταν από μεγάλο ενθουσιασμό, ευγνωμοσύνη και ευχαριστίες προς τις μεγάλες δυνάμεις και το Δανό βασιλιά Χριστιανό. Κυρίως όμως εξέφραζαν τους πόθους του ελληνικού έθνους για ηθική και υλική ανάπτυξη, τις εθνικές ελπίδες μετά

⁶² Η συνοδεία με το βασιλιά Γεώργιο είχε φτάσει αργά έξω από τον Πειραιά αλλά προφανώς έπρεπε περιμένει μέχρι να γίνουν οι απαραίτητες προετοιμασίες. Νωρίς το πρωί να ξυπνήσουν με τους συνήθεις κανονιοβολισμούς οι κάτοικοι των Αθηνών και να δοθεί το σύνθημα για τη συγκέντρωση του πλήθους σε Πειραιά και Αθήνα. Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Συνταγματική βασιλεία (1863-1909)*. Τόμ. 2, σελ. 13. Αθήνα: Πάπυρος.

⁶³ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 251, 19 Οκτωβρίου 1863.

⁶⁴ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 366, 19 Οκτωβρίου 1863.

την ένωση των Επτανήσων και το αίτημα για ευνομία και δικαιοσύνη. Έκλειναν δε με υποσχέσεις σεβασμού και πίστης στο πρόσωπο της Α.Μ του βασιλιά. Η υποδοχή του βασιλιά στον Πειραιά ήταν μοναδική. Είχε παραταχθεί η εθνοφυλακή και οι μαθητές της στρατιωτικής σχολής, ενώ οι δρόμοι και τα μαγαζιά ήταν γεμάτα κόσμο που ζητωκραύγαζαν από χαρά και αγαλλίαση. Οι κυρίες του Πειραιά από τους εξώστες έραιναν τον βασιλιά με άνθη και τον χαιρετούσαν με γλυκά μειδιάματα.⁶⁵ Συγκεντρώθηκε κόσμος από όλα τα μέρη, θέαμα πανηγυρικότατο, και οι πολίτες όλων των τάξεων επιδόθηκαν στον καλλωπισμό των σπιτιών και των καταστημάτων τους. Επικρατούσε πλήρης τάξη. Ο Στ. Δραγούμης στο περιοδικό *Πανδώρα* έγραψε χαρακτηριστικά: «Δεν έμεινε ωραίο ύφασμα, δεν έμεινε σημαία που να μην αναρτηθεί εις την ύπαιθρο. Μερικοί άπλωσαν στους εξώστες παπλώματα, σεντόνια, φουστάνελες για να εκφράσουν τη χαρά του λαού. Άπειρα πλήθη συγκεντρώθηκαν για να εκδηλώσουν το λαϊκό ενθουσιασμό.⁶⁶

Διήλθε από τις οδούς Πειραιώς προς πλατεία Ομονοίας, Αιόλου και Ερμού προς την μητρόπολη μέσα σε κλίμα επευφημιών και χαράς από μυριάδες συγκεντρωμένους πολίτες.

Στη συνέχεια, όταν έφτασε στην Αθήνα στο προβλεπόμενο σημείο υποδοχής όπου είχε κατασκευαστεί αψίδα, στο ναό της Αγίας Τριάδας στην οδό Πειραιώς, 101 κανονιοβολισμοί ανήγγειλαν το γεγονός, ενώ οι καμπάνες ηχούσαν χαρμόсуνα και πλήθος κόσμος κάθε τάξης, ηλικίας και γένους συγκεντρώθηκε στις παρακείμενες θέσεις επευφημώντας τον με ενθουσιασμό. Μαζί με το λαό τον υποδέχθηκαν πολιτικοί, στρατιωτικοί και δημόσιοι υπάλληλοι. Τον προσφώνησε ο δήμαρχος Αθηναίων, Ε. Κουτσικάρης, εκφράζοντας το σεβασμό και τον ενθουσιασμό προς το πρόσωπό του. Του παρέδωσε τα κλειδιά της Ακροπόλεως ως ένδειξη σεβασμού και πίστεως. Κλείνοντας την ομιλία του, τον προέτρεψε να γίνει ο αρχηγέτης της ελληνικής φυλής και να υπερασπιστεί το καλό της πατρίδας. Τα κορίτσια της δημοτικής σχολής του προσέφεραν στεφάνι και έψαλαν το βασιλικό ύμνο, ενώ ο βασιλιάς χαιρετούσε όρθιος από την άμαξα.

Ακολούθησε δοξολογία στον ιερό ναό της μητρόπολης όπου κατά την άφιξη του βασιλιά του απηύθυνε λόγο ο μητροπολίτης Θεόφιλος. Στο ναό παρευρέθηκαν οι

⁶⁵ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 251, 19 Οκτωβρίου 1863.

⁶⁶ Γατόπουλος, Δ. (χ.χ.). Γεώργιος Α΄. *Ο Δημοκράτης Βασιλεύς (1863-1913)*. (Ανεκδοτική Ιστορία της Βασιλευόμενης δημοκρατίας εις την Ελλάδα). Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε.

πληρεξούσιοι, οι οποίοι στάθηκαν ένθεν και ένθεν του βασιλιά, οι υπουργοί, οι πρέσβεις των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, ανώτεροι αξιωματικοί και πολιτικοί. Γύρω από το ναό ήταν παραταγμένη η φάλαγγα του πανεπιστημίου. Ο βασιλιάς στάθηκε στον προκαθορισμένο θρόνο και άρχισε η τελετή. Καθ' όλη τη διάρκειά της παρακολουθούσε όρθιος. Στο τέλος, ο μητροπολίτης του ευχήθηκε να είναι ο βασιλιάς της ειρήνης και της σωτηρίας των ψυχών του λαού.

Τον βασιλιά συνόδεψαν ως τα ανάκτορα η ακολουθία του και πλήθος κόσμου. Ο ίδιος εμφανίστηκε στον εξώστη και ευχαρίστησε το ενθουσιώδες πλήθος. Εξέδωσε την πρώτη του προκήρυξη, με την οποία έδωσε την υπόσχεση να υπηρετήσει το ελληνικό έθνος και να το καταστήσει πρότυπο βασίλειο στην ανατολή, να κυβερνήσει με βάση το Σύνταγμα και με σεβασμό προς τους θεσμούς, τα ήθη και τα έθιμα του λαού του.⁶⁷

Τρεις ολόκληρες μέρες οι Έλληνες γιόρταζαν την άφιξη του βασιλιά, τρεις ολόκληρες μέρες τα σπίτια και τα μαγαζιά, οι δρόμοι έμεναν στολισμένα και ο λαός πανηγύριζε βλέποντας τον βασιλιά γεμάτο αγάπη και πατριωτισμό. Πολύ θετική εντύπωση προξένησε η απλότητα του βασιλιά, η θρησκευτική του ευλάβεια και ταπεινοφροσύνη. Οι αρετές αυτές τον έκαναν αγαπητό και άξιο θαυμασμού.⁶⁸ Την αφέλεια των τρόπων, τον σεβασμό της ορθόδοξης θρησκείας, την αποστροφή κάθε πολυτέλειας του βασιλιά που μετέβη πεζός στη μητρόπολη, ντυμένος με πολιτικά, επισημαίνει και η εφ. *Εθνοφύλαξ*. Η ισχύς του προσδοκούσε, όπως όλοι οι βασιλείς, ότι θα ήταν η αγάπη του λαού του και αυτό το έδειξε από την πρώτη στιγμή.⁶⁹ Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στις φωταγίες και τα πυροτεχνήματα που διήρκεσαν τρεις ολόκληρες νύχτες και υπήρξαν ένα θέαμα λαμπρό και απεριγράπτο που ουδέποτε έζησε η πόλη σύμφωνα με την περιγραφή. Τα πυροτεχνήματα παρακολούθησε ο βασιλιάς με τους υπασπιστές του, τον κόμη Σπόνεκ και τους πρεσβευτές των μεγάλων δυνάμεων από το διακοσμημένο σπίτι του κ. Ορφανίδου. Πολλοί έμποροι τέλος στην οδό Ερμού είχαν κοσμήσει τα μαγαζιά τους με φωτεινή επιγραφή που έγραφε «Ζήτω ο βασιλιάς των Ελλήνων Γεώργιος», ενώ και κατά τη ρίψη των πυροτεχνημάτων σχηματιζόταν το μονόγραμμα «Γ» του ονόματος του βασιλιά.⁷⁰

⁶⁷ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 251, 19 Οκτωβρίου 1863.

⁶⁸ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 252, 21 Οκτωβρίου 1863.

⁶⁹ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 367, 21 Οκτωβρίου 1863.

⁷⁰ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 367, 21 Οκτωβρίου 1863.

Η τελετή της Στέψης

Σε συνεδρίαση στις 19 Οκτωβρίου 1863, την οποία από πριν είχε προγραμματίσει ο πρόεδρος της συνελεύσεως, ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ επρόκειτο να δώσει ενώπιον του πανελλήνιου συνεδρίου τον όρκο και να αναλάβει τα δικαιώματά του ως ηγεμόνας.

Το εσωτερικό της αίθουσας είχε διακοσμηθεί με μυρσίνες και άνθη και στο σημείο που άλλοτε βρισκόταν το προεδρείο είχε στηθεί ξύλινο βάθρο, όπου τοποθετήθηκε χρυσή έδρα και τράπεζα με χρυσοκέντητο πορφυρό κάλυμμα για τον βασιλιά. Στις 10 π.μ. συγκεντρώθηκαν στην αίθουσα της συνέλευσης οι πληρεξούσιοι *in fraco*, ο κλήρος υπό τον μητροπολίτη, το διπλωματικό σώμα, πλήθος αξιωματικών και πολιτών, όλοι σε καθορισμένη θέση.

Ο βασιλιάς αναχώρησε από τα ανάκτορα στις 12 το μεσημέρι και την αναχώρησή του προανήγγειλαν 21 κανονιοβολισμοί. Ο πρόεδρος της συνελεύσεως με εικοσαμελή αντιπροσωπεία υποδέχθηκαν το βασιλιά στη μεγάλη πύλη και τον οδήγησαν στον θρόνο που είχε στηθεί. Δύο μέλη της συνέλευσης ανήγγειλαν την είσοδό του. Οι κύριοι πληρεξούσιοι υποδέχθηκαν το βασιλιά όρθιοι και χωρίς κάλυμμα της κεφαλής. Αφού κάθισε ο βασιλιάς και χαιρέτησε τους πληρεξουσίους, ο πρόεδρος της συνέλευσης ανακοίνωσε το θέμα αυτής, που ήταν η ορκωμοσία του βασιλιά. Ο μητροπολίτης Αθηνών ανέγνωσε τις ευχές, ενώ ο βασιλιάς παρακολουθούσε όρθιος, χωρίς το καπέλο, έκανε το σταυρό του και μετά το τέλος των ευχών ασπάστηκε το ευαγγέλιο σύμφωνα με το έθιμο. Οι κινήσεις του αυτές, που συνάδουν με έναν ορθόδοξο ηγέτη, προκάλεσαν θετική εντύπωση σύμφωνα με τον συντάκτη. Από την άλλη δείχνουν την άμεση εφαρμογή της πρώτης του υπόσχεσης. Μάλιστα ο αρθρογράφος, περιγράφοντας τη χριστιανική κατάνυξη του βασιλιά κατά τη διάρκεια της λειτουργίας στο ναό, τονίζει τον ενθουσιασμό του λαού για την εικόνα του βασιλιά του λέγοντας χαρακτηριστικά «ο βασιλιάς Γεώργιος βασιλεύει στις καρδιές των Ελλήνων».

Ένας από τους γραμματείς προσέφερε τον όρκο και ο βασιλιάς θέτοντας το χέρι του στο ευαγγέλιο, με φωνή ηχηρή και προφορά ελληνικότατη όπως τονίζει ο γράφων, έδωσε ενώπιον όλων τον όρκο. Την ορκοδοσία ανήγγειλαν 101 κανονιοβολισμοί. Η ατμόσφαιρα ήταν φορτισμένη και συγκινητική. Οι παρευρισκόμενοι γοητευμένοι από τη μεγαλοπρεπή στάση του βασιλιά εκδήλωσαν

τον ενθουσιασμό τους με επευφημίες και ζητωκραυγές. Ο βασιλιάς φορούσε στολή Έλληνα ναυάρχου, ταιριαστή στο μεγαλοπρεπές παράστημά του, γεγονός που δημιούργησε ευχάριστη θέα σε όλους, όπως σχολιάζει ο αρθρογράφος που τον χαρακτηρίζει ως «αγγελόμορφο μεσσία της Ανατολής». Η εικόνα του βασιλιά με άλλα λόγια ανταποκρινόταν σε αυτό που περίμενε ο λαός και στους συμβολισμούς που έκανε στο πρόσωπό του.

Ακολούθησε το βασιλικό γεύμα στα ανάκτορα όπου παρακάθησαν πολιτική, εκκλησιαστική, στρατιωτική και διπλωματική εξουσία, οι δημοτικές αρχές και ο πρύτανης του πανεπιστημίου, περίπου 60 καλεσμένοι στο σύνολο. Όλοι οι συνδαιτημόνες έμειναν ευχαριστημένοι και με εξαιρετικές εντυπώσεις για τους καλούς τρόπους του βασιλιά και την οικειότητα και ισότητα που επέδειξε προς όλους τους καλεσμένους.⁷¹

Η προσωπικότητα του Γεωργίου Α΄

Στη νεότερη ελληνική ιστορία το όνομα του Γεωργίου Α΄, που διαδέχθηκε τον πρώτο, άτεκνο, βασιλιά της Ελλάδας Όθωνα στον ελληνικό θρόνο, έχει συνδεθεί με την μακρόχρονη βασιλεία του (πενήντα περίπου χρόνων). Επί των ημερών του η χώρα διπλασίασε τα εδάφη της και εδραιώθηκε η κοινοβουλευτική δημοκρατία με την καθιέρωση της «αρχής της δεδηλωμένης» το 1875. Η εποχή του υπήρξε μακρά, σημαντική και πολυδιήγητη.⁷² Τα κοινωνικά ερείσματα της βασιλείας στην Ελλάδα ήταν ισχνά και ο ίδιος χρειάστηκε πολλές φορές να επιστρατεύσει την επιδεξιότητα, την ευφυΐα του αλλά και το μεγαλύτερο προσόν της προσωπικότητάς του, την προσαρμοστικότητα. Αποκορύφωμα των σωστών χειρισμών και των ψύχραιμων λύσεων που έδινε, υπήρξε η υιοθέτηση της επανάστασης του 1909 στου Γουδή και η συνεργασία του με τον ανερχόμενο κρητικό πολιτικό και κατόπιν πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο.⁷³

⁷¹ Εφ. Παλιγγενεσία, φ. 252, 21 Οκτωβρίου 1863.

⁷² Δ. Γατόπουλος (χ.χ.). *Γεώργιος Α΄. Ο Δημοκράτης Βασιλεύς (1863-1913)*. (Ανεκδοτική Ιστορία της Βασιλευόμενης δημοκρατίας εις την Ελλάδα). Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε. σελ. 3-4.

⁷³ Χατζόπουλος, Μ. (2014). «Μεσσιανισμός και Μοναρχία. Σχετικά με τους όρους νομιμοποίησης της δυναστικής εξουσίας στην Ελλάδα τον ύστερο 19^ο αιώνα». Στο: *Διακυμάνσεις του Νεοελληνικού πολιτικού στοχασμού από το 19^ο στον 20^ο αιώνα* (επιμ. Κιτρομηλίδης, Π. & Χατζόπουλος, Μ.). Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, σελ. 17 και Μαρωνίτη, Ν. «Η εποχή του Γεωργίου Α΄. Πολιτική ανανέωση και αλυτρωτισμός». Στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.). *Ιστορία του νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τα χρόνια της σταθερότητας, 1871-1909, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Ελληνισμού*. Τ. 5^{ος}, Εκδόσεις: Τα Νέα, σελ. 35.

Στην εξωτερική πολιτική εκμεταλλεύτηκε τις δυναστικές του διασυνδέσεις και συχνά στις αποδημίες του στο εξωτερικό προωθούσε τα εθνικά συμφέροντα της χώρας καθώς υπήρξε για τις Μεγάλες Δυνάμεις ο πιο αξιόπιστος συνομιλητής τους.⁷⁴ Υπηρέτησε με ειλικρίνεια και αγνό πατριωτισμό τον ελληνικό λαό, στην αγάπη του οποίου στήριξε τη δύναμή του, υπό το motto «Ισχύς μου η αγάπη του λαού!».⁷⁵

Διακρινόταν για την απλότητα των τρόπων του, το χιούμορ και την πνευματώδη ευθυμολογία του. Χαρακτηριστική ήταν η φράση του, όταν κατά την άνοιξη του 1913 σε πρόγευμα που είχε στη Θεσσαλονίκη με τον Άγγλο δημοσιογράφο Πράις, για τα στρείδια της περιοχής είπε: «Καλά βρε αδερφέ! Αφού δεν τα τρως εσύ δεν θα τα φάγω ούτε εγώ. Γιατί δεν έχω καμία διάθεση να πεθάνω τώρα που έφτασα στην ευτυχέστερη περίοδο της βασιλείας μου».⁷⁶

Ήταν άριστος ιππέας, δεξιότητα που επέδειξε από την πρώτη ημέρα της άφιξης του στη χώρα, μαζί με το θάρρος και το πείσμα. Οδήγησε με χάρη τα άλογα μπροστά από το συγκεντρωμένο πλήθος και τα σταμάτησε μπροστά από τη μουσική. Όταν εκείνα έδειξαν σημάδια ταραχής και αδυναμίας να παραμείνουν ακίνητα, τα ανάγκασε, χειριζόμενος επιδέξια το μαστίγιο, να τρέξουν ανάμεσα στο πλήθος χωρίς να αγγίξει κανέναν. Κι αφού τα οδήγησε ένα γύρο από την οδό Σταδίου μέχρι την Πατησίων, τα επανέφερε στην αρχική τους θέση.⁷⁷ Ήταν άριστος επίσης χορευτής και όταν του δινόταν η ευκαιρία έδειχνε τις χορευτικές του δεξιότητες. Στο χορό που οργανωνόταν λόγω χάρη στα Παλαιά Ανάκτορα για τη γιορτή του Νέου Έτους, οι βασιλείς χόρευαν τον α΄ τετράχορο με τους πρεσβευτές των μεγάλων δυνάμεων και τις συζύγους τους.⁷⁸

Οι δυτικές του καταβολές και οι συνήθειες της ξενικής βασιλικής καταγωγής του μεταφέρθηκαν στη νέα του πατρίδα και συντέλεσαν, τρόπον τινά, στον εξευρωπαϊσμό του αθηναϊκού κοινού. Για παράδειγμα, στα γενέθλια του βασιλιά στις 12 Δεκεμβρίου στην κυανή αίθουσα όπου δεχόταν τις ευχές μετά την δοξολογία, προσφερόταν

⁷⁴ Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Συνταγματική βασιλεία (1863-1909)*. Τόμ. 2, σελ. 15. Αθήνα: Πάπυρος.

⁷⁵ Δ. Γατόπουλος (χ.χ.). *Γεώργιος Α΄. Ο Δημοκράτης Βασιλεύς (1863-1913)*. (Ανεκδοτική Ιστορία της Βασιλευόμενης δημοκρατίας εις την Ελλάδα). Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε. σελ. 3.

⁷⁶ Δ. Γατόπουλος (χ.χ.). *Γεώργιος Α΄. Ο Δημοκράτης Βασιλεύς (1863-1913)*. (Ανεκδοτική Ιστορία της Βασιλευόμενης δημοκρατίας εις την Ελλάδα). Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε.

⁷⁷ Κωστή, Χ. (1948). *Αναμνήσεις εκ της Αυλής του Γεωργίου Α΄*. Αθήνα: Τυπογραφείο Παιδικού Κόσμου. σελ. 56-57.

⁷⁸ Στο ίδιο σελ. 19.

σοκολάτα. Επίσης, στο Β. Περίπτερο του Πειραιά, αριστερά από το λιμάνι, συχνά τις Κυριακές, η βασιλική οικογένεια έπαιρνε το τσάι της, που συνοδευόταν από χορό, μαζί με τους αυλικούς προσκεκλημένους της. Επίσης, έδινε δεξιώσεις συχνά στο Παλάτι, με αποκορύφωμα ίσως το βραδινό χορό του νέου έτους που η νεολαία κυρίως περίμενε με ανυπομονησία⁷⁹

Με τα παιδιά του υπήρξε αυστηρός και ενέπνεε το σεβασμό όλων. Δεν τους επέτρεπε να μιλούν μεταξύ τους άλλη γλώσσα πλην της Ελληνικής.⁸⁰ Ήταν προσιτός στους απλούς ανθρώπους, καθώς συνομιλούσε αφελώς με τους εργάτες στους περιπάτους στο Τατόι, στις εθνικές επετείους με τους αγωνιστές της Επανάστασης και τους λαϊκούς εκπροσώπους που παρακάθονταν στο βασιλικό δείπνο, αλλά και τον απλό λαό γενικότερα που συναντούσε στην επαρχία, την αγάπη του οποίου εισέπραττε στις περιοδείες του στην Πελοπόννησο. Χαρακτηρίστηκε ως «ένας δημοκράτης βασιλιάς».⁸¹

Ο Γεώργιος αντιλήφθηκε νωρίς πως η υποστήριξη του λαού ήταν απαραίτητη για την μακροήμερυσή του στο θρόνο και την ενδυνάμωση της δυναστείας του σε περιόδους αμφισβήτησης και κρίσης. Κεντρική επιλογή στην πολιτική του ήταν η επικοινωνία του με το λαό μέσα από την πρόσδεση στο άρμα του αλυτρωτικού εθνικισμού και την ενίσχυση της νομιμότητας του μοναρχικού θεσμού μέσα από το πλέγμα των εθνικών ιδεών. Η ήττα του 1897 είχε οδυνηρές συνέπειες οι οποίες έφτασαν να απειλήσουν τον Θρόνο και απαλύνθηκαν μόνο μετά τις επιτυχίες των Βαλκανικών πολέμων. Όμως οι Βαλκανικοί πόλεμοι έδωσαν τη δυνατότητα στον Γεώργιο να ανανεώσει τα συμβολικά του ερείσματα. Από το 1900 και εξής στήριξε το ζήτημα της διαδοχής και προετοίμασε μεθοδικά τον επόμενο μονάρχη ως τον χαρισματικό ηγέτη, δυναμικό εκπρόσωπο της «αναγεννημένης βασιλείας».⁸²

Η ονομαστική του εορτή

Ο Γεώργιος, προκειμένου να είναι λαοφιλής και να τον βλέπει ο λαός μέσα από δημόσιες εμφανίσεις, φάνηκε πιο αποτελεσματικός από τον προκάτοχό του καθώς δεν δημιούργησε μια νέα γιορτή. Αξιοποίησε την μεγάλη λαϊκή απήχηση της

⁷⁹ Στο ίδιο σελ. 13,18, 23.

⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 42.

⁸¹ Στο ίδιο σελ. 19,53, 67.

⁸² Χατζόπουλος, Μ. (2014) «Μεσσιανισμός και Μοναρχία. Σχετικά με τους όρους νομιμοποίησης της δυναστικής εξουσίας στην Ελλάδα τον ύστερο 19^ο αιώνα». Στο: *Διακυμάνσεις του Νεοελληνικού πολιτικού στοχασμού από το 19^ο στον 20^ο αιώνα* (επιμ. Κιτρομηλίδης, Π. & Χατζόπουλος, Μ.). Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών. σελ. 16-18.

εθνικής επετείου της 25^{ης} Μαρτίου και την συνδύασε με την ονομαστική του εορτή. Πιο αναλυτικά, παρόλο που τις δύο γιορτές τις χωρίζει χρονική απόσταση ενός μήνα, εκμεταλλεύθηκε το γεγονός ότι συχνά η εθνική γιορτή συνέπιπτε με τη Μεγάλη Εβδομάδα και τη γιορτή του Πάσχα και μετέφερε τον επίσημο εορτασμό κάποιες εβδομάδες αργότερα έτσι ώστε να συνδέεται συνειρμικά με την ονομαστική του εορτή και κατ' επέκταση με το πρόσωπό του. Η πολιτική αυτή απόφαση του Γεωργίου φάνηκε ξεκάθαρα με την αφορμή του εορτασμού των πενήντα χρόνων από την επανάσταση, το 1871, όταν αυτή συνδυάστηκε με την μετακομιδή των λειψάνων του πατριάρχη Γρηγορίου του Ε'. Το συγκεκριμένο έτος η εθνική επέτειος γιορτάστηκε στις 25 Απριλίου με μια μεγαλειώδη πομπή, κεντρικό πρόσωπο της οποίας ήταν ο βασιλιάς ως εκπρόσωπος του ελληνικού κράτους. Δύο μέρες πιο πριν γιορτάστηκε η ονομαστική του εορτή στην οποία προσδόθηκε εθνικό και πολιτικό περιεχόμενο, καθώς εντάχθηκε στο πρόγραμμα του εθνικού εορτασμού. Η βασιλική πομπή αποτελούσε βασικό στοιχείο του τελετουργικού των πολιτικών γιορτών και εκτυλισσόταν από τα ανάκτορα προς τον ναό της μητροπόλεως και αντίστροφα, μετά τη δοξολογία. Τα στρατιωτικά σώματα ήταν παραταγμένα με καθορισμένη σειρά και τάξη στις οδούς από όπου θα διέρχονταν η πομπή, ενώ πλήθος κόσμου συνέρρεε για να επευφημήσει το βασιλιά και τη συνοδεία του ή για να παρακολουθήσει το θέαμα. Στην συγκεκριμένη περίπτωση η πομπή αποτελεί θέαμα και όχι μέρος της συλλογικής ταυτότητας.⁸³

1864

Σύμφωνα με την περιγραφή της εφ. *Παλιγγενεσία* ο εορτασμός της ονομαστικής γιορτής του βασιλιά Γεωργίου έλαβε χώρα μέσα σε πανηγυρικό κλίμα με μεγάλη συμμετοχή κόσμου. Το πρωί ακούστηκαν οι συνήθεις κανονιοβολισμοί αναγγέλλοντας τη γιορτή. Στις 10 π.μ. ο στρατός της φρουράς και η εθνοφυλακή παρατάχθηκαν από τα ανάκτορα μέχρι τη Μητρόπολη, όπου προσήλθε ο βασιλιάς με την ακολουθία του και παρακολούθησε τη δοξολογία. Ο ναός ήταν κατάμεστος από πλήθος λαού. Παρόντες ήταν οι πρέσβεις, το υπουργείο, ο πρόεδρος της συνέλευσης, πολλοί πληρεξούσιοι, στρατιωτικοί και πολιτικοί υπάλληλοι. Κατά την έξοδο του βασιλιά από το ναό μετά το τέλος της λειτουργίας ο κόσμος τον επευφημούσε με έντονες επιδοκιμασίες. Στις 11 π.μ. δέχτηκε τις ευχές από τους πρέσβεις, το

⁸³ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 463.

προεδρείο της συνέλευσης, το υπουργείο, την Ιερά Σύνοδο, το δήμαρχο και από όλους τους ανώτερους στρατιωτικούς και πολιτικούς υπαλλήλους.

Ο στρατός και η εθνοφυλακή κατευθύνθηκαν προς την πλατεία του Ολυμπίου Διός, για να παραταχθούν. Μετά από λίγο ο βασιλιάς έκανε επιθεώρηση στα τάγματα και έπειτα στάθηκε σε ορισμένη απόσταση για να παρακολουθήσει την παρέλαση των σωμάτων του στρατού και της εθνοφυλακής, τα οποία περνώντας από μπροστά του τον επευφημούσαν. Με τη λήξη της παρέλασης ο βασιλιάς επέστρεψε στα ανάκτορα.

Το βράδυ φωταγωγήθηκαν δημόσια και ιδιωτικά καταστήματα, ανάμεσα στα οποία ξεχώριζαν η τράπεζα, το ξενοδοχείο της Ανατολής, το ξενοδοχείο της Μ. Βρετανίας, το καφενείο «Η ωραία Ελλάς», το κατάστημα του κ. Λαμπίκη, η οικεία του γενναίου πυρπολιτή Ρομπότζη, το χρυσοχοείο του κ. Κανά, του κ. Στεφάνου, η εμπορική λέσχη, τα παντοπωλεία, τα κουρεία κ.τ.λ. Εκτενής αναφορά στον εμπορικό κόσμο της πόλης από τον Τύπο, εκπρόσωπο των λογίων και της ανερχόμενης αστικής τάξης. Στις 9 μ.μ. ο βασιλιάς βγήκε έφιππος για περίπατο στην πόλη μαζί με τον αυλάρχη του, Σκαρλάτο Σούτζο. Πολύς κόσμος τον ακολουθούσε και ο ίδιος, σύμφωνα με τον αρθρογράφο, απολάμβανε την αποδοχή του λαού.⁸⁴ Οι περίπατοι του βασιλιά στους δρόμους της πόλης προσέφεραν ευκαιρίες να τον βλέπει ο λαός.

1865

Τη μέρα της γιορτής του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, εορτάστηκε η γιορτή του βασιλέως στον ιερό ναό της Μητρόπολης, όπου εψάλη στις 10 π.μ. δοξολογία. Παρευρέθηκαν οι υπουργοί, οι σύμβουλοι της επικρατείας, όλοι οι ιθύνοντες και πλήθος κόσμος. Σύμφωνα με την εφ. *Εθνοφύλαξ* ο στρατός και η εθνοφυλακή παρατάχθηκαν στις οδούς Ευαγγελιστρίας και Ερμού. Η παρουσία του στρατού είναι μεν σταθερή σε κάθε γιορτή στους δρόμους γύρω από τη Μητρόπολη αλλά διακοσμητική. Το βράδυ φωταγωγήθηκαν στην πόλη δημόσια και ιδιωτικά κτίρια. Η εθνική τράπεζα, η εμπορική λέσχη, το δημαρχείο και άλλα ιδιωτικά καταστήματα. Με μία λιτή αναφορά στο γεγονός κλείνει η είδηση του εορτασμού της ονομαστικής γιορτής του βασιλιά, κατά την οποία όλα λειτούργησαν με απόλυτη τάξη και ηρεμία, κατά τον ανταποκριτή του εν λόγω εντύπου.⁸⁵ Η εφ. *Παλιγγενεσία*

⁸⁴ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 381, 24 Απριλίου 1864.

⁸⁵ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 737, 24 Απριλίου 1865.

αναφέρεται στο γεγονός, το οποίο γιορτάστηκε με κάθε επισημότητα και τάξη παρά το σφοδρό ψύχος που επικρατούσε, όπως σχολιάζει στη στήλη «Διάφορα».⁸⁶

1866

Η εφ. *Αιών* μας πληροφορεί ότι τη συγκεκριμένη χρονιά η γιορτή του βασιλιά γιορτάστηκε με κάθε επισημότητα ερήμην όμως του ιδίου. Ο βασιλιάς πραγματοποιούσε περιοδεία στην Πελοπόννησο. Από όποια πόλη κι αν διερχόταν γίνονταν δεκτός με ενθουσιασμό. Την ημέρα της ονομαστικής του εορτής βρισκόταν στην Πάτρα, όπου τελέστηκε δοξολογία στο ναό του Αγ. Ανδρέα μέσα σε κλίμα άκρατου ενθουσιασμού του άπειρου συγκεντρωμένου πλήθους. Το βράδυ ακολούθησε φωταψία σε όλη την πόλη και ο δήμαρχος οργάνωσε χορό προς τιμήν του βασιλέως, τον οποίον ο Γεώργιος τίμησε με την παρουσία του. Το βράδυ ο βασιλιάς διέμεινε μαζί με τον αυλάρχη στην οικία του Κ. Μπογδάνου.

Το υπουργικό συμβούλιο έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα στο βασιλιά και του ευχήθηκε επί των ημερών του να προοδεύσει η χώρα και να φτάσει σε ευημερία. Ο βασιλιάς γύρω στις 12 π.μ. απάντησε με τηλεγράφημα, ευχαριστώντας το υπουργικό συμβούλιο για τις συγχαρητήριες ευχές και ευχήθηκε παρομοίως την πρόοδο και την ευημερία της Ελλάδας.⁸⁷ Το πρόσωπο του βασιλιά ταυτίζεται με την ευημερία της εθνικής συλλογικής κοινότητας.

1867

Η γιορτή του βασιλιά τελέστηκε με κάθε επισημότητα στις 23 Απριλίου στο μητροπολιτικό ναό. Τον βασιλιά εκπροσώπησε ο αντιβασιλιάς, ο θείος του Ιωάννης, καθώς ο ίδιος έλειπε σε περιοδεία στο Παρίσι. Ο αντιβασιλιάς, μαζί με την αυλική ακολουθία, μετέβη με άμαξα στη μητρόπολη, όπου εψάλη δοξολογία από την Ιερά Σύνοδο. Δίπλα του στην άμαξα, επέβαινε ο αντιστράτηγος Γενναίος Κολοκοτρώνης. Τη χρονιά εκείνη ο βασιλιάς σε μία συμβολική κίνηση, όπως και στην εθνική επέτειο, κάλεσε τον Γενναίο Κολοκοτρώνη να καθίσει δίπλα του στην άμαξα της βασιλικής πομπής προς τη Μητρόπολη. Στη δοξολογία παρευρέθηκαν το διπλωματικό σώμα και όλες οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές της χώρας. Επευφημίες ακούστηκαν και κατά την άφιξη και κατά την αποχώρηση του αντιβασιλιά. Έπειτα, δέχτηκε τις ευχές

⁸⁶ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 637, 24 Απριλίου 1865.

⁸⁷ Εφ. *Αιών*, φ. 2115, 25 Απριλίου 1866.

στα ανάκτορα από τους διπλωμάτες και τις υπόλοιπες αρχές. Το βράδυ τίμησε με την παρουσία του συγκέντρωση στη Ρωσική πρεσβεία.⁸⁸

1868

Η ονομαστική γιορτή του βασιλιά γιορτάστηκε με τη συνηθισμένη ακολουθία και τάξη. Για τη γιορτή ήρθε τη χρονιά εκείνη και ο διάδοχος της Δανίας. Με ανοιχτή άμαξα οι βασιλείς μετέβησαν στη μητρόπολη στις 10 π.μ. για τη δοξολογία. Η εθνοφυλακή και ο στρατός είχαν παραταχθεί από τα ανάκτορα έως το ναό από όπου πέρασε η βασιλική συνοδεία. Παρόντες στη δοξολογία ήταν όλες οι επίσημες αρχές και το διπλωματικό σώμα. Μετά το πέρας της τελετής ο βασιλιάς αποχώρησε προς το παλάτι με την ίδια τάξη με την οποία προσήλθε στη μητρόπολη, μέσα σε έντονες επιδοκμασίες από το λαό που είχε κατακλύσει την οδό Ερμού, το Σύνταγμα και την πλατεία ανακτόρων. Δέχτηκε τις ευχές όλων των επίσημων αρχών σύμφωνα με το πρόγραμμα που είχε εκδοθεί από τον αυλάρχη. Το βράδυ έγινε φωτοχυσία στην πόλη, ενώ βεγγαλικά συμπλήρωσαν την γιορτινή όψη της πλατείας Συντάγματος, όπου έως 10 μ.μ. έπαιζε στρατιωτική μουσική.⁸⁹ Καθιερώνεται σιγά σιγά μία εορταστική κανονικότητα, όπου ο ηγεμόνας έχει την ευκαιρία να πραγματοποιεί δημόσιες εμφανίσεις και να βρίσκεται κοντά στο λαό του.

1869

Στις 23 Απριλίου γιορτάστηκε με τη συνηθισμένη λαμπρότητα, όπως γράφει ο ανταποκριτής της εφ. *Παλιγγενεσίας*, η γιορτή του βασιλιά Γεωργίου. Στις 10 π.μ. παρουσία των υπουργών και όλων των πολιτικών και στρατιωτικών υπαλλήλων αλλά και πλήθους λαού εψάλη η δοξολογία στη Μητρόπολη. Ο εορτασμός που κι αυτή τη χρονιά ακολουθεί το τυπικό τελετουργικό των δυναστικών γιορτών ολοκληρώθηκε με φωτοχυσίες σε δημόσια κτίρια και ιδιωτικά σπίτια και με στρατιωτική μουσική στην πλατεία Συντάγματος, όπου βρίσκονταν συγκεντρωμένος πολύς κόσμος από τις 8 μ.μ. έως τις 10 μ.μ.⁹⁰

1870

⁸⁸ Εφ. *Αιών*, φ. 2234, 24 Απριλίου 1867.

⁸⁹ Εφ. *Αιών*, φ. 2337, 25 Απριλίου 1868.

⁹⁰ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 1657, 24 Απριλίου 1869.

Τη χρονιά εκείνη δεν πραγματοποιήθηκε η συνήθης τελετή για την επέτειο του ονόματος του βασιλιά λόγω του πένθους του για τα γεγονότα στον Ορωπό.⁹¹ Εξαιτίας του «οδυνηρού κακουργήματος του Ορωπού», γράφει η εφ. *Εθνοφύλαξ*. Διαβάστηκε μόνο δοξολογία στο παρεκκλήσι των ανακτόρων παρουσία των υπουργών και των αυλικών.⁹² Για μία ακόμη φορά παρατηρούμε πως ιστορικά γεγονότα που σηματοδεύουν την εκάστοτε εποχή έχουν αντίκτυπο στις δημόσιες γιορτές όπως και στις εθνικές επετείους.

1871

Με μεγάλη επισημότητα γιορτάστηκε η γιορτή του βασιλιά Γεωργίου το 1871. Συνέπεσε με τον εορτασμό του πρώτου ιωβηλαίου της επανάστασης καθώς ο Γεώργιος εκμεταλλεύτηκε τη χρονική συγκυρία και φρόντισε ώστε η εθνική επέτειος να συνδυαστεί με την ονομαστική του εορτή. Η γιορτή του τιμήθηκε στις 23 Απριλίου ενώ η πεντηκονταετηρίδα στις 25 Απριλίου, μία χρονική εγγύτητα που ήταν σημαντική ώστε το πρόσωπό του να ταυτιστεί με το έθνος.⁹³ Στο μητροπολιτικό ναό εψάλη δοξολογία παρουσία του βασιλικού ζεύγους, των αυλικών, των υπουργών, των πρέσβειων, της Ιεράς Συνόδου και όλων των επίσημων αρχών. Μετά τη δοξολογία ο βασιλιάς δέχτηκε τις ευχές των προσερχομένων και το βράδυ παρατέθηκε γεύμα στο Παλάτι, όπου είχε την δυνατότητα της κοινωνικής συναναστροφής με τους καλεσμένους. Φωταγωγήθηκε η πόλη και οι μουσικές μπάντες έπαιζαν ως την νύχτα στην πλατεία Συντάγματος, εκεί όπου είχε στηθεί αφίδα για τον εορτασμό της πεντηκονταετίας.⁹⁴ Σε ανάμνηση μεγάλων για το έθνος γεγονότων, για την υποδοχή του βασιλιά και τη δημιουργία θριαμβευτικής ατμόσφαιρας στήνονταν αφίδες.

1872

⁹¹ Πρόκειται για τη σφαγή στο Δήλεσι, όπως ονομάστηκε, όταν ληστρική συμμορία με αρχηγό τον Αρβανιτάκη επιτέθηκε κοντά στο Πικέρμι σε μία ομάδα ξένων περιηγητών που επέστρεφαν από επίσκεψή τους στο Μαραθώνα. Η αποστολή αποτελούνταν από τον Άγγλο λόρδο Μάνκαστερ με τη σύζυγό του, τον γραμματέα της αγγλικής πρεσβείας Χέρμπερτ και ιταλικής πρεσβείας Μπόιλ, τον νεαρό περιηγητή Βίνερ, τον δικηγόρο της σιδηροδρομικής εταιρείας Αθηνών-Πειραιώς Λόνιτ μαζί με την σύζυγο και την κόρη του, τον διερμηνέα Ανεμογιάννη και 4 έφιππους χωροφύλακες που έστειλε η κυβέρνηση για ασφάλεια. Οι διαπραγματεύσεις της κυβέρνησης δεν είχαν αίσια έκβαση, καθώς απέρριψε το αίτημα των ληστών για αμνηστία, ενώ τα στρατιωτικά μέτρα του συνταγματάρχη Θεαγένη δεν απέδωσαν. Αποτέλεσμα των λαθεμένων χειρισμών ήταν να σφαγιαστούν δύο εκ των περιηγητών, ο Μπόιλ και ο Βίνερ, και να διασυρθεί το όνομα της χώρα διεθνώς. Παπαρρηγόπουλος, Κ. (2009-2010). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Αθήνα: National Geographic Society. σελ. 136-139.

⁹² Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1961, 24 Απριλίου 1870.

⁹³ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 463.

⁹⁴ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2164, 24 Απριλίου 1871.

Την ημέρα της ονομαστικής εορτής του βασιλέως Γεωργίου, πραγματοποιήθηκε επίσημη δοξολογία στον Ιερό Ναό της Μητρόπολης. Παρευρέθηκαν οι βασιλείς, η θεία και η εξαδέλφη του βασιλέως, η ιερά σύνοδος, οι υπουργοί, οι πρέσβεις, το προσωρινό προεδρείο της βουλής και οι υπόλοιπες στρατιωτικές και πολιτικές αρχές της πρωτεύουσας, καθώς και οι ανώτεροι λειτουργοί. Τις στρατιωτικές τιμές απέδωσε στο βασιλιά η φρουρά των Αθηνών, παραταγμένη από τα ανάκτορα μέχρι το ναό. Μετά το τέλος της δοξολογίας, κατά την επιστροφή του βασιλιά στα ανάκτορα περί τις 11.30 π.μ., πραγματοποιήθηκε ο συνηθισμένος χαιρετισμός του βασιλιά. Τον συνεχάρησαν το διπλωματικό σώμα, το υπουργείο, η ιερά σύνοδος, το προσωρινό προεδρείο της βουλής, οι σωματάρχες κ.α. Το απόγευμα παρατέθηκε βασιλικός δείπνο.⁹⁵

1873

Δοξολογία πραγματοποιήθηκε στο Μητροπολιτικό ναό της Αθήνας για την ονομαστική εορτή του βασιλέως Γεωργίου. Στις 10 το πρωί προσήλθαν στο ναό οι υπουργοί και οι βουλευτές, οι πρέσβεις και η ιερά σύνοδος, όλοι οι υπάλληλοι και οι ιδιώτες. Λίγο αργότερα προσήλθαν ο βασιλιάς και η βασίλισσα για να παρακολουθήσουν τη δοξολογία. Η φρουρά παρέλασε μπροστά από τα ανάκτορα, ενώ τα διάφορα τάγματα, σύμφωνα με το παράγγελμα που τους είχε δοθεί, αναφωνούσαν «ΖΗΤΩ», καθώς διέρχονταν μπροστά από το βασιλιά.⁹⁶ Τις τιμές απέδωσε στο βασιλιά η φρουρά της πρωτεύουσας που κατά το σχόλιο του συντάκτη της εφ. *Αιών* «εξαιρετικώς» καθώς παρέλασε μπροστά στον βασιλιά, ο οποίος παρακολουθούσε από τον εξώστη των ανακτόρων. Παρατηρούμε την επιτέλεση παρέλασης μπροστά από τα Ανάκτορα και το βασιλιά σε ρόλο θεατή. Το βράδυ παρατέθηκε μεγαλοπρεπές δείπνο στο παλάτι όπου τίμησαν με την παρουσία τους τον ηγεμόνα οι υπουργοί, ο προσωρινός πρόεδρος της βουλής, οι σωματάρχες, οι ανώτεροι υπάλληλοι, οι φέροντες τον μεγαλόσταυρο του Σωτήρος, οι στρατηγοί, οι ναύαρχοι, οι διατελέσαντες πρωθυπουργοί, Ζαΐμης και Μωραϊτίνης, και οι αυλικοί. Από τους πρώην πρωθυπουργούς οι κ. Βούλγαρης και Κουμουνδούρος δεν παρευρέθηκαν λόγω ασθενείας.⁹⁷

1874

⁹⁵ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2117, 24 Απριλίου 1872. και εφ. *Αιών*, φ. 2,777, 24 Απριλίου 1872.

⁹⁶ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2670, 24 Απριλίου 1873.

⁹⁷ Εφ. *Αιών*, φ. 2,905, 24 Απριλίου 1873.

Εψάλη δοξολογία στο ναό της Μητροπόλεως για την εορταστική επέτειο του βασιλέως Γεωργίου. Πραγματοποιήθηκε στις 10 το πρωί όπου προσήλθαν ο βασιλιάς με τη βασίλισσα, οι υπουργοί, το προεδρείο της βουλής και η εκλεγμένη επιτροπή, οι πρέσβεις και πολλοί ιδιώτες. Στη συνέχεια ο βασιλιάς δέχτηκε τις καθιερωμένες επισκέψεις και τα συγχαρητήρια. Το απόγευμα ακολούθησε γεύμα στα ανάκτορα.⁹⁸

Σύμφωνα με την αναλυτική περιγραφή της εφ. *Αιών* η ονομαστική γιορτή του βασιλιά πραγματοποιήθηκε με όλη την συνήθη πολιτική και στρατιωτική παράταξη. Το βασιλικό ζεύγος μαζί με τον διάδοχο και τους βασιλόπαιδες, Γεώργιο και Αλεξάνδρα, οδηγήθηκαν στη Μητρόπολη και άκουσαν τη δοξολογία που εψάλη από την Ιερά Σύνοδο. Πριν την άφιξη του Γεωργίου είχαν φτάσει το διπλωματικό σώμα, το προεδρείο της βουλής, οι υπουργοί, βουλευτές, οι ανώτεροι στρατιωτικοί και πολιτικοί υπάλληλοι. Κατά την πορεία του βασιλιά από τα ανάκτορα προς τη Μητρόπολη και αντίστροφα, τις στρατιωτικές τιμές απέδωσε η φρουρά της πρωτεύουσας. Τον βασιλιά συνόδευσε και το ιππικό επευφημώντας τον, το οποίο είχε πριν επιθεωρήσει. Για το σημαιοστολισμό της οδού Ερμού είχε φροντίσει από την προηγούμενη ημέρα η αστυνομία μοιράζοντας τις σημαίες. Ο κόσμος που συγκεντρώθηκε ήταν πολύς, τόσο στην εν λόγω οδό όσο και στην πλατεία. Όταν επέστρεψε στα ανάκτορα δέχτηκε τις ευχές στην αίθουσα του θρόνου. Παρουσιάστηκαν οι αυλικοί, το διπλωματικό σώμα, το υπουργείο κατόπιν αιτήματος του, όπως σημειώνεται, ο πρόεδρος της βουλής, η ιερά σύνοδος και οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές της πόλης. Στις 7 μ.μ. δόθηκε γεύμα στο οποίο προσκλήθηκαν μόνο όσοι ανήκαν στην στρατιωτική ακολουθία του βασιλιά, οι επίτιμοι υπασπιστές που τον συνόδευσαν το πρωί στην εκκλησία, ο αντιστράτηγος Μίλιος και ο υποστράτηγος Πιεράκος, και οι σύζυγοι αυτών. Μετά το γεύμα πέρασαν στην αίθουσα υποδοχής της βασίλισσας όπου άκουσαν διάφορα μουσικά κομμάτια από τον εξαίρετο, όπως αναφέρεται, βιολονίστα Ρόββιο και άλλους γνωστούς μουσικούς (Φαβρικέζη, Παριζίνη, Βολονίκη και Αλλέγγρη). Το βράδυ φωταγωγήθηκαν τα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, ενώ η μουσική έπαιζε από τις 5μ.μ. έως τις 9μ.μ. στην πλατεία Συντάγματος.⁹⁹ Όπως παρατηρούμε, ο βασιλιάς γιόρτασε το βράδυ στο παλάτι σε πιο στενό κύκλο, γεγονός που θα είχε το συμβολισμό του, λόγω της πολιτικής αστάθειας (αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης, πολιτικό παρασκήνιο,

⁹⁸ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2924, 24 Απριλίου 1874.

⁹⁹ Εφ. *Αιών*, φ. 3,015, 25 Απριλίου 1874.

όπως περιγράφεται στην πρώτη σελίδα του παρόντος φύλλου της εφημερίδας). Επιπρόσθετα, κατά την πομπή προς την εκκλησία συνοδεύεται και από το ιππικό και την εθνική φρουρά, ενισχύοντας το γόητρο της εξουσίας του και έχει φροντίσει ώστε το κράτος να δημιουργήσει τη γιορτινή ατμόσφαιρα στα σημεία από όπου θα διερχόταν, εξασφαλίζοντας τρόπον τινά τη συμμετοχή του κόσμου.

1875

Στις 10 π.μ. τελέστηκε δοξολογία για την ονομαστική γιορτή του βασιλιά Γεωργίου στη Μητρόπολη Αθηνών παρουσία του βασιλικού ζεύγους και των βασιλοπαιδών, των υπουργών, των πρέσβευων, της Ιεράς Συνόδου, των στρατιωτικών και πολιτικών υπαλλήλων και κάποιων πολιτών. Η συνηθισμένη ζωηρότητα του λαού, όπως σημειώνει ο ανταποκριτής, δεν υπήρχε. Κάποιες επευφημίες εντός του ναού και στο προαύλιο ακούστηκαν από πληρωμένα άτομα από την εξουσία. Η αποδοκιμασία του κόσμου για τα πεπραγμένα (πολιτική δυσφορία για τα Σηλιτικά) εκφράστηκε προς το πρόσωπο του βασιλιά και την ημέρα της ονομαστικής του εορτής. Καθώς διερχόταν από την οδό Ερμού κανένας δεν τον επευφημούσε ούτε του απηύθυνε χαιρετισμό. Στα γύρω σπίτια (και εντός του ναού) η αστυνομία μοίρασε σημαίες και υποχρέωσε τους κατοίκους να προβούν σε στολισμό. Τέτοιες ψεύτικες κινήσεις διοργάνωσε η κυβέρνηση, κατά την τοποθέτηση της εφημερίδας, για να ξεγελάσει τον βασιλιά ότι ο λαός ήταν ευχαριστημένος με την παρούσα πολιτική κατάσταση. Διακρίνουμε εδώ προσπάθεια καταλογισμού της ευθύνης στην κυβέρνηση που προσπάθησε να «ξεγελάσει» το βασιλιά και κατευνασμού από την άλλη του αντιδυναστικού ρεύματος. Τον υπουργό παιδείας αποδοκίμασαν οι φοιτητές καθώς περνούσε μετά την τελετή την οδό Ερμού, ενώ η ίδια ψυχρότητα παρατηρήθηκε και στην τελετή στον Πειραιά την προηγούμενη ημέρα. Μόνο οι υπάλληλοι επειδή ήταν υποχρεωμένοι προέβησαν σε επευφημίες.¹⁰⁰ Όπως παρατηρούμε, η γιορτή του βασιλιά, την χρονιά εκείνη πήρε πολιτικό περιεχόμενο και το πολιτικό αδιέξοδο της κυβέρνησης έπληξε το θρόνο και το πρόσωπο του βασιλιά, καθώς η αντίδραση του λαού τη συγκεκριμένη μέρα υποδείκνυε ως υπεύθυνο και τον ανώτατο άρχοντα.

Κατά την περιγραφή της εφ. *Εφημερίς* από το πρωί ακούστηκαν οι συνήθεις πυροβολισμοί, στις 9 π.μ. παρατάχθηκε ο στρατός στην πλατεία Συντάγματος και

¹⁰⁰ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3181, 24 Απριλίου 1875, σελ. 3-4.

στην οδό Ερμού που ήταν «αραιά» στολισμένη. Οι προσκεκλημένοι, όπως αναφέρονται παραπάνω, ήταν παρόντες στη δοξολογία υπέρ της γιορτής του βασιλιά και του βασιλόπαιδος Γεωργίου. Μετά το τέλος της τελετής, όπως σημειώνει ο συντάκτης, ο λαός βρισκόνταν σε αμφιβολία αν θα έπρεπε να χαιρετήσει το βασιλιά του, καθώς τα εθνικά δεινά είχαν σβήσει τη διάθεση γιορτής και χαράς των πολιτών. Επικρατούσαν αισθήματα αμφισβήτησης, αγανάκτησης και απογοήτευσης. Το κλίμα κι εδώ περιγράφεται βαρύ και η γιορτή του βασιλιά γιορτάστηκε ως ένα προσωπικό γεγονός κι όχι ως ένα εθνικό ζήτημα. Μετά την τελετή στις 10.30 π.μ. παρουσιάστηκαν στο βασιλιά και τον συνεχάρησαν όλοι οι αυλικοί, στις 11 π.μ. δέχτηκε το διπλωματικό σώμα, το υπουργείο, την Ιερά Σύνοδο, τις πολιτικές και στρατιωτικές αρχές. Ανάμεσα στους παρισταμένους εθεάθησαν ο κ. Δαμασκηνός και ο κ. Παπαρρηγόπουλος ως εκπρόσωποι του Πανεπιστημίου. Επίσης αναφέρεται ότι παρευρέθηκαν και τρεις Σηλίτες χωρίς να τους κατονομάζει.

Το βράδυ παρατέθηκε γεύμα στο παλάτι, όπου δείπνησε όλη η στρατιωτική ακολουθία του βασιλιά με τις συζύγους τους και κατά τη διάρκεια του οποίου ακούγονταν στρατιωτικές μουσικές και γίνονταν διάφορες προπόσεις.

Ούτε οι φωταψίες υπήρξαν πετυχημένες καθώς ήταν πολύ λίγες και για αυτό θα ήταν καλύτερο να παραλείπονται όπως επισημαίνει ο συντάκτης της εφ. *Εφημερίς*.¹⁰¹

1876

Στις 22 Απριλίου ανακοινώθηκε το πρόγραμμα της επετείου της ονομαστικής εορτής του βασιλιά, που περιελάμβανε τους συνηθισμένους εορτασμούς. Στις 10 το πρωί θα πραγματοποιούνταν η δοξολογία στον ιερό ναό της Μητρόπολης. Στην τελετή έγινε πρόταση να συμμετάσχει και η πανεπιστημιακή φάλαγγα.¹⁰²

Στις 23 Απριλίου, χωρίς την παρουσία του βασιλιά, εψάλη η δοξολογία στον ιερό ναό. Προσήλθαν οι βουλευτές και οι υπουργοί της Αθήνας, τα μέλη της ιεράς συνόδου και οι υπόλοιπες αρχές. Ωστόσο, από την τελετή του εορτασμού απουσίαζαν οι πρέσβεις, διότι, όταν ο βασιλιάς ήταν απών, είχε επικρατήσει σε τέτοιες τελετές οι

¹⁰¹ Εφ. *Εφημερίς*, 114, 24 Απριλίου 1875.

¹⁰² Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3475, 22 Απριλίου 1876.

ίδιοι να μην παρευρίσκονται.¹⁰³ Στις 10 Απριλίου ο βασιλιάς μαζί με την βασιλική οικογένεια είχαν αναχωρήσει για την Ευρώπη για ένα ταξίδι τρίμηνης διάρκειας.¹⁰⁴ Η συνετή απόφαση του βασιλιά να δώσει τέλος στην κοινοβουλευτική κρίση του 1875, ύστερα βέβαια από τις επεμβάσεις της αντιπολίτευσης (Τρικούπη) και της κοινής γνώμης, οδήγησε τη χώρα σε πολιτική ομαλότητα, οπότε κατά τον αρθρογράφο, το κοινό δεν έχει κανένα λόγο να ανησυχεί για την προσωρινή απουσία του βασιλιά του. Οι λόγοι πραγματοποίησης του ταξιδιού ήταν προσωπικοί και ιατρικοί. Η βασιλική οικογένεια είχε προγραμματίσει επίσκεψη στους συγγενικούς δυναστικούς οίκους στη Δανία και στη Ρωσία. Επιπρόσθετα, ο βασιλιάς επρόκειτο να κάνει ιαματικά λουτρά στη Γερμανία σύμφωνα με τις οδηγίες των γιατρών. Ωστόσο, όπως αναφέρει ο συντάκτης της εφημερίδας *Παλιγγενεσία*, συνέτρεχε ένας επιπρόσθετος λόγος πραγματοποίησης του ταξιδιού του βασιλιά στην Ευρώπη. Κατά την εκτίμηση του συντάκτη ίσως εξυπηρετούσε και εθνικά συμφέροντα, ενόψει του Ανατολικού ζητήματος με το οποίο θα ασχολούνταν οι Μεγάλες δυνάμεις, ύστερα από συμπλοκές με τους Οθωμανούς που διαδραματίστηκαν στην Ερζεγοβίνη, όπου έλαβαν μέρος 7.000 Μαυροβούνιοι. Εκφράζει την ευχή οι επαφές του βασιλιά με τους ηγεμόνες των ξένων δυνάμεων να αποβούν καρποφόρες και εθνικά ωφέλιμες.¹⁰⁵

1877

Η ονομαστική γιορτή του βασιλιά γιορτάστηκε με το συνηθισμένο τυπικό. Εψάλη δοξολογία στο μητροπολιτικό ναό όπου παρευρέθηκαν η βασιλική οικογένεια, οι υπουργοί, οι πρέσβεις, οι βουλευτές και όλοι οι φέροντες αξιώματα. Έπειτα ακολούθησαν οι καθιερωμένες ευχές για οικογενειακή ευημερία από όλους τους παρευρισκόμενους. Τη σύντομη αυτή ανακοίνωση κλείνει με τη φράση «παρομοίως του ευχήθηκαν και όλοι οι Έλληνες».¹⁰⁶

1878

Δοξολογία τελέστηκε για την ονομαστική επέτειο του βασιλιά και του βασιλόπαιδος Γεωργίου, ο βασιλιάς εντούτοις δεν παρευρέθηκε στην τελετή επειδή ήταν κλινήρης λόγω ασθένειας, αλλά με σαφώς βελτιωμένη κατάσταση, κατά την

¹⁰³ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3476, 23 Απριλίου 1876.

¹⁰⁴ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3465, 10 Απριλίου 1876.

¹⁰⁵ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3464, 9 Απριλίου 1876, σελ. 4.

¹⁰⁶ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3785, 23 Απριλίου 1877, σελ. 3.

ανακοίνωση της εφ. *Εφημερίς*.¹⁰⁷ Στην τελετή τον εκπροσώπησε η βασίλισσα και ο διάδοχος, ενώ γιόρτασε και η βασιλόπαις Αλεξάνδρα. Η τελετή υπήρξε λαμπρή και οι δρόμοι της πόλης ήταν σημαιοστολισμένοι μαρτυρώντας τη γιορτινή ατμόσφαιρα της ημέρας. Το βράδυ φωταγωγήθηκαν τα δημόσια κτίρια και κάποια σπίτια ιδιωτών.¹⁰⁸

1879

Για την γιορτή του ονόματος του βασιλιά εψάλη κατά το σύνηθες πρόγραμμα δοξολογία στη Μητρόπολη στις 10 π.μ. Τα ευρισκόμενα στην Αθήνα στρατιωτικά σώματα παρατάχθηκαν στην οδό Ερμού, το πεζικό και οι σκαπανείς, ενώ στην πλατεία Συντάγματος, το πυροβολικό. Την χρονιά εκείνη στο ναό συνόδεψαν το βασιλιά και ξένοι καλεσμένοι, ο δούκας και η δούκισσα του Κοννώ. Επίσης παρόντες ήταν το διπλωματικό σώμα, οι υπουργοί, οι ανώτεροι στρατιωτικοί και πολιτικοί υπάλληλοι και όλες οι αρχές.

Οι επίτιμοι ξένοι έφτασαν δύο μέρες πριν με την αγγλική θαλαμηγό «Osborne» στον Πειραιά από τη Ρόδο. Ο δούκας του Κοννώ, έβδομος γιος της βασίλισσας Βικτωρίας και η συζυγός του, κόρη του αρχιστράτηγου της Πρωσίας Φρειδερίκου Κάρολου, φιλοξενήθηκαν στα ανάκτορα. Συνοδεία του δούκα ήταν και ο πρίγκιπας Βάτεμπεργ, μεγαλύτερος αδερφός του ηγεμόνα της Βουλγαρίας. Προς τιμήν των επίσημων ξένων παρατέθηκε γεύμα στο παλάτι, όπου παρακάθησαν μαζί τους οι πρέσβεις των ξένων δυνάμεων με τις συζύγους τους, οι υπουργοί, ο Γάλλος αντιναύαρχος Lejeune με το επιτελείο του, οι πλοίαρχοι και οι αξιωματικοί των αγγλικών πλοίων στον Πειραιά, οι αυλικοί και πολλοί ανώτεροι αξιωματικοί.¹⁰⁹

1880

Την χρονιά εκείνη ο βασιλιάς γιόρτασε την ονομαστική του εορτή την ημέρα της βάπτισης της κόρης του Όλγας. Στην τελετή, στην οποία ακολουθήθηκε το τυπικό των δυναστικών βαπτίσεων με κάθε μεγαλοπρέπεια, όπως περιγράφουμε στο αντίστοιχο υποκεφάλαιο, έλαβαν μέρος εκτός από το διπλωματικό σώμα και οι δύο Γάλλοι ναύαρχοι, Τριαβουέ και Ζεδέ, καθώς και ο Ρώσος ναύαρχος Κρέμερ και ο Ιταλός Πινκάτη. Οι κυρίες της τιμής φορούσαν ελληνική ενδυμασία. Μετά το μυστήριο της βάπτισης εψάλη η δοξολογία υπέρ του βασιλέως Γεωργίου. Ο στρατός

¹⁰⁷ Εφ. *Εφημερίς*, φ. 113, 23 Απριλίου 1878.

¹⁰⁸ Εφ. *Εφημερίς*, φ. 114, 24 Απριλίου 1878.

¹⁰⁹ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 4410, 23 Απριλίου 1879, σελ. 3.

της πρωτεύουσας παρέλασε μπροστά στα Ανάκτορα με όλη την απαιτούμενη τάξη, ενώ ο βασιλιάς με το επιτελείο παρακολουθούσε από τον εξώστη.¹¹⁰ Ο συνδυασμός δύο σημαντικών για τη δυναστεία γεγονότων ενίσχυε, ως φαίνεται, την προβολή του προσώπου του βασιλιά και ανανέωνε την επαφή του με τους θεατές.

Κεφάλαιο 2^ο. εθνικές επέτειοι και εορτασμοί

Η 25η Μαρτίου

Η εθνική επέτειος καθιερώθηκε να γιορτάζεται τη μέρα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου από το 1838 επί της βασιλείας του βασιλιά Όθωνα, ο οποίος συνεργαζόμενος τότε με το κόμμα των Ναπαίων επιθυμούσε να ενισχύσει τη δημοτικότητα του αλλά και να ικανοποιήσει γενικότερα πολιτικές σκοπιμότητες. Περίπου για έναν αιώνα η γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου υπήρξε η μόνη εθνική επέτειος που γιορταζόταν σε ετήσια βάση. Από το 1844 έως την έξωση του Όθωνα το 1862 παράλληλα εορταζόταν και η εθνική επέτειος της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843, αλλά καταργήθηκε με την έξωση του Όθωνα, προς την βασιλεία του οποίου είχε τεθεί το ζήτημα της παραχώρησης συντάγματος.

Το τελετουργικό της εθνικής γιορτής στηρίχτηκε στο τυπικό τελετουργικό των δυναστικών γιορτών, λόγω της έλλειψης εορταστικής παράδοσης στην Ελλάδα πλην του θρησκευτικού εορτολογίου. Αναζητήθηκαν τελετουργικά πρότυπα από το παρελθόν του έθνους, από την αρχαιότητα και το χριστιανισμό. Με αυτά συνδυάστηκε η δυτική παράδοση και προέκυψε ένα νέο τελετουργικό. Βασικοί άξονες υπήρξαν από την εποχή των Βίττελσμπαχ το Παλάτι και η Εκκλησία για να προστεθούν επί Γκλυξμπουργκ το Πεδίον του Άρεως, το Πανεπιστήμιο, τα Προπύλαια. Το νόημά της υπήρξε κατά κύριο λόγο εθνικό, με ποικίλες κάθε φορά νοσηματοδοτήσεις, όπως θα δούμε μέσα από τη μελέτη του Τύπου κατά έτος. Μνημονεύοντας το ίδιο ιστορικό γεγονός οι εορτασμοί το αναπαριστούσαν ξανά με την προβολή προσωπικοτήτων της Επανάστασης ως εκφραστών των προσδοκιών του έθνους. Έτσι το τυπικό του εορτασμού εμπλουτίζονταν κάθε φορά με νέα στοιχεία. Τα τοπόσημα μνήμης ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα πολλαπλασιάζονται, εφόσον πληθαίνουν οι συλλογικοί φορείς μνήμης και τα μνημεία.¹¹¹

¹¹⁰ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 4724, 23 Απριλίου 1880, σελ. 3.

¹¹¹ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστάνελες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 464-474.

25^η Μαρτίου 1864¹¹²

«Η εορτή των εορτών και η πανήγυρις των πανηγύρεων», όπως εμφαστικά γράφει ο ανταποκριτής της εφ. *Εθνοφύλαξ* πανηγυρίστηκε μέσα σε κλίμα άκρατου ενθουσιασμού. Την χρονιά εκείνη εντούτοις δεν στήθηκαν οι συνήθειες αφίδες, ούτε έγιναν οι καθιερωμένες επιδείξεις, κινήσεις που φαίνεται να επικρίνει ο συντάκτης. Γράφει χαρακτηριστικά ότι στις εν λόγω συνήθειες: «εξαντλούνταν ο δημόσιος πλούτος και πίσω από αυτές κρύβονταν η επιβουλή και η προδοσία του παρελθόντος». Η εφημερίδα, όργανο της πολιτικής του Θ. Ζαΐμη, ο οποίος πρωτοστάτησε στην ανατροπή του Όθωνα και διετέλεσε υπουργός εσωτερικών στην επαναστατική κυβέρνηση του 1862, εκφράζει την αποστροφή της για τις συνήθειες του παρελθόντος. Παρόλα αυτά ο πηγαίος ενθουσιασμός του κόσμου αναπλήρωνε τις τυπικές ελλείψεις. Η εφημερίδα τονίζει, όπως φαίνεται από τα σχόλια, την αντίθεση με το παρελθόν, την αποφυγή κινήσεων εντυπωσιασμού και δείχνει ότι επικροτεί τη νέα στάση απλότητας στον εορτασμό συνδέοντας την επιτυχία του αποκλειστικά με το πηγαίο λαϊκό αίσθημα. Επιδοκιμάζει με άλλα λόγια τη νέα πολιτική κατάσταση που σηματοδοτεί τη ρήξη με το παρελθόν.

Το επίσημο της ημέρας ανήγγειλαν οι συνήθειες κανονιοβολισμοί, ενώ η μουσική έπαιζε το εωθινό άσμα. Στις 10 π.μ. τελέστηκε η συνήθης δοξολογία στο μητροπολιτικό ναό στην οποία παρευρέθηκαν ο βασιλιάς με την αυλική συνοδεία, διακόπτοντας το αυλικό πένθος¹¹³ ένεκα της εθνικής επετείου. Επίσης παρόντες στην τελετή ήταν ο πρόεδρος της συνέλευσης και οι κύριοι πληρεξούσιοι, ο πρόεδρος και τα μέλη του υπουργικού συμβουλίου, ο πρόεδρος και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου, οι πρέσβεις των ξένων δυνάμεων, ο πρύτανης, οι καθηγητές, οι διδάσκαλοι και οι μαθητές όλων των εκπαιδευτηρίων. Ήταν ακόμη παρόντες οι ανώτεροι και κατώτεροι υπάλληλοι και πολύ μεγάλη μερίδα κόσμου. Η εθνοφυλακή και ο στρατός ήταν παραταγμένοι από τη μητρόπολη μέχρι την πλατεία Συντάγματος.

Μετά τη δοξολογία ο βασιλιάς ανήλθε στα ανάκτορα μέσα σε κλίμα έντονης επιδοκίμασας. Η παρέλαση δεν πραγματοποιήθηκε λόγω του αυλικού πένθους.¹¹⁴ Στην Εφ. *Παλιγγενεσία* αναφέρεται ως λόγος αναβολής της παρέλασης η επιθυμία του

¹¹² Η μελέτη του εορτασμού της εθνικής επετείου ξεκινάει από το έτος 1864 καθότι ο Γεώργιος έφτασε στην Ελλάδα στις 18 Οκτωβρίου 1863 κι ως εκ τούτου είναι η πρώτη χρονιά του εορτασμού επί της βασιλείας του.

¹¹³ Στις 23 Μαρτίου 1864 ο βασιλιάς Γεώργιος με τηλεγράφημα από την Κοπεγχάγη πληροφορήθηκε τον αιφνίδιο θάνατο της «μάμμης» του όπως αναφέρεται στην εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 472, 24 Μαρτίου 1864, σελ. 2.

¹¹⁴ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 173, 26 Μαρτίου 1864.

βασιλιά να μην κουράσει την εθνοφυλακή και το στρατό.¹¹⁵ Στα ανάκτορα δέχτηκε τις συγχαρητήριες ευχές του υπουργείου, του προεδρείου της συνέλευσης και του δημάρχου Αθηναίων. Ο πρόεδρος της εθνικής συνέλευσης απηύθυνε λόγο στο βασιλιά, εξέφρασε τις ευχές και τόνισε το πατριωτικό μήνυμα της ημέρας που συνδυάστηκε με την ένωση των Ιονίων νήσων στον εθνικό κορμό της χώρας. Ο βασιλιάς με τη σειρά του δέχθηκε τις συγχαρητήριες ευχές και εξέφρασε τη βεβαιότητα ότι η ένωση της Επτανήσου θα παγιώσει ένα ευτυχές μέλλον.¹¹⁶ Προβάλλεται μέσα από την περιγραφή η ικανοποίηση για τα εθνικά οφέλη που κομίζει ο βασιλιάς με τον ερχομό του και εκφράζονται ευχές για το μέλλον της χώρας μέσα στο πλαίσιο του αλυτρωτικού οράματος και της πραγμάτωσης της Μεγάλης Ιδέας. Το βράδυ φωταγωγήθηκε λαμπρά όλη η πόλη (δημόσια κτίρια και ιδιωτικά καταστήματα, τα οποία πέρασε και θαύμασε ο βασιλιάς) και η μουσική έπαιζε στην πλατεία Ομονοίας διάφορα εθνικά και άλλα άσματα μέχρι τα μεσάνυχτα, οπότε όλοι αποχώρησαν με πλήρη τάξη.¹¹⁷ Μήνυμα εθνικής ενότητας και αλυτρωτικών βλέψεων φαίνεται να διαπνέει το νόημα της επετείου από το ξεκίνημα της βασιλείας του Γεωργίου Α', ο οποίος ήρθε στην Ελλάδα κομίζοντας ως «δώρο» την ένωση των Επτανήσων στον εθνικό κορμό. Η εθνική επέτειος υπήρξε η σταθερή ευκαιρία για τη συγκρότηση της ιστορικής μνήμης και τη σύμπληξη της εθνικής ταυτότητας. Μία επιτελεστική πράξη με απομνημονευτική λειτουργία εις την μνήμη του ιστορικού γεγονότος της επανάστασης.¹¹⁸

25^η Μαρτίου 1865

Η εφ. *Παλιγγενεσία* κυκλοφόρησε άρθρο στις 26 Μαρτίου 1865 με τίτλο «Η 25^η Μαρτίου» όπου μας πληροφορεί πως η γιορτή τελέστηκε μέσα σε κλίμα χαράς και επευφημιών. Είχε ήδη εκδοθεί πρόγραμμα που καθόριζε τα σχετικά με την τελετή. Νωρίς το πρωί οι συνήθεις κανονιοβολισμοί προανήγγειλαν το επίσημο της ημέρας. Στις 10 π.μ. η εθνοφυλακή και ο στρατός παρατάχθηκαν από τα ανάκτορα μέχρι το ναό της μητροπόλεως. Ο βασιλιάς κατέβηκε με άμαξα στον ναό ακολουθούμενος από μεγάλο επιτελείο αξιωματικών, ανάμεσα στους οποίους διακρίνονταν στρατηγοί του αγώνα, επίτιμοι υπασπιστές του βασιλιά, οι αγωνιστές της επανάστασης. Στο ναό παρευρέθηκαν οι υπουργοί, οι αρχιερείς, οι σύμβουλοι της επικρατείας, οι δημόσιες

¹¹⁵ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 364, 27 Μαρτίου 1864

¹¹⁶ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 363, 26 Μαρτίου 1864.

¹¹⁷ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 173, 26 Μαρτίου 1864.

¹¹⁸ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστάνελες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 463.

και δημοτικές αρχές και πλήθος κόσμος. Ήταν παρόντες και όλοι οι πρέσβεις με εξαίρεση τον πρέσβη της Τουρκίας. Η συγκεκριμένη απουσία αναφέρεται κάθε φορά στην περιγραφή της επετείου τονίζοντας τον αντιοθωμανικό της χαρακτήρα.

Μετά τη δοξολογία ακούστηκαν επευφημίες υπέρ του έθνους και του βασιλιά. Έπειτα ο ίδιος κατευθύνθηκε προς τα ανάκτορα, ενώ η εθνοφυλακή και ο στρατός προς το Πεδίον του Άρεως για επιθεώρηση. Κατά τις 12 π.μ. έφτασε ο βασιλιάς στο σημείο έφιππος και χαιρετούσε χαρούμενος το συγκεντρωμένο πλήθος. Ο κόσμος ανταπέδιδε τη χαρά και την ευχαρίστηση βλέποντας τον βασιλιά του χαρούμενο, όπως μας πληροφορεί ο αρθρογράφος. Ο Τύπος προβάλλει την αποδοχή στο πρόσωπο του βασιλιά που είναι καθολική σε πολιτική εξουσία και λαϊκό κοινό. Ο στρατός και η εθνοφυλακή στάθηκαν σε παράταξη και ενώ παιάνιζε η μουσική ο βασιλιάς προήλασε επιθεωρώντας τα παρατεταγμένα τάγματα υπό το άκουσμα ζωηρών επευφημιών. Το Πεδίον του Άρεως παραπέμπει στο ρόλο του στρατού και τη σημασία του για ένα ισχυρό κράτος.

Με την ολοκλήρωση της επιθεωρήσεως ο βασιλιάς πήρε θέση για να ξεκινήσει η παρέλαση της εθνοφυλακής και του στρατού. Τα μέλη των σωμάτων αυτών φώναζαν επευφημίες υπέρ Αυτού. Το γενικό πρόσταγμα είχε ο συνταγματάρχης Π. Κορωνάιος, ο οποίος οργάνωσε την επιθεώρηση πολύ καλά και ο βασιλιάς πολύ ευχαριστημένος του εξέφρασε τις ευχαριστίες του, σύμφωνα με την περιγραφή. Μία ώρα μετά αναχώρησε ο βασιλιάς και τα σώματα εισήλθαν στην πόλη ακολουθούμενα από το πλήθος. Ο στρατός και η εθνοφυλακή με την παρέλαση και τις επευφημίες τους ενίσχυναν, όπως φαίνεται, το πρόσωπο του βασιλιά αναδεικνύοντάς το ως κεντρικό παράγοντα του έθνους και τόνωσαν τα πατριωτικά αισθήματα του λαού. Η παρέλαση ωστόσο θα επικρατήσει με έναν πιο συστηματικό τρόπο στη δεκαετία του 1870. Η μετεξέλιξη της βασιλικής πομπής σε παρέλαση και η αλλαγή ρόλων παρελαύνοντος-θεατή θα συμβεί από το 1875 και μετά με την πρώτη στρατιωτική παρέλαση. Ο λαός και ο στρατός δε θα είναι πλέον οι θεατές της βασιλικής πομπής που ήταν έως τότε, αλλά αντιθέτως τα δρώντα υποκείμενα με θεατή τον ίδιο το βασιλιά.¹¹⁹

Το βράδυ ακολούθησαν φωτοχυσίες στην πόλη, σε όλα τα δημόσια καταστήματα αλλά και σε ιδιωτικά καταστήματα και σπίτια για να αποδοθεί φόρος τιμής στην αείμνηστη ημέρα του 1821, όπως επισημαίνει ο συντάκτης. Μάλιστα κλείνοντας αναφέρει ότι η εθνική επέτειος γιορτάστηκε πιο λαμπρά από ποτέ και στην επαρχία,

¹¹⁹ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 467.

όπως ανήγγειλαν πλήθος τηλεγραφήματα από πολλούς νομούς (Φθιώτιδας, Ηλείας, Χαλκίδας κ.α.).¹²⁰

25^η Μαρτίου 1866

Τη χρονιά εκείνη επειδή συνέπεσε η γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου με την Μεγάλη Παρασκευή, η εθνική επέτειος μεταφέρθηκε για την τρίτη μέρα του Πάσχα. Την ημέρα εκείνη ο βασιλιάς με τέθριππο άρμα διέσχισε την οδό Ερμού και έφτασε στις 10 π.μ. στο ναό της Μητροπόλεως, όπου τελέστηκε η συνήθης δοξολογία. Ο στρατός παρατάχθηκε ένθεν και ένθεν της οδού και πλήθος λαού συνέρρευσε στην εκκλησία και στις παρακείμενες οδούς για να γιορτάσει τη μέρα της εθνικής παλιγγενεσίας. Το βράδυ δόθηκε μεγαλοπρεπής χορός στο παλάτι όπως είχε ήδη ανακοινωθεί, στον οποίο συμμετείχε πολυάριθμο κοινό προσκεκλημένων. Στις 10 μ.μ. εισήλθε στην αίθουσα του χορού ο βασιλιάς όπου τον υποδέχθηκαν οι υπουργοί και οι υπόλοιποι καλεσμένοι. Μετά από λίγο άνοιξε το χορό ο βασιλιάς χορεύοντας πρώτα με τη σύζυγο του υπουργού εξωτερικών, κυρίου Βαλαωρίτου. Μετά τον πρώτο αντίχορο, ο βασιλιάς συνομίλησε με τους όλους παρευρισκόμενους στην αίθουσα, ιδίως απηύθυνε το λόγο στον Κουμουνδούρο, τον καθηγητή Βενιζέλο και άλλους. Στο χορό εκείνο παρευρέθηκαν όλοι οι πρέσβεις και πλήθος άλλων αξιωματικών, Γάλλοι, Ρώσοι, Άγγλοι συνοδευόμενοι από κάποιες κυρίες Γαλλίδες που συνετέλεσαν στην ποικιλομορφία του χορού κατά το σχολιασμό του αρθρογράφου. Το ωραίο φύλο, όπως γράφει, κομψό και ωραία ντυμένο προσέλκυε το θαυμασμό των καλεσμένων. Τα ποτά και τα γλυκύσματα ήταν άφθονα, ενώ παρατέθηκαν διάφορα εδέσματα στο δείπνο. Ο χορός διήρκησε μέχρι τις 5 το πρωί.¹²¹ Τη χρονιά εκείνη (1866) στο πλαίσιο του εορτασμού της επετείου παρατηρούμε ότι προστίθεται κοσμικός χορός στο Παλάτι στα πλαίσια του οποίου ο βασιλιάς αναπτύσσει το κοινωνικό προφίλ του. Μία συνήθεια των δυτικών Αυλών ενσωματώνεται στο τυπικό της γιορτής, μεταφέροντας την ευρωπαϊκή κουλτούρα του βασιλιά στην ελληνική πραγματικότητα, μία προσπάθεια θα λέγαμε εξευρωπαϊσμού και διαμόρφωσης νέων κανόνων συμπεριφοράς.

25^η Μαρτίου 1867

Η εθνική επέτειος το έτος 1867 γιορτάστηκε με κάθε στρατιωτική και πολιτική επισημότητα. Ο βασιλιάς φορούσε στολή στρατηγού και συνοδευόταν από τη στρατιωτική ακολουθία του, στην οποία διακρίνονταν κάποια γηραιά πρόσωπα του

¹²⁰ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 619, 26 Μαρτίου 1865.

¹²¹ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 882, 31 Μαρτίου 1866.

αγώνα της ανεξαρτησίας. Αρχικά, μετέβη προς το ναό του Ευαγγελισμού. Στην πομπή από τα ανάκτορα έως τη μητρόπολη, επέβαινε σε άμαξα όπου για πρώτη φορά κάλεσε να καθίσει δίπλα του εξ αριστερών «έναν από τους ενδοξότερους επιζώντες της εποχής του 1821», τον αντιστράτηγο Γενναίο Κολοκοτρώνη.¹²² Ήταν η πρώτη φορά, όπως επισημαίνει η Χρ. Κουλούρη, που μονάρχης τη μέρα της εθνικής επετείου παραχώρησε σε αγωνιστή του έθνους ισότιμη με αυτόν θέση. Μία συμβολική με άλλα λόγια κίνηση όπου η δυναστεία προβάλλεται ως αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής μνήμης και ο ίδιος ο βασιλιάς ως μέρος του έθνους, παρά την ξενική του καταγωγή.¹²³ Εκεί παρακολούθησε την δοξολογία που τελέστηκε από την Ιερά Σύνοδο. Στην τελετή παρευρέθηκαν όλες οι νομοθετικές, πολιτικές και στρατιωτικές αρχές του κράτους και το διπλωματικό σώμα. Ο λαός γεμάτος ενθουσιασμό χαιρέτησε τον ηγεμόνα των Ελλήνων.

Ο αρθρογράφος της εφ. *Αιών* αποδίδει την ιδιαίτερη επισημότητα του εορτασμού της εθνικής γιορτής στην ιστορική συγκυρία του Κρητικού αγώνα και τις συνθήκες της. Εξέφρασε την ευχή οι απόγονοι των μεγάλων αγωνιστών του 1821 να φανούν αντάξιοι συνεχιστές των προγόνων τους, διδασκόμενοι τις αξίες που εκείνοι προέβαλαν, δηλαδή την αυταπάρνηση, την ανδρεία, τον ενθουσιασμό και την καρτερικότητα. Μάλιστα, μιλώντας σε α' πληθυντικό πρόσωπο τόνισε πως τις αρχές εκείνες που οι πρόγονοι ένδοξα άρχισαν, οι απόγονοι έπρεπε επάξια να τις συμπληρώσουν. Αυτή θεωρεί ότι ήταν η βαρύτερη ευθύνη και υποχρέωση των ανθρώπων της γενιάς του που ζούσε σε πολύ πιο ευνοϊκές συνθήκες από ότι οι

¹²² Εφ. *Αιών*, φ. 2226, 27 Μαρτίου 1867.

Ο Ιωάννης (Γενναίος) Κολοκοτρώνης ήταν γιος του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και της Αικατερίνης Καρούσου. Από μικρός πολέμησε μαζί με τον πατέρα του, λέγεται ότι μονομάχησε και αφόπλισε έναν θηριώδη οπλισμένο Αιθίοπα που σκότωνε κατά τις φήμες, αμάχους και αιχμάλωτους χριστιανούς και για αυτό του αποδόθηκε το τιμητικό όνομα «Γενναίος». Την περίοδο του εμφυλίου φυλακίστηκε μαζί με τον πατέρα του. Το 1830 πήρε το βαθμό του συνταγματάρχη, ενώ αργότερα φυλακίστηκε κατά την περίοδο της αντιβασιλείας. Κατά την Οθωνική περίοδο χρίστηκε υπασπιστής του βασιλιά και έγινε υποστράτηγος. Διορίστηκε παράλληλα ως γεροϋσιαστής. Διακρίθηκε σε μάχες, το 1852 κατέπνιξε την εξέγερση του Παπουλάκου στη Μάνη και το 1862 την ανταρσία στο Ναύπλιο. Τον Μάιο του 1862 διετέλεσε πρωθυπουργός και υπουργός εσωτερικών μέχρι την έξωση του Όθωνα τον Οκτώβριο, οπότε και κατέφυγε στην Ιταλία. Επέστρεψε το 1863 αλλά δεν ασχολήθηκε με την πολιτική. Το 1866 εκπροσώπησε τον Γεώργιο Α' στους γάμους του διαδόχου της Ρωσίας, ενώ πιο πριν είχε διοριστεί πρόεδρος της επιτροπής Αγώνος. Ανακτήθηκε από <http://www.hellenicworld.com/Greece/Person/gr/GennaiosKolokotronis.html> και [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82_\(%CE%93%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CF%82\)_%CE%9A%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BF%CF%84%CF%81%CF%8E%CE%BD%CE%B7%CF%82](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82_(%CE%93%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CF%82)_%CE%9A%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BF%CF%84%CF%81%CF%8E%CE%BD%CE%B7%CF%82)

¹²³ Κουλούρη, Χ. (2012). Γιορτάζοντας το Έθνος: Εθνικές Επέτειοι στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα. Στο Δ. Παπαδημητρίου, Σ. Σεφεριάδης (επιμ.). *Αθέατες όψεις της ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάννη Γιανουλόπουλο*. σελ. 205. Αθήνα: Ασίνη.

άνθρωποι της γενιάς του 1821. Το ζήτημα της εθνικής ολοκλήρωσης, της Μεγάλης Ιδέας και της εθνικής ομόνοιας διατρέχει σταθερά το νόημα της επετείου.¹²⁴

25^η Μαρτίου 1868

Η επέτειος της αναγεννήσεως του ελληνικού έθνους γιορτάστηκε με υπερβολική λαμπρότητα. Τα τηλεβόλα και οι μουσικές της φρουράς έπαιζαν το εθνικό άσμα στις κυριότερες οδούς της πόλης αναγγέλλοντας την αυγή το χαρμόσυνο της ημέρας. Στις 10 π.μ. τελέστηκε δοξολογία στο ναό της μητροπόλεως, στην οποία παρευρέθηκαν ο βασιλιάς, ο πρίγκιπας Φρειδερίκος της Δανίας, οι υπουργοί, οι αντιπρόσωποι των ξένων δυνάμεων, οι φέροντες τον μεγαλόσταυρο και όλες οι υπόλοιπες πολιτικές και στρατιωτικές αρχές. Στους δρόμους από τους οποίους διήλθαν ο βασιλιάς και η βασίλισσα ήταν παραταγμένη η εθνοφυλακή και τα διάφορα σώματα της στρατιωτικής φρουράς. Άπειρος κόσμος κάθε τάξης, ηλικίας και φύλου με μεγάλη χαρά υποδέχτηκε τους ηγεμόνες του. Στα πρόσωπα όλων ζωγραφιζόταν, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο αρθρογράφος, «πλήρης χαρά και θυμηδία». Το βράδυ επαναλήφθηκαν οι συνήθεις κανονιοβολισμοί και φωταγωγήθηκαν και διάφορα καταστήματα και οικίες, εκτός από τα δημόσια. Η ποικιλομορφία του πλήθους και η μεγάλη του συμμετοχή απηχούν δύο μηνύματα. Την σημαντικότητα πρώτον της εθνικής επετείου για τους Έλληνες και την αποδοχή του προσώπου του ηγεμόνα του.

Κατά την τοποθέτηση του συντάκτη η ιερή για τον ελληνικό λαό αυτή μέρα σήμανε και το τέλος των βουλευτικών εκλογών. Αποδίδει στην ημέρα πολιτικό περιεχόμενο. Το μήνυμα που εξέφρασε η 25^η Μαρτίου, κατά την ερμηνεία του, ήταν ένα καίριο και θανατηφόρο χτύπημα κατά της εξαχρείωσης, της σπατάλης, της διαφθοράς και της επιδείξεως ψευδοπατριωτισμού. Έδωσε από την άλλη νέα ώθηση στην Ελλάδα «προς τη ζωή και το μεγαλείο». Ο ελληνικός λαός με την ψήφο του, παίρνοντας την τύχη στα χέρια του, έκανε ένα βήμα προς την πρόοδο, χτύπησε τη «σπείρα» του Κουμουνδούρου, έδιωξε αυτούς που σπατάλησαν εθνικό πλούτο και ενεπλάκησαν στο Λαυρεωτικό ζήτημα. Η εφημερίδα αντιτάχθηκε στην πολιτική της απερχόμενης παράταξης που τη θεώρησε επιζήμια για τον τόπο και ουσιαστικά θεώρησε την απόφαση του λαού πατριωτική και εθνικά συμφέρουσα.¹²⁵

25^η Μαρτίου 1869

Κατά την επέτειο της ημέρας της αναγέννησης της Ελλάδας, τα τηλεβόλα από την αυγή ανήγγειλαν το χαρμόσυνο της ημέρας. Γύρω στις 10 π.μ. εψάλη μεγαλοπρεπής

¹²⁴ Εφ. *Αιών*, φ. 2226, 27 Μαρτίου 1867.

¹²⁵ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1454, 26 Μαρτίου 1868.

δοξολογία στον ιερό ναό της μητροπόλεως υπό τον μητροπολίτη Αθηνών Θεόφιλο. Ήταν παρόντες οι βασιλείς, ο πρίγκιπας Φρειδερίκος, το διπλωματικό σώμα, ο πρωθυπουργός, οι υπουργοί, όλες οι στρατιωτικές και πολιτικές αρχές. Η δοξολογία ψαλλόταν υπό των ήχων των τηλεβόλων, όπως συνηθιζόταν. Ο ίδιος πυροβολισμός επαναλήφθηκε και κατά τη δύση του ηλίου. Το βράδυ οι διάφορες μουσικές διήλθαν από τις κυριότερες οδούς παίζοντας το «ανακλητήριο». Στα ανάκτορα δόθηκε μεγαλοπρεπές δείπνο όπου παρευρέθηκαν πολλοί καλεσμένοι.

Ο συντάκτης αναφέρει πως κατά την χρονιά εκείνη ο αγνός πατριώτης Ζήσης Σωτηρίου, ο Έλληνας του Ολύμπου¹²⁶, μοίρασε νερό από τον Όλυμπο, φύλλα δάφνης και μία διαμαρτυρία εναντίον του πρωτοκόλλου που υπογράφηκε¹²⁷ και της Τουρκίας. «Μπομπότα είχε πει πως ο παππούς του Ολύμπου¹²⁸ δεν έστειλε στα παλικάρια αλλά θα τους περίμενε να τη φάνε εκεί». Η προκήρυξη προς τα παλικάρια συνιστούσε την ομόνοια, την αδελφότητα και την εκγύμναση στα όπλα, όπως ερμηνεύει ο συντάκτης. Εξαίρει τον αγνό πατριωτισμό του που ισάξιος του υπήρχε στα αρχαία χρόνια. Εκφράζει δε την πεποίθηση πως αν υπήρχε στις μέρες του τέτοιο πατριωτικό πνεύμα, θα ήταν καλύτερη η τύχη της χώρας.

25^η Μαρτίου 1870

Η εθνική γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου γιορτάστηκε με τη συνήθη στρατιωτική και πολιτική παράταξη. Ο βασιλιάς και η βασίλισσα παρευρέθηκαν στο ναό της μητροπόλεως για να παρακολουθήσουν τη δοξολογία, περιστοιχισμένοι από τους πολιτικούς και στρατιωτικούς τους υπαλλήλους. Τις στρατιωτικές τιμές απένειμε η φρουρά της πρωτεύουσας διότι η εθνοφυλακή δεν συμμετείχε καθότι βρισκόταν σε φάση αποσύνθεσης, όπως μας πληροφορεί ο αρθρογράφος. Το βράδυ

¹²⁶ Ήταν ένας από τους πέντε γιους του αρματολού Σερβίων καπετάν Σωτήρη. Νέος έφυγε στην Ουγγαρία όπου ασχολήθηκε με το εμπόριο. Τη μεγάλη του περιουσία διέθεσε για εθνικούς σκοπούς. Ήταν φιλομαθής και αγωνίστηκε για την απελευθέρωση του γένους. Έλαβε μέρος σε πολλές μάχες και το 1859 μαζί με άλλους Έλληνες εθελοντές πολέμησε στην Ιταλία στο πλευρό του Ι. Γαριβάλδη. Διετέλεσε αρχιφύλακας στο μουσείο Ακρόπολης και έδινε 10 λεπτά τη μέρα από το μισθό του για το πολεμικό ταμείο του έθνους. Δεν δέχτηκε παράσημα και βαθμούς, αγωνίστηκε με ανιδιοτέλεια για την ελευθερία της πατρίδας του. Ήταν πρότυπο για τους Έλληνες και γιόρταζε πάντα την 25^η Μαρτίου λαμπρά. Εφ. *Εστία*, φ. 186, 20 Ιουλίου 1880.

¹²⁷ Πρωτόκολλο της Συνδιάσκεψης των Παρισίων (8 Ιανουαρίου 1869) που υπογράφηκε από τις μεγάλες δυνάμεις για το κρητικό ζήτημα. Η κυβέρνηση Ζαΐμη το αποδέχτηκε και για αυτό δέχτηκε σφοδρή κριτική καθώς περιέχονταν σε αυτό δυσμενείς όροι για την Ελλάδα εξαιτίας της στάσης της εναντίον στον κρητικό αγώνα. Εντούτοις αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας και αποσοβήθηκε ένας πόλεμος μεταξύ των δύο χωρών. Ανακτήθηκε από: <https://www.historical-quest.com/arxeio/sygxroni-istoria/634-h-episimi-ellada-kai-h-kritiki-epanastasi.html>

¹²⁸ Περιληπτικό όνομα των κατά της τυραννίας αγωνιζόμενων κλεφτών. Εφ. *Εστία*, φ. 186, 20 Ιουλίου 1880.

φωταγωγήθηκαν τα ανάκτορα, τα δημόσια και ιδιωτικά καταστήματα και κάποιες ιδιωτικές οικίες. Από τις πρεσβείες φωταγωγήθηκε μόνο η Αγγλική που η φωτοχυσία της διακρινόταν εξαιτίας «του πλούτου της» κατά το σχόλιο του αρθρογράφου της Εφ. *Αιών*.

Την παραμονή της γιορτής παρατέθηκε στα ανάκτορα δεξίωση καθότι ο βασιλιάς είχε σχεδιάσει να αναχωρήσει το μεσημέρι της ημέρας της εθνικής επετείου για τα νησιά του Αιγαίου. Στο γεύμα προσεκλήθησαν, εκτός από το υπουργείο και τις αρχές, κάποιιοι από τους επιζώντες πολιτικούς και στρατιωτικούς αγωνιστές. Αλλά, ως συνήθως, δεν τηρήθηκε στην εκλογή κανένας κανόνας και καμία τάξη γεγονός που δικαιολογεί κατά τον γράφοντα τις παρατηρήσεις που έγιναν επί τούτου. Εκφράζει την άποψη κλείνοντας ότι οι προσκλήσεις ή οι παραλείψεις από τα βασιλικά γεύματα δεν αφαιρούσαν κάτι από την αξία των αγωνιστών, ήταν ωστόσο επιζήμιες για όσους εξέδιδαν επιπόλαιες διαταγές.¹²⁹ Επιρρίπτει κάποιες ευθύνες στους υπεύθυνους αυλικούς για την οργάνωση της δεξίωσης κάνοντας νύξη για προχειρότητα και επιπόλαιες παραλείψεις.

Την επετειακή αυτή μέρα ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ εξέδωσε βασιλικό διάταγμα, με το οποίο πρότεινε την ανέγερση μνημείου στην πλατεία Ομονοίας εις την μνήμη των αγωνιστών του 1821, ενόψει και της συμπλήρωσης των πενήντα χρόνων από την επανάσταση την επόμενη χρονιά. Μάλιστα στο διάταγμα προτεινόταν να αναγεθθεί το μνημείο με χρήματα που θα προσέφεραν όλοι οι Έλληνες και οι ομογενείς. Το άγαλμα θα παρίστανε την Ελλάδα ορθή και γύρω της καθήμενες τέσσερις μορφές του Βασιλείου της χώρας, η Πελοπόννησος, η Στερεά, τα νησιά του Αιγαίου και τα Ιόνια νησιά.¹³⁰

Ο συντάκτης του άρθρου δε θεωρεί καινούργια την ιδέα και εκφράζει την άποψη ότι δεν πρέπει να αδικούνται οι Έλληνες, καθώς είχαν ήδη μεριμνήσει για την ανέγερση κάποιου μεγάλου μνημείου υπέρ της ανεξαρτησίας του γένους. Επισημαίνει ότι το είχαν ήδη προτείνει από την Δ΄ εθνοσυνέλευση του Άργους 29 Ιουλίου 1829, «πριν ακόμη αποθέσουν το ξίφος εις την θήκη».¹³¹

Σε άρθρο της η εφ. *Εθνικόν Πνεύμα* (όργανο του Κουμουνδούρου) με τίτλο «Πανελλήνιον Ηρώο» εκφράζει με έντονο τρόπο την διαφωνία της με το διάταγμα αλλά και την αντιπολιτευτική της θέση απέναντι σε προσωπικές κυβερνήσεις, που,

¹²⁹ Εφ. *Αιών*, φ. 2548, 30 Μαρτίου 1870.

¹³⁰ Εφ. *Αιών*, φ. 2547, 26 Μαρτίου 1870.

¹³¹ Εφ. *Αιών*, φ. 2547, 26 Μαρτίου 1870.

όπως ανέφερε, η μόνη θεώρηση της πρότασης που έκαναν αφορούσε στο χρηματικό μέρος και καθόλου στο πολιτικό, νομοθετικό ή ιστορικό. Δεν μπορούσε να ζητά, κατά την τοποθέτηση της εφημερίδας, η κυβέρνηση Ζαΐμη χρήματα από όλους τους Έλληνες και τους ομογενείς και το μνημείο να έφερε συμβολικά τέσσερις μόνο μορφές, την Πελοπόννησο, τη Στερεά, τα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου, χωρίς να συμπεριλαμβάνει την Κρήτη, τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και όλες τις ελληνικές περιοχές σαν να μην τις εκλάμβανε ως τέτοιες. Ή καλύτερα τις θεωρούσε ελληνικές αλλά μόνο ως προς το εισπρακτικό μέρος. Επιπρόσθετα, δε θεωρεί πρωτότυπη την πρόταση αλλά ιδέα πανελλήνια και διατυπωμένη από την Δ' Εθνική Συνέλευση και αργότερα από τον Όθωνα. Τέλος, υποστηρίζει ότι η κυβέρνηση έσφαλε και νομοθετικά καθώς το Διάταγμα για την είσπραξη και διαχείριση αυτών των χρημάτων δεν στηριζόταν σε νόμο. Εξάλλου, συνεχίζει αν η καταβολή ήταν εκούσια δε θα χρειάζονταν ούτε διάταγμα ούτε νόμος. Και διερωτάται πως θα μπορούσε να γίνει η διαχείριση χωρίς τη συναίνεση και συζήτηση των καταβαλλόντων. Αυτά συνέβαιναν, κατά την τοποθέτησή του, μονάχα «στην κυβέρνηση του Σουλτάνου και όχι στα πολιτισμένα ευρωπαϊκά κράτη». Χαρακτηρίζει ψεύτικο το επινόημα για να καταπλήξει το ελληνικό έθνος και ευτελή την κυβέρνηση που για ένα τόσο σημαντικό για τον ελληνισμό μνημείο δεν έδειξε την απαιτούμενη υπευθυνότητα και ανέθεσε τον σχεδιασμό σε έναν Γερμανό καλλιτέχνη ενώ για το Πολυτεχνείο αντίστοιχα είχε «διαταραχθεί» ολόκληρος ο καλλιτεχνικός κόσμος, όπως λέει.¹³² Ένας ισχυρός τρόπος αναπαράστασης του παρελθόντος είναι η εικόνα και το γλυπτό. Άλλωστε ο άνθρωπος εκπαιδεύεται καλύτερα μέσα από την όραση.¹³³

25^η Μαρτίου 1871

Τη χρονιά εκείνη ο εορτασμός της 25^{ης} Μαρτίου μεταφέρθηκε για τις 11 Απριλίου οπότε αναμένονταν να φτάσουν τα οστά του ιερομάρτυρα Γρηγορίου Ε' από την Οδησό στην Ελλάδα για να γιορταστεί πανηγυρικά η πεντηκονταετηρίδα της ελληνικής παλιγγενεσίας.¹³⁴ Τελικά γιορτάστηκε στις 25 Απριλίου 1871. Σύμφωνα με τον Χ. Εξερτζόγλου, η καθυστέρηση οφειλόταν αφενός στη δυσκολία του εγχειρήματος της μετακομιδής των οστών και αφετέρου στην καθόλου τυχαία προσπάθεια του βασιλιά Γεωργίου να συνδέσει τον εορτασμό της επετείου με αυτόν της ονομαστικής του εορτής. Και παρότι οι δύο γιορτές διαχωρίστηκαν τελικά και η

¹³² Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 296, 31 Μαρτίου 1870.

¹³³ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 455.

¹³⁴ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1871, 26 Μαρτίου 1871.

γιορτή του Γεωργίου γιορτάστηκε στις 23 Απριλίου 1871, η χρονική εγγύτητα εν τούτοις δημιουργούσε συνειρμικά συμβολική σύνδεση ανάμεσα στα δύο αυτά γεγονότα.¹³⁵ Είναι μία συμβολική κίνηση με την οποία ο βασιλιάς επιχείρησε ξεκάθαρα την ταύτιση του με το έθνος και την πολιτική του νομιμοποίηση, τονίζοντας την συνέχεια του ελληνικού κράτος από την εποχή της Επανάστασης, ηγεμόνας του οποίου ήταν ο ίδιος.¹³⁶ Είναι μία εποχή που σημαδεύεται από μία σειρά αρνητικά γεγονότα όπως η σφαγή στο Δήλεσι, το λαυρεωτικό, η πολιτική αστάθεια. Επομένως, ένας μεγαλειώδης εορτασμός στόχευε εκ των πραγμάτων στην ανασυγκρότηση του κύρους της πολιτείας.¹³⁷

Η εφ. *Αιών* σε άρθρο που κυκλοφόρησε στις 27 Απριλίου 1871 με τίτλο «Η εορτή της μετακομιδής», περιγράφει αναλυτικά την ξεχωριστή για το έθνος ημέρα. Μία ημέρα διπλής τελετής, της συμπλήρωσης των πενήντα χρόνων της εθνικής επετείου, του πρώτου ιωβηλαίου της Επανάστασης, και της υποδοχής των λειψάνων του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄, ως εθνικών κειμηλίων. Το πρώτο ιωβηλαίο της επανάστασης ως μοναδικό γεγονός έπρεπε να ξεχωρίζει και να εξασφαλίζει την ευρεία λαϊκή συμμετοχή. Ως επινοημένη διαδικασία για την επίτευξη αυτού του σκοπού επενδύθηκε με την ανακομιδή των λειψάνων του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄ και τη διοργάνωση πομπής για τη μεταφορά τους από τον Πειραιά ως τη Μητρόπολη παρουσία της πολιτικής ηγεσίας, του βασιλιά και του λαού.¹³⁸

Νωρίς το πρωί οι ήχοι από τις καμπάνες των ναών της πρωτεύουσας και 101 κανονιοβολισμοί ανήγγειλαν το χαρμόσυνο της ημέρας στους κατοίκους. Στις 6 π.μ. το θωρηκτό «Βασιλεύς Γεώργιος» παρέλαβε τη λάρνακα με το ιερό σκήνωμα του ιερομάρτυρα, που έφτασε από την Οδησό. Στο πλοίο επέβαιναν ο υπουργός Εκκλησιαστικών Α. Πετμεζάς μαζί με δύο υπαλλήλους του υπουργείου του, τους Αρχιεπισκόπους Φωκίδας και Άνδρου και τους διακόνους αυτών. Η αποβάθρα του Πειραιά, όπου αγκυροβόλησε το πλοίο, ήταν κατάλληλα στολισμένη. Από την ανατολική πλευρά είχε στηθεί ασίδα δωρικού ρυθμού που έφερε επιγραφές προς

¹³⁵ Εξερτζόγλου, Χ. (2001). Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε΄ και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης. *Μνήμων*, 23, σελ. 177.

¹³⁶ Κουλούρη, Χ. (2012). Γιορτάζοντας το Έθνος: Εθνικές Επέτειοι στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα. Στο Δ. Παπαδημητρίου, Σ. Σεφεριάδης (επιμ.). *Αθέατες όψεις της ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάννη Γιανουλόπουλο*. σελ. 205. Αθήνα: Ασίνη.

¹³⁷ Εξερτζόγλου, Χ. (2001). Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε΄ και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης. *Μνήμων*, 23, σελ. 159-160.

¹³⁸ Εξερτζόγλου, Χ. (2001). Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε΄ και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης. *Μνήμων*, 23, σελ. 161.

τιμήν της διπλής εορτής. Από τη σκάλα της αποβάθρας μέχρι την αψίδα είχε στρωθεί τάπητας στρωμένος με άνθη, ενώ ένθεν και ένθεν της κλίμακας της αποβάθρας υπήρχαν πυραμίδες στολισμένες με σημαίες. Χρησιμοποιήθηκαν όπως παρατηρούμε αντικείμενα που επιχειρούσαν συμβολικά να αναδείξουν το νόημα της εθνικής επετείου. Η συμμετοχή του κόσμου ήταν μεγάλη, ο κόσμος γιορτινά ντυμένος είχε κατακλύσει τα γύρω υψώματα, την προκουμαία και τα γειτονικά σπίτια ακόμα και τις στέγες των σπιτιών. Από την αποβάθρα μέχρι την αψίδα από τις δύο πλευρές παρατάχθηκαν σε δύο σειρές για να αποδώσουν τις τιμές, οι μαθητές της Σχολής Ευελπίδων, ένοπλοι, και οι στρατιώτες πεζικού της φρουράς του Πειραιά. Ο δήμαρχος Πειραιά, το δημοτικό συμβούλιο, οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές του Πειραιά, οι πρόξενοι, όλοι με την επίσημη στολή, κάθονταν σε θέσεις δίπλα στην αποβάθρα. Όλα τα πλοία στο λιμάνι του Πειραιά, ξένα και ελληνικά ήταν στολισμένα με σημαίες.

Στις 6.30 π.μ. ήχησαν τα πυροβόλα της ρωσικής ναυαρχίδας αναγγέλλοντας την αποβίβαση των οστών από το θωρηκτό «Γεώργιος». 21 κανονιοβολισμοί από όλα τα παρακείμενα πλοία απέδωσαν τον βασιλικό χαιρετισμό. Όταν η άκατος που μετέφερε τα λείψανα πλησίασε στην αποβάθρα οι παρευρισκόμενοι έβγαλαν τα καπέλα τους και έκαναν τον σταυρό τους. Οι παραταγμένοι στρατιώτες παρουσίασαν τα όπλα τους. Στις 6.45 η λάρνακα βρισκόταν στη στεριά και ο δήμαρχος Πειραιά, Κ.Δ. Μουτσόπουλος, κατέθεσε στεφάνι εκ μέρους της πόλης και ασπάστηκε το σημείο του σταυρού. Την λάρνακα σήκωσαν στους ώμους εννέα ιερείς και δημοτικοί σύμβουλοι και ξεκίνησε η πομπή της μετακομιδής προς τη Μητρόπολη Αθηνών, αφού η λάρνακα περιφέρθηκε στους κύριους δρόμους γύρω από το λιμάνι έως ότου φτάσει στο σιδηροδρομικό σταθμό. Από εκεί θα την παραλάμβανε ειδικά στολισμένη αμαξοστοιχία για να τη μεταφέρει στην Αθήνα. Την στιγμή της αναχώρησης της αμαξοστοιχίας η ρωσική μουσική έπαιζε τον εθνικό ύμνο και η φρουρά του Πειραιά παρουσίασε τα όπλα. Το συγκεντρωμένο πλήθος, αποτελούμενο από γέροντες μέχρι νήπια, έκανε το σημείο του σταυρού. Παρακολουθώντας την περιγραφή έχει κανείς την αίσθηση μιας γιορτινής μεν αλλά έντονα θρησκευτικής ατμόσφαιρας, με ηχηρή την παρουσία ενός οργανωμένου κράτους και ενός συγκλονισμένου κοινού. Στο

πλαίσιο αυτό η νεκρή φύση του λειψάνου αίρεται και παραχωρεί τη θέση της στον συμβολισμό της ζωής και της συνέχειας.¹³⁹

Στις 8.15 π.μ. η αμαξοστοιχία έφτασε στην Αθήνα όπου πρώτοι την υποδέχθηκαν ο βασιλιάς και η βασίλισσα μαζί με την ακολουθία τους, ο Μητροπολίτης, ο πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου και πολλοί Αρχιερείς, οι υπουργοί, οι βουλευτές, πολιτικοί, στρατιωτικοί και δημοτικοί υπάλληλοι. Έξω από το σταθμό ήταν παραταγμένη η φρουρά της πρωτεύουσας και είχε συρρεύσει πλήθος κόσμου. Αφού αποδόθηκαν οι πρέπουσες τιμές προς το σκήνωμα, τοποθετήθηκε αυτό σε αίθουσα του σιδηροδρόμου και ο μητροπολίτης Αθηνών εκφώνησε βαθύτατα συγκινημένος λόγο. Σε αυτόν εξύμνησε τον Πατριάρχη Γρηγόριο για τη μαρτυρική θυσία του υπέρ της ελευθερίας του γένους, χαιρέτισε μετά την ανέλπιστη εύρεση του σώματος του και την μεταφορά του στην Οδησό, την επιστροφή του στην ελεύθερη πατρίδα. Στο σημείο αυτό εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του προς την ομόδοξη Ρωσία που διαφύλαξε την ιερή παρακαταθήκη και την απέδωσε στον βασιλιά των Ελλήνων. Στο τέλος του λόγου του, μετά τον χαιρετισμό του Πατριάρχη στην ελεύθερη πατρίδα του, απευθύνθηκε στο βασιλιά Γεώργιο. Του ζήτησε να τιμήσει τον ιερομάρτυρα πατριάρχη Γρηγόριο γιατί στο πρόσωπό του θα τιμούσε όλους όσους μαρτύρησαν για την πίστη και την πατρίδα.¹⁴⁰ Ο βασιλιάς θα είναι με άλλα λόγια εκείνος που θα συνεχίσει το έργο της εκκλησίας, η οποία προστάτευσε το γένος σε δύσκολες στιγμές. Έτσι το εθνικό παρόν ενώνεται με το παρελθόν και εδραιώνεται στη συλλογική μνήμη.¹⁴¹ Μετά το λόγο του Μητροπολίτη η συνοδεία ξεκίνησε την πομπή προς το μητροπολιτικό ναό. Την έναρξη της πορείας ανήγγειλε κανονιοβολισμός από το λόφο των Νυμφών, ο οποίος επαναλαμβανόταν ανά κάθε λεπτό της ώρας σύμφωνα με το πρόγραμμα.

Η λάρνακα τοποθετήθηκε σε ειδικά διαμορφωμένη άμαξα, που την οδηγούσαν 4 ίπποι και διέσχισε την οδό Πειραιώς, έφθασε Ομόνοια, πέρασε την οδό Σταδίου και κατευθύνθηκε στην πλατεία Συντάγματος και συνέχισε μέχρι τη Μητρόπολη, όπου εψάλη η μεγάλη δοξολογία. Η συνοδεία κινήθηκε με μία ορισμένη τάξη. Την πορεία άνοιγε η έφιππη χωροφυλακή. Ακολουθούσε η μουσική της φρουράς Αθηνών, το α΄ πεζικό τάγμα, το πυροβολικό, το ιππικό, οι σάλπιγγες αυτών καθώς και των

¹³⁹ Εξερτζόγλου, Χ. (2001). Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε΄ και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης. *Μνήμων*, 23, σελ. 180.

¹⁴⁰ Εφ. *Αιών*, φ. 2672, 27 Απριλίου 1871.

¹⁴¹ Εξερτζόγλου, Χ. (2001). Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε΄ και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης. *Μνήμων*, 23, σελ. 176.

σκαπανέων. Έπειτα ο δεύτερος ουλαμός του ιππικού και μετά οι επιζώντες αγωνιστές του 1821. Της ομάδας των αγωνιστών (περίπου 40 τον αριθμό) ηγούνταν ο Γ. Ψύλλας, ένας από τους δύο επιζώντες του αγώνα που διέμεναν στην Αθήνα και έφερε πάνω του το αργυρό νόμισμα της πρώτης Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου. Αυτοί εκπροσώπησαν την ένδοξη ιστορία του αγώνα της ανεξαρτησίας. Ο συντάκτης του άρθρου σχολίασε την άσχημη εικόνα των αγωνιστών λόγω της φτώχειας, που δεν τιμούσε τη νέα γενιά. Ωστόσο τους θεωρούσε τυχερούς που επέζησαν και υπήρξαν παρόντες στη μεγαλειώδη εκείνη τελετή. Στη συνέχεια έπονταν οι σταυροί, τα εξαπτέρυγα, οι μαθητές της Ριζαρείου Σχολής, ηγούμενοι, ιερείς κ.α. Μετά τους δύο Αρχιμανδρίτες του Μητροπολίτη, Αβέρκιο Λαμπίρη και Αγαθάγγελο Λεκόπουλο που έφεραν δίσκο με τα εμβλήματα του Πατριάρχη, έπρεπε να ακολουθεί ο Μητροπολίτης. Λόγω της κούρασης όμως δεν κατέστη αυτό δυνατό. Οπότε τη λάρνακα συνόδεψαν οι Αρχιεπίσκοποι και Επίσκοποι Φωκίδας Δαυίδ, Άνδρου Μητροφάνης, Ύδρας Νεόφυτος, Αργολίδας Δανιήλ, Πατρών Κύριλλος, Ναυπακτίας Άνθιμος, Χαλκίδας Καλλίνικος, Ζακύνθου Νικόλαος, Μαντινείας Θεόκλητος, Οιτύλου Προκόπιος, Γυθείου Παρθένιος και ο επίσκοπος Κισσάμου Κρήτης. Κατά την εκτίμηση του συντάκτη μετά την ομάδα των αγωνιστών, η ιερατική συνοδεία ήταν η δεύτερη που προκαλούσε το σεβασμό και τη συγκίνηση του κόσμου. Ακριβώς μετά το φέρετρο, βάδιζε ο βασιλιάς, φορώντας στολή στρατηγού και τον μεγαλόσταυρο του Σωτήρος και δεξιά του η βασίλισσα Όλγα. Δεξιά της βασίλισσας προχωρούσε το υπουργικό συμβούλιο και αριστερά του βασιλιά πορευόταν το προεδρείο της βουλής. Από πίσω τους βρισκόταν η ακολουθία τους, οι βουλευτές, οι φέροντες τον μεγαλόσταυρο, οι πολιτικοί και στρατιωτικοί υπάλληλοι, οι δικαστές, οι καθηγητές, ο δήμαρχος και οι δημοτικοί υπάλληλοι. Ολόκληρη τη συνοδεία έκλεινε μία ίλη ιππικού.

Πλήθος κόσμου συνόδευε την πομπή, ενώ οι οικείες των δρόμων από όπου διήλθε αυτή ήταν στολισμένες με σημαίες και οι εξώστες ήταν γεμάτοι γυναίκες ντυμένες με γιορτινά ρούχα. Η πάνδημη υποδοχή και το γιορτινό της αμφίεσης υποδηλώνουν θα λέγαμε το κοσμικό μέρος της τελετής και μαρτυρούν την αποδοχή του εορτασμού από τον λαό αλλά και της κεντρικής εξουσίας που τον διοργάνωσε. Ερμηνεύονται ως έκφραση εθνικής ενότητας. Η συνοδεία αφού σταμάτησε για λίγο στην πλατεία Ομονοίας και Συντάγματος κάτω από την ασίδα που είχε κατασκευαστεί όπου εψάλη ευχή, έφτασε στις 10 π.μ. στη Μητρόπολη. Οι Αρχιεπίσκοποι μαζί με τον Μητροπολίτη Αθηνών Θεόφιλο ντυμένοι με την αρχιερατική στολή, υποδέχθηκαν τη

λάρνακα στο νάρθηκα. Ο ίδιος ο βασιλιάς πρωτοστάτησε στον καταβιβασμό της λάρνακας από την άμαξα και τη σήκωσε στους ώμους μαζί με άλλους ιερείς. Την εναπόθεσαν σε ειδική εξέδρα πριν από το ιερό που κατασκευάστηκε με έξοδα του δήμου. Κατά την είσοδο της συνοδείας στο ναό εψάλησαν 9 αναστάσιμες ωδές.¹⁴² Ένα στοιχείο που επισημαίνει βέβαια, μαζί με την χειρονομία του κόσμου να κάνει τον σταυρό του, το πένθιμο της τελετής, καθώς σύμφωνα με τον Εξερτζόγλου, πρόκειται από την άλλη για μία «μεταχρονολογημένη κηδεία». Ο συνδυασμός μίας κοσμικής διοργάνωσης με μία θρησκευτική τελετή κρίθηκε εν τέλει εξαιρετικά πετυχημένος. Ήταν η πρώτη φορά που ένα τέτοιο εγχείρημα έτυχε ευρείας αποδοχής από το λαό, ενώ η συμβολοποίηση της Επανάστασης γύρω από ένα πρόσωπο στο παρελθόν προκάλεσε αντιδράσεις (όταν για παράδειγμα ο Κωλέττης μετέφερε τον εορτασμό στον τάφο του Καραϊσκάκη). Επιπρόσθετα, ανάλογη προσπάθεια για τα λείψανα του Κοραή στα 1877 δεν είχε την ίδια ανταπόκριση.¹⁴³ Όλοι κάθισαν στις καθορισμένες από το πρόγραμμα θέσεις και ο Αρχιεπίσκοπος Τήνου και Σύρου Λυκούργος, εκφώνησε το λόγο προς τον Πατριάρχη. Εψάλη η μεγάλη δοξολογία και έπειτα ο «πολυχρονισμός» υπέρ της βασιλικής οικογένειας. Στις 12 π.μ. ο βασιλιάς και η βασίλισσα βγήκαν από το ναό και αναχώρησαν για τα ανάκτορα.¹⁴⁴ Η ανάκληση του παρελθόντος υπήρξε εν τέλει μια ουσιαστική διαμεσολάβηση για την επανανοηματοδότηση του εν λόγω παρόντος και συνέβαλε στη μετακένωση μιας σειράς από αξίες στο πλήθος. Η πολιτειακή ηγεσία του τόπου αναδεικνυόταν ως η συνέχεια της Επανάστασης ή ακριβέστερα της δικαίωσης της. Επιτελούνταν από την άλλη η αποκατάσταση του Πατριάρχη ως μέρος της Επανάστασης και ως οιονεί εκφραστή των εθνικών επιθυμιών. Με τη διεκδίκηση των λειψάνων άλλωστε η χώρα έδειχνε τις επιδιώξεις της για το μέλλον. Η επέτειος περιστράφηκε γύρω από δύο πόλους, τα λείψανα και τον βασιλιά. Ήταν ένα δημόσιο γεγονός που οργανώθηκε για να τονιστεί η κρατική συνοχή και η βασιλική εξουσία σε όλο της το μεγαλείο.¹⁴⁵

25^η Μαρτίου 1872

Την ημέρα της 25^{ης} Μαρτίου έγιναν τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Πατριάρχη που ανεγέρθηκε στο χώρο του πανεπιστημίου με δαπάνη του Γεωργίου

¹⁴² Εφ. Αιών, φ. 2672, 27 Απριλίου 1871.

¹⁴³ Εξερτζόγλου, Χ. (2001). Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε΄ και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης. *Μνήμων*, 23, σελ. 170, 180.

¹⁴⁴ Εφ. Αιών, φ. 2672, 27 Απριλίου 1871.

¹⁴⁵ Εξερτζόγλου, Χ. (2001). Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε΄ και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης. *Μνήμων*, 23, σελ. 169, 171, 174, 182.

Αβέρωφ και στα οποία παρευρέθηκε ο βασιλιάς.¹⁴⁶ Η ανέγερση του ανδριάντα του Γρηγορίου Ε΄ στο Πανεπιστήμιο θα επιτρέψει την ενσωμάτωσή του στο εθνικό πάνθεον. Η 25^η Μαρτίου πανηγυρίστηκε το έτος 1872 με μεγαλοπρέπεια, πέρα από τη συνηθισμένη τυπολατρική επανάληψη, λόγω της αποκάλυψης του ανδριάντα του απαγχονισμένου Πατριάρχη Γρηγορίου. Νωρίς το πρωί κανονιοβολισμοί ανήγγειλαν την τελετή και στις 10 η ώρα π.μ. εψάλη η συνήθης δοξολογία στον ιερό ναό της Μητρόπολης. Σε αυτή παρευρέθηκαν ο βασιλιάς και η βασίλισσα, ο θεός του βασιλιά, ο δούκας και η δούκισσα του Μεκλεμβούργου με το επιτελείο τους,¹⁴⁷ η κυβέρνηση, τα μέλη της Ιεράς Συνόδου, όλο το διπλωματικό σώμα εκτός του πρέσβη της Τουρκίας και οι αγωνιστές του ιερού αγώνα. Μετά τη δοξολογία ο βασιλιάς και οι ξένοι μετέβησαν στον παρακείμενο μικρό ναό, όπου φυλάσσονταν το σώμα του Πατριάρχη και προσκύνησαν. Από εκεί με άμαξες, ο βασιλιάς με τον δούκα του Μεκλεμβούργου και η βασίλισσα με τη δούκισσα και τον θείο του βασιλιά, η ακολουθία τους σε άλλη άμαξα, κατευθύνθηκαν προς τα ανάκτορα. Ο στρατός μετά την αναχώρησή τους κατευθύνθηκε προς την πλατεία του Πανεπιστημίου.

Στις 12 π.μ. οι βασιλικές άμαξες με την ίδια τάξη αναχώρησαν από τα ανάκτορα και έφτασαν στην πλατεία του Πανεπιστημίου, όπου τους υποδέχθηκαν με μουσική και το πλήθος με ζητωκραυγές. Οι βασιλείς με την ακολουθία τους κατέβηκαν από τις άμαξες και έλαβαν την προκαθορισμένη θέση τους. Ο πρύτανης του πανεπιστημίου εκφώνησε λόγο, ενόψει των αποκαλυπτηρίων του ανδριάντα. Η μουσική έπειτα έπαιξε τον εθνικό ύμνο και ο εθνικός ποιητής Βαλαωρίτης από την Λευκάδα έλαβε τη θέση του και απήγγειλε το ποίημά του σε δημώδη γλώσσα, ενώ το πλήθος τον επευφημούσε, συγκινώντας το πολυπληθές ακροατήριο. Μετά το τέλος της απαγγελίας ο ποιητής ασπάστηκε το χέρι της βασίλισσας. Ο βασιλιάς τον συγχάρηκε και αναφώνησε «Ζήτω το ελληνικό έθνος». Με αυτόν τον τρόπο τελείωσε η τελετή μέσα σε κλίμα γενικού ενθουσιασμού και συγκίνησης.

Το βράδυ φωταγωγήθηκαν τα ανάκτορα, το Πανεπιστήμιο, η Εθνική Τράπεζα, τα υπουργεία, πολλές οικείες και πολλά εμπορικά καταστήματα.¹⁴⁸

25^η Μαρτίου 1873

¹⁴⁶ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 2434, 26 Μαρτίου 1872.

¹⁴⁷ Ο Μέγας δούκας του Μεκλεμβούργου, Φραγκίσκος Β΄ με την σύζυγό του και ο Φρειδερίκος Κάρολος της Πρωσίας, ανιψιός του αυτοκράτορα Γουλιέλμου ήταν οι δύο Γερμανοί ηγεμόνες που έφτασαν ως αναμένονταν στην Αθήνα και έλαβαν σεβαστή υποδοχή στο σιδηροδρομικό σταθμό και την περιποίηση του βασιλιά Γεωργίου με μεγάλη προθυμία και αβρότητα. Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 487, 21 Μαρτίου 1872.

¹⁴⁸ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 2434, 26 Μαρτίου 1872.

Η γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου γιορτάστηκε με την ανάλογη επισημότητα. Στο ναό της μητροπόλεως προσήλθαν ο βασιλιάς και η βασίλισσα, το υπουργείο, οι βουλευτές, τα μέλη της Ιεράς Συνόδου, πλήθος κόσμου. Ο μητροπολίτης Αθηνών έκανε δέηση υπέρ αναπαύσεως των ψυχών των αείμνηστων Ελλήνων και φιλελλήνων, οι οποίοι αγωνίστηκαν είτε στην ξηρά είτε στην θάλασσα και έπεσαν μαχόμενοι υπέρ της ελευθερίας της Ελλάδας. Μάλιστα όπως σημειώνει ο συντάκτης της εφ. *Παλιγγενεσία*, από τους 6 άνδρες που ήταν παρόντες στην Αγία Λαύρα, όταν ο αείμνηστος αρχιεπίσκοπος Παλαιών Πατρών ύψωσε τη σημαία της επανάστασης, μόνο ο τότε διάκονος και έπειτα μητροπολίτης Αθηνών και πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου βρισκόταν εν ζωή. Ενώ δύο απεβίωσαν την προηγούμενη χρονιά, ο στρατηγός Βασίλειος Πετιμεζάς και ένας κληρικός, μεγάλος σε ηλικία αλλά «νέος στην ψυχή».

Το βράδυ ακολούθησε δείπνο στα ανάκτορα όπου έλαβαν μέρος οι υπουργοί, οι επιζώντες αγωνιστές της επανάστασης, οι έχοντες το παράσημο του μεγαλόσταυρου, οι διοικητές των στρατιωτικών σωμάτων των Αθηνών και άλλοι.¹⁴⁹

Η εφ. *Αιών* αναφέρει για τα γεγονότα της ημέρας ότι η γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου τελέστηκε κατά το σύνηθες. Ο βασιλιάς και η βασίλισσα με τον θείο και την θεία αυτού και την συνήθη στρατιωτική ακολουθία του, έφτασαν στις 11 π.μ. στον ιερό ναό της μητροπόλεως. Ήταν ήδη εκεί το διπλωματικό σώμα εκτός από τον πρέσβη της Τουρκίας, οι υπουργοί, το προεδρείο της βουλής, οι βουλευτές και πλήθος πολιτικών και στρατιωτικών υπαλλήλων. Παρευρέθηκε επίσης, φορώντας την στολή του βαθμού του και την ταινία του μεγαλόσταυρου του Σωτήρος ο Δούκας της Σαξ Μαϊνιγκεν με τον υπασπιστή και τον γραμματέα της γερμανικής πρεσβείας. Οι συνηθισμένοι κανονιοβολισμοί συνόδευσαν την αναχώρηση και την επιστροφή του βασιλιά στα ανάκτορα. Η φρουρά των Αθηνών απέδωσε τις στρατιωτικές τιμές στο βασιλιά και κατά την άφιξη στο ναό και κατά την επιστροφή του στα ανάκτορα.

Το βράδυ δόθηκε το μεγάλο ετήσιο δείπνο στα ανάκτορα προς τιμήν της γιορτής. Μάλιστα σημειώνει ο γράφων πως στο δείπνο αυτό, όπου κάθε χρόνο παρευρίσκονταν οι επιζώντες των στρατιωτικών και πολιτικών αγωνιστών του 1821, εκείνη τη χρονιά οι συμμετέχοντες ήταν λιγότεροι, καθώς ο θάνατος και οι ασθένειες είχαν πλήξει πολλούς από αυτούς. Ως εκ τούτου κάθε χρόνο οι συνδειπνήσαντες ήταν λιγότεροι από την προηγούμενη χρονιά.

¹⁴⁹ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2651, 26 Μαρτίου 1873.

Το βασιλικό ζεύγος το απόγευμα κατά της 4 μ.μ. επισκέφτηκε τον ναύαρχο Κανάρη, στο κτήμα του στην Κυψέλη. Η διάρκεια της επίσκεψης, το νόημα της οποίας ήταν συμβολικό, κράτησε περίπου μία ώρα και η πράξη αυτή, τη μέρα της εθνικής παλιγγενεσίας, χαιρετίστηκε από την εφημερίδα ως ιδέα «ευτυχής και εθνικότατη, αντάξια του Βασιλέως των Ελλήνων».¹⁵⁰

Εκτός από τον επίσημο εορτασμό διάφοροι σύλλογοι τη μέρα εκείνη οργάνωναν εκδηλώσεις, όπως αναφερόταν σε σχετική ανακοίνωση της Εφ. *Καιροί*. Ο φιλολογικός σύλλογος «Παρνασσός» γιόρτασε με επισημότητα το γεγονός οργανώνοντας τελετή κατά την οποία εκφωνήθηκε πανηγυρικός λόγος στις 8 μ.μ. από τον κ. Σ. Βασιλειάδη. Παράλληλα ο φιλολογικός σύλλογος «Ελληνική Παλιγγενεσία» διοργάνωσε την τελετή της γιορτής κατά την οποία εκφωνήθηκε πανηγυρικός λόγος από το τακτικό μέλος κ. Π. Κουμανδάρεα. Ο ταγματάρχης Χαρ. Χρυσοβέργης απήγγειλε ποίημα που έγραψε ο ίδιος. Και από την πλευρά των φοιτητών παρουσιάστηκε μία θεατρική παράσταση, το εθνικό δράμα «Κωνσταντίνος ο Παλαιολόγος» προς τιμήν της εορτής της παλιγγενεσίας.¹⁵¹ Παρατηρείται η ολοένα εντεινόμενη κοινωνική συμμετοχή μέσα από ποικίλες συλλογικές οργανώσεις.

25^η Μαρτίου 1874

Την χρονιά εκείνη επειδή η εθνική γιορτή συνέπεσε με την εβδομάδα των παθών, μεταφέρθηκε για την Τρίτη του Πάσχα.¹⁵² Η γιορτή τελέστηκε στις 2 Απριλίου κατά τα συνηθισμένα και όπως όριζε το πρόγραμμα που είχε εκδοθεί. Ο βασιλιάς έφτασε στο ναό της μητροπόλεως στις 10 π.μ. και παρακολούθησε τη δοξολογία μαζί με τη βασίλισσα, το διάδοχο Κωνσταντίνο, τον βασιλόπαιδα Γεώργιο και τον θείο του πρίγκιπα Γουλιέλμο, συνοδευόμενος από την στρατιωτική και πολιτική ακολουθία του. Στο ναό προσήλθε το διπλωματικό σώμα, το προεδρείο της βουλής, οι βουλευτές, το υπουργείο, οι στρατιωτικοί και πολιτικοί υπάλληλοι, όλοι με τη μεγάλη στολή. Ο βασιλιάς κατά την έξοδό του έκανε χειραψία με τον πρόεδρο της βουλής Κ. Ζαΐμη και τον πρωθυπουργό Βούλγαρη με τον οποίο συνομίλησε, ενώ χαιρέτησε όλους τους βουλευτές. Διακρίνουμε μέσα από τις κινήσεις αυτές την προσπάθεια να φαίνονται καλές οι σχέσεις του Παλατιού με την εκάστοτε πολιτική ηγεσία. Η φρουρά της πρωτεύουσας παρατάχθηκε σε όλο το μήκος της απόστασης από τα ανάκτορα μέχρι το ναό για να απονείμει τις καθιερωμένες τιμές. Όπως περιγράφει ο

¹⁵⁰ Εφ. *Αιών*, φ. 2895, 27 Μαρτίου 1873.

¹⁵¹ Εφ. *Καιροί*, φ. 89, 24 Μαρτίου 1873.

¹⁵² Εφ. *Αιών*, φ. 3006, 26 Μαρτίου 1874.

αρθρογράφος, το κλίμα ήταν γιορτινό και τα σπίτια γύρω από την πλατεία Συντάγματος ήταν στολισμένα με σημαίες που μοίρασε η αστυνομία από πριν. Παρατηρούμε στο σημείο αυτό την φροντίδα του κράτους και για τον στολισμό των παρακείμενων σπιτιών από όπου θα διερχόταν ο βασιλιάς προκειμένου να δημιουργηθεί το κατάλληλο κλίμα και να τονωθεί το εθνικό αίσθημα. Η συμμετοχή του κόσμου ήταν μεγάλη σε όλη την έκταση από την οδό Ερμού και την πλατεία Συντάγματος μέχρι των Ανακτόρων.

Μετά την τελετή της δοξολογίας της Εθνικής Παλιγγενεσίας, ο πρεσβευτής της Γαλλίας Κ. Γαβριάκ είχε την τιμή να παρουσιάσει στο Βασιλιά, το νέο γραμματέα της Γαλλικής πρεσβείας κ. Ερρίκο Βell.

Το βράδυ παρατέθηκε ένεκα της εορτής δείπνο στη μεγάλη αίθουσα των Ανακτόρων. Σε αυτό παρακάθησαν περίπου 160 προσκεκλημένοι, ο βασιλιάς, η βασίλισσα, ο πρίγκιπας Γουλιέλμος, όλοι οι επίσημοι στρατιωτικοί και πολιτικοί άρχοντες, οι δημοτικές αρχές, το διπλωματικό σώμα, η Ιερά Σύνοδος, οι φέροντες τον μεγαλόσταυρο, το προεδρείο της Βουλής, το υπουργείο, ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου και των Εφετών Αθηνών, ο Διευθυντής της Αστυνομίας, ο Δήμαρχος Αθηνών κ.α. Ιδιαίτερη ήταν η παρουσία των αγωνιστών, όπως του Αρχιεπισκόπου Φθιώτιδος Καλλίνικου που έφερε παράσημο του αγώνα. Ο γηραιός ναύαρχος Κανάρης καθόταν δεξιά της Βασιλίσσης και έτυχε ιδιαίτερης περιποίησης και προσοχής. Ο Βασιλιάς έστειλε τους βασιλόπαιδες, Κωνσταντίνο και Γεώργιο, δίπλα στο γηραιό ήρωα και εκείνος τους είχε πλάι του «θωπεύοντάς τους», κίνηση άκρως συμβολική. Η μουσική συνόδευε το δείπνο που διήρκησε περίπου 2 ώρες και δημιουργήθηκε κύκλος κατά τον οποίο ο βασιλιάς και η βασίλισσα απέτειναν τον λόγο στους αγωνιστές και σε όλους τους άλλους προσκεκλημένους.¹⁵³

25^η Μαρτίου 1875

Η Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα* σε άρθρο της με τίτλο «Τα κατά την 25^η Μαρτίου» ανέφερε ότι σημειώθηκαν επεισόδια από τους πολίτες ενόψει των Στηλιτικών και στα οποία ολόκληρος ο αντιπολιτευόμενος τύπος συμμετείχε ξεσηκώνοντας την κοινή γνώμη. Ο αρθρογράφος εξέφρασε κατηγορίες εναντίον εκείνων που ποδοπάτησαν τη θέληση του λαού, τους οποίους κατονόμασε «ταπεινά και κακοήθη ανδράποδα» που αποπειράθηκαν να καταστρέψουν την ελευθερία του έθνους.

¹⁵³ Εφ. *Αιών*, φ. 3009, 4 Απριλίου 1874.

Η τελετή περιγράφεται ως τυπική, ψυχρή και πένθιμη. Σύμφωνα με το πρόγραμμα ο βασιλιάς με τη βασιλική οικογένεια παρευρέθηκαν στη δοξολογία στον ιερό ναό της Μητρόπολης. Ήταν παρόντες επίσης οι υπουργοί, οι «Στηλίτες», οι υπάλληλοι, οι πρέσβεις των ξένων δυνάμεων. Η φρουρά της πρωτεύουσας ήταν παραταγμένη στις οδούς από το ναό μέχρι τα ανάκτορα. Μετά τη δοξολογία ο βασιλιάς με την οικογένειά του πέρασε από τις οδούς όπου βρίσκονταν συγκεντρωμένο το πλήθος. Το πλήθος τήρησε «σιγή αξιοπρεπή» μπροστά στο βασιλιά, κατά το σχόλιο του συντάκτη, ενώ όταν είδε κάποιον αγωνιστή να περνά, τον ρώτησε «πώς εμφανίζεται όταν καταπατώνται οι ελευθερίες για τις οποίες αγωνίστηκε» και εκείνος κατανοώντας το δίκαιο της παρατήρησης κάλυψε το κεφάλι του αναστενάζοντας. Οι αντιδράσεις αυτές του λαού εξέφραζαν, όπως είναι φανερό, την έκδηλη αποδοκιμασία του και την έντονη δυσφορία του για την πολιτική κατάσταση που είχε διαμορφωθεί ένα μήνα πριν την καθιέρωση της αρχής της δεδηλωμένης και της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Μετά την τελετή ακολούθησε στρατιωτική παρέλαση προ των Ανακτόρων, δύο χιλιάδων ανδρών περίπου, οι οποίοι ζητωκραύγαζαν υπακούοντας σε ανώτερες εντολές, απρόθυμα όμως σαν να επιτελούσαν «αγγαρεία» σύμφωνα με τον σχολιαστή.¹⁵⁴ Ο τύπος φαίνεται να μην εκλαμβάνει την πρώτη αυτή στρατιωτική παρέλαση ως αλλαγή στο πνεύμα του εορτασμού. Δε θεωρήθηκε καινοτομία αφού ουσιαστικά μεταφέρθηκε η επιθεώρηση των στρατιωτικών σωμάτων από το Πεδίον του Άρεως στο κέντρο της πρωτεύουσας και μέχρι το 1879 δε θα επαναληφθεί η παρέλαση μπροστά στα ανάκτορα.¹⁵⁵ Ο βασιλιάς και η βασίλισσα μετά το τέλος της παρέλασης χαιρέτησαν τρεις φορές το πλήθος αλλά εκείνο δεν ανταπέδωσε το χαιρετισμό. Παρέμεινε σιωπηλό μέχρι την αποχώρηση της βασιλικής οικογένειας. Παρατηρούμε πως για ακόμα μία φορά η γιορτή της εθνικής επετείου γίνεται χώρος να εκφραστούν πολιτικές απόψεις, διαφωνίες του λαού απέναντι στην εξουσία. «Η σιωπή του λαού διδάσκει πολλά στους βασιλείς», κατά την γαλλική παροιμία, όπως αναφέρει, ήταν ένα ηχηρό μήνυμα δυσφορίας προς την πολιτική κατάσταση μπορούμε να πούμε καθώς έκανε μεγάλη αίσθηση. Η εφημερίδα σε όλη την περιγραφή εκφράζει την έντονη αντιπολιτευτική της στάση προς τις επιλογές που ακολούθησε ο Θρόνος. Μία στάση κοινή για το σύνολο του Τύπου, όπως ξέρουμε,

¹⁵⁴ Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 735, 29 Μαρτίου 1875.

¹⁵⁵ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 468-469.

αλλά και του ελληνικού λαού. Η αποδοκιμασία φαίνεται πως έγινε αντιληπτή από το Παλάτι που παρά τις μεθοδευμένες ενέργειες, όπως τη στρατιωτική παρέλαση πολυάριθμης δύναμης μπροστά στα Ανάκτορα, δεν κατόρθωσε να αντιστρέψει το κλίμα.

Η γιορτή ολοκληρώθηκε με την παράθεση του βασιλικού δείπνου όπου παρευρέθηκαν μόνο 66 από τους 120 προσκεκλημένους. Σημειώθηκαν σημαντικές απουσίες, πολλοί εξ αυτών είπαν ότι δεν μπορούσαν να συνδειπνήσουν με τους επίορκους Σπηλίτες, τους οποίους ο λαός θεώρησε προδότες και τους στιγματίσει. Οι τρεις αρχηγοί της αντιπολίτευσης, Κουμουνδούρος, Ζαΐμης, Δεληγεώργης δεν εμφανίστηκαν καθόλου. Ο ναύαρχος Κανάρης από την άλλη, που σε άλλες επετείους είχε τιμητική θέση στο Βασιλικό τραπέζι, δεν απάντησε στην βασιλική πρόσκληση και δεν εμφανίστηκε, δηλώνοντας προφανώς με την στάση του την αντίθεσή του στα πολιτικά δρώμενα.

Παράλληλα, μία διαφορετική εικόνα διαμορφώθηκε σε άλλο σημείο της πόλης. Ο λαός πανηγύρισε με μεγάλο ενθουσιασμό την ημέρα σε μνημόσυνο που τέλεσε ο πολιτικός σύλλογος «Κοραής» στον ιερό ναό Αγίου Γεωργίου. Ο υφηγητής στο εθνικό Πανεπιστήμιο Αρ. Οικονόμου, με εντολή του συλλόγου, εκφώνησε λόγο εγείροντας το εθνικό φρόνημα και επιδοκιμάστηκε έντονα από το πλήθος. Η συμμετοχή ήταν μεγάλη και στο κοινό που συμμετείχε διακρίνονταν πρόσωπα από υψηλές κοινωνικές τάξεις. Η ατμόσφαιρα όμως αμαυρώθηκε καθώς η κυβέρνηση είχε στείλει όργανα της τάξεως και άλλους οπλισμένους πολίτες ανάμεσα σε φιλήσυχους πατριώτες όπως μας πληροφορεί ο αρθρογράφος.

Το μεσημέρι οι σύλλογοι «Πρόοδος» και «Ελληνική Παλιγγενεσία» γιόρτασαν την εθνική επέτειο. Ο Π. Γ. Πολίτης εκφώνησε λόγο σχετικό με την πολιτική κατάσταση, ο καθηγητής της Ριζαρείου Σχολής Σπαθάκης, εκφώνησε τον πανηγυρικό και ο κ. Σκόκος απήγγειλε ένα ποίημα με εθνικό περιεχόμενο.

Το βράδυ στις 8 μ.μ. τελέστηκε γιορτή στη λέσχη των φοιτητών, που ήταν στολισμένη με σημαίες, δάφνες και μυρτιές. Στους τοίχους ήταν αναρτημένες εικόνες της επανάστασης του 1821 και της Επανάστασης της 3^{ης} Σεπτεμβρίου. Λόγο εκφώνησε ο καθηγητής του εθνικού Πανεπιστημίου κ. Φρεαρίτης, ο οποίος αναφέρθηκε στα καθήκοντα των φοιτητών και στους αγώνες του ελληνισμού για την επιστήμη και την ελευθερία. Ο λόγος του διακόπηκε πολλές φορές από τα χειροκροτήματα και τις επευφημίες του κόσμου. Η εξουσία ανήσυχη είχε πολιορκήσει με χωροφύλακες και κλητήρες τη λέσχη. Μάταια κατά τον συντάκτη θα

μπορούσαν να αναχαιτίσουν «την οργή των ιδεών ολίγοι στρατιώτες, αν σήμανε η ώρα». Την ίδια ώρα γιόρτασε και ο φιλολογικός σύλλογος «Παρνασσός» όπως και άλλοι σύλλογοι στον Πειραιά. Όλα αυτά καταδείκνυαν, όπως σχολιάζει ο γράφων, την αποδοκιμασία του δημόσιου φρονήματος κατά των μηχανορραφιών «της αυλικής και κυβερνητικής σπείρας».¹⁵⁶ Ο σύλλογος διοργάνωσε στον Άγιο Γεώργιο Καρύτση μνημόσυνο για τους αγωνιστές του 1821 αλλά και τους πρωτεργάτες της 3^{ης} Σεπτεμβρίου, την ώρα που τελούνταν η επίσημη δοξολογία στη Μητρόπολη. Κάτι που για την Κουλούρη αποτελεί αναβίωση της εθνικής γιορτής της 3^{ης} Σεπτεμβρίου με έναν ανεπίσημο τρόπο.¹⁵⁷ Είναι η εποχή που αναπτύσσεται η δράση διαφόρων συλλόγων, που τη χρονιά αυτή λειτουργούν ανταγωνιστικά προς το επίσημο κράτος λόγω της πολιτικής κρίσης. Η δραστηριοποίηση αυτή εξάλλου σχετίζεται με την άνοδο της αστικής τάξης που εμπλέκεται ολοένα και πιο δυναμικά στις πολιτικές τελετουργίες του κράτους. Αποτελούν μια νέα κοινωνική πραγματικότητα, απόδειξη πολιτικού φιλελευθερισμού.¹⁵⁸

25^η Μαρτίου 1876

Κατά την γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου τελέστηκε δοξολογία στο μητροπολιτικό ναό στην οποία παρευρέθηκαν η Εθνοφυλακή και όλα τα σώματα του στρατού της χώρας.¹⁵⁹ Η εφ. *Ωρα* πιο αναλυτικά μας πληροφορεί ότι το ιππικό και το πυροβολικό βρίσκονταν στην πλατεία Συντάγματος, ενώ στην οδό Ερμού είχαν παραταχθεί η πανεπιστημιακή φάλαγγα, οι μαθητές της Σχολής Ευελπίδων, οι σκαπανείς και το πεζικό. Επίσης, παρευρέθηκε πλήθος λαού παρά τις δύσκολες, όπως σημειώνει ο συντάκτης, συγκυρίες. Ο βασιλιάς έφτασε στη Μητρόπολη στις 10 π.μ. μαζί με το θείο του. Μετά το πέρας της δοξολογίας οι βασιλείς δέχθηκαν στα ανάκτορα τις επίσημες αρχές.¹⁶⁰

Η Πανεπιστημιακή Φάλαγγα, παρότι δεν ήταν ολοκληρωμένη καθώς συμμετείχαν μόνο όσοι είχαν τις στολές τους, συμμετείχε στον εορτασμό. Πήρε μέρος στην παρέλαση αυθόρμητα, ενώ δεν συμπεριλαμβανόταν στο επίσημο πρόγραμμα. Ο

¹⁵⁶ Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 735, 29 Μαρτίου 1875.

¹⁵⁷ Κουλούρη, Χ. (2012). Γιορτάζοντας το Έθνος: Εθνικές Επέτειοι στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα. Στο Δ. Παπαδημητρίου, Σ. Σεφεριάδης (επιμ.). *Αθέατες όψεις της ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάννη Γιανουλόπουλο*. σελ. 207. Αθήνα: Ασίνη.

¹⁵⁸ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 473.

¹⁵⁹ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3048, 26 Μαρτίου 1876.

¹⁶⁰ Εφ. *Ωρα*, φ. 169, 26 Μαρτίου 1876.

συντάκτης αναφέρει και την εξής λεπτομέρεια, άξια όπως φαίνεται παρατήρησης: «ένας φοιτητής ενώ φορούσε τη στολή του παρουσιάστηκε εκτός φάλαγγας».¹⁶¹ Οι φοιτητές σύμφωνα με την πληροφορία της εφ. *Ωρα* έφταναν 240 τον αριθμό. Μετά την επιστροφή της φάλαγγας από την τελετή, ο φοιτητής κ. Παππαμιχαλόπουλος, λοχίας του α' λόχου, εκφώνησε λόγο στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου, όπου παρομοίασε το σκοπό της φάλαγγας με εκείνον του Ιερού λόχου της επανάστασης.¹⁶² Δίπλα στα Ανάκτορα και τη Μητρόπολη προστίθενται τώρα και τα Προπύλαια. Έπειτα, οι φαλαγγίτες μετέβησαν στο Μουσείο του Πανεπιστημίου εντός του μικρού κήπου και κατέθεσαν στεφάνι δάφνης στη μνήμη των πεσόντων ιερολοχιτών στο Δραγατσάνι. Η κίνηση αυτή της νεολαίας προσέλκυσε την προσοχή όλης της πρωτεύουσας, όπως υπογραμμίζει ο γράφων, παρότι ο καιρός ήταν βροχερός.¹⁶³ Η συμμετοχή διαφόρων συλλογικών κοινωνικών ομάδων στον εορτασμό της επετείου είναι έκδηλη και την χρονιά εκείνη έχουμε μία καινοτομία, την συμμετοχή των φοιτητών ως διακριτής κοινωνικής ομάδας. Προστίθεται κοντά στους δύο τόπους τέλεσης εορτών, το Πεδίον του Άρεως και το Πανεπιστήμιο, ένας τρίτος τα Προπύλαια, ο οποίος συνδέει συμβολικά τον στρατιώτη με το φοιτητή.¹⁶⁴ Με Β. Διάταγμα σε ανάμνηση της ιερής ημέρας έγιναν οι επόμενοι προβιβασμοί στην εν ενεργεία φάλαγγα και η πλήρωση χηρευουσών θέσεων.¹⁶⁵

Όπως αναφέρει ο αρθρογράφος της εφ. *Ωρα* οι φοιτητές πραγματοποίησαν μία επίσκεψη, άλλη μία συμβολική κίνηση θα λέγαμε εκείνη τη μέρα. Μετέβησαν στο σπίτι του ναυάρχου Κανάρη όπου έγιναν δεκτοί από το γηραιό ήρωα. Ένας φοιτητής, ο κ. Ν. Πολίτης του απηύθυνε κατάλληλη για την περίπτωση προσφώνηση στην οποία ανταπάντησε ο ναύαρχος.¹⁶⁶

25^η Μαρτίου 1877

Η γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου γιορτάστηκε στις 31 Μαρτίου 1877 λόγω Πάσχα, σύμφωνα με το συνηθισμένο τυπικό. Οι κανονιοβολισμοί από το λόφο των Νυμφών σήμαναν το επίσημο της ημέρας, ενώ παράλληλα τα τάγματα έπαιζαν στους δρόμους εθνικά εμβατήρια. Στις 9.30 π.μ. τα σώματα του στρατού, των οποίων το γενικό

¹⁶¹ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3048, 26 Μαρτίου 1876.

¹⁶² Εφ. *Ωρα*, φ. 169, 26 Μαρτίου 1876.

¹⁶³ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3048, 26 Μαρτίου 1876.

¹⁶⁴ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστάνελες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια. σελ. 470.

¹⁶⁵ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3049, 27 Μαρτίου 1876.

¹⁶⁶ Εφ. *Ωρα*, φ. 169, 26 Μαρτίου 1876.

πρόσταγμα είχε ο υποστράτηγος κ. Σμόλεντς, παρατάχθηκαν από τα ανάκτορα έως τη Μητρόπολη. Στις 10 π.μ. μετέβησαν στο ναό το διπλωματικό σώμα, οι υπουργοί, βουλευτές, πολλοί αγωνιστές με την ελληνική στολή, όλοι οι στρατιωτικοί, πολιτικοί και δημοτικοί υπάλληλοι. Στις 10.15 π.μ. έφτασαν στη Μητρόπολη οι βασιλείς, η πριγκίπισσα της Ουαλίας και οι ακόλουθοί τους. Προηγούνταν άμαξα όπου επέβαινε ο υασιπιστής του βασιλιά, Παπαδιαμαντόπουλος και ο αγγελιαφόρος του κ. Βάσος. Ακολουθούσε ίλη ιππικού, που έφερε άλλη άμαξα με τον αυλάρχη κ. Ροδόσταμο και τον ακόλουθο της πριγκίπισσας της Ουαλίας, αντισυνταγματάρχη Teesdale. Έπειτα ερχόταν η βασιλική άμαξα, όπου επέβαιναν η βασίλισσα με την πριγκίπισσα της Ουαλίας και απέναντί τους ο βασιλιάς με τους βασιλόπαιδες, Κωνσταντίνο και Γεώργιο. Τέλος, έπονταν η συνοδεία της βασίλισσας και του βασιλιά καθώς και η ακόλουθος της πριγκίπισσας της Ουαλίας, Miss Knollys.¹⁶⁷ Στην περιγραφή της εφημερίδας τονίζονται λεπτομέρειες, ξενικά ονόματα στη συνοδεία του βασιλιά και των επίσημων καλεσμένων από το βασίλειο της Ουαλίας, υποδηλώνοντας με έναν τρόπο την φίλα προσκείμενη στάση της στο άρμα της αγγλικής πολιτικής.

Το βράδυ δόθηκε όπως συνηθιζόταν το μεγάλο δείπνο στο παλάτι προς τιμή των αγωνιστών.¹⁶⁸

Η εθνική γιορτή τιμήθηκε και από διάφορους συλλόγους. Ο φιλολογικός σύλλογος *Βύρων* γιόρτασε στις 3 μ.μ. την εθνική επέτειο κατά την οποία πεζό λόγο εκφώνησε ο Ν. Δραγούμης και ποιήματα οι Γ. Παράσχος και Π. Συνοδινός την προηγούμενη ημέρα στις 30 Μαρτίου.¹⁶⁹ Ο φιλολογικός σύλλογος *Παρνασσός* γιόρτασε στις 31 Μαρτίου την επέτειο στο δημαρχείο. Οι αίθουσες ήταν στολισμένες με εικόνες των αγωνιστών και σημαίες. Οι χώροι ήταν κατάμεστοι από κόσμο και των δύο φύλων. Στο σύλλογο προήδρευσε ο επίτιμος πρόεδρος Κ. Παπαρρηγόπουλος, ενώ πεζό λόγο εκφώνησε ο Α. Οικονόμου και ποιητικό ο Αχ. Παράσχος. Οι παρευρισκόμενοι συνεχώς διέκοπταν με επιδοκιμασίες. Ο σύλλογος *η Αδελφότης* γιόρτασε την επέτειο την μεθεπόμενη ημέρα στις 1 Απριλίου στο Λύκειο στη Βαρβάκειο στις 4 μ.μ., όπου τον πανηγυρικό λόγο της ημέρας εξήγγειλε ο γυμνασιάρχης Πειραιά κ. Α. Αντωνιάδης μετά από πρόσκληση του διοικητικού

¹⁶⁷ Εφ. *Ωρα*, φ. 143, 1 Απριλίου 1877.

¹⁶⁸ Εφ. *Ωρα*, φ. 142, 31 Μαρτίου 1877.

¹⁶⁹ Εφ. *Ωρα*, φ. 142, 31 Μαρτίου 1877.

συμβουλίου.¹⁷⁰ Στον εορτασμό που οργανώνουν οι σύλλογοι, προστίθενται νέα σύμβολα λόγοι (πεζοί και ποιητικοί), μουσικές, στολισμοί με εικόνες των αγωνιστών.

25^η Μαρτίου 1878

Από το λόφο των Μουσών οι συνήθεις κανονιοβολισμοί και τα μουσικά εμβατήρια από τις στρατιωτικές μπάντες που διέρχονταν τις οδούς της πόλης ανήγγειλαν την επίσημη μέρα της εθνικής γιορτής. Στις 9 π.μ. παρατάχθηκαν από την Μητρόπολη μέχρι την πλατεία Συντάγματος τα στρατιωτικά σώματα. Πρώτα το πεζικό, έπειτα ο λόχος των νοσοκόμων, οι εύζωνες και η πανεπιστημιακή φάλαγγα. Στην πλατεία Συντάγματος παρατάχθηκε το πυροβολικό. Τη γενική διοίκηση των σωμάτων είχε ο υποστράτηγος κ. Σμόλεντς. Τα σπίτια στην οδό Ερμού ήταν διακοσμημένα με σημαίες και οι κυρίες είχαν κατακλύσει τους εξώστες.

Στις 9.30 π.μ. μετέβησαν στο ναό για τη δοξολογία, οι υπουργοί, το διπλωματικό σώμα, ο πρόεδρος της Βουλής, πολλοί από τους επιζώντες αγωνιστές και όλοι οι πολιτικοί και στρατιωτικοί υπάλληλοι. Στις 10 π.μ. κατέφτασε από το παλάτι το βασιλικό ζεύγος με τη συνοδεία τους και πορεύτηκαν με την ακόλουθη τάξη. Προηγούνταν μία ίλη ιππικού που έφερε τον αυλάρχη και τον αγγελιαφόρο κ. Βάσο. Έπειτα ακολουθούσε βασιλική τέθριππος με το βασιλιά, τη βασίλισσα, το διάδοχο και την βασιλόπαιδα Αλεξάνδρα. Δεξιά της βασιλικής άμαξας ίππευσε ο υποστράτηγος κ. Σμόλεντς. Ακολουθούσε άλλη άμαξα όπου επέβαιναν οι βασιλόπαιδες Γεώργιος και Νικόλαος, η μεγάλη κυρία Θεοχάρη και η κυρία της τιμής Κολοκοτρώνη. Έπονταν άλλη ίλη ιππικού με την οποία σε άμαξα μεταφέρονταν οι κυρίες της τιμής, δεσποινίδες Θεοχάρη και Ζυγομαλά, ο υπασπιστής Μεταξάς, ο κ. Γύλδεγκρον και ο αγγελιαφόρος κ. Χ. Γ. Γρίβας. Μετά το τέλος της δοξολογίας, δοξολογούσης της Ιεράς Συνόδου, η βασιλική συνοδεία επανήλθε στα ανάκτορα με την ίδια τάξη.¹⁷¹

Το βράδυ παρατέθηκε γεύμα στα ανάκτορα. Επίσης, ο φιλολογικός σύλλογος *Παρνασσός* γιόρτασε την εθνική επέτειο στη μεγάλη αίθουσα του δημαρχείου, όπου τον πανηγυρικό της ημέρας εκφώνησε ο κ. Τιμολέων Φιλήμων και ο ποιητής Αχ. Παράσχος απήγγειλε ποίημα.¹⁷²

25^η Μαρτίου 1879

Τη χρονιά εκείνη η ημέρα της εθνικής παλιγγενεσίας γιορτάστηκε κατά το σύνηθες τυπικό, δόθηκε εντούτοις στρατιωτική παρέλαση, ενώ δεν

¹⁷⁰ Εφ. *Ωρα*, φ. 143, 1 Απριλίου 1877.

¹⁷¹ Εφ. *Ωρα*, φ. 137, 26 Μαρτίου 1878.

¹⁷² Εφ. *Ωρα*, φ. 136, 25 Μαρτίου 1878.

πραγματοποιήθηκε το προηγούμενο έτος. Από τις 23 Μαρτίου τα στρατιωτικά σώματα πραγματοποίησαν στις 3 μ.μ. ασκήσεις και παρέλασαν ενώπιον του βασιλιά στο Πεδίον του Άρεως. Ο βασιλιάς επιθεώρησε τα τμήματα και εξέφρασε την ευχαρίστησή του στον υποστράτηγο Σμόλεντς και στους άλλους σωματάρχες για την επιτυχία των ασκήσεων. Ιδιαίτερα δε επαίνεσε τον διοικητή και τους αξιωματικούς του ιππικού για την επιτυχία των ελιγμών.¹⁷³ Πιο αναλυτικά, νωρίς από την ώρα του όρθρου ακούστηκαν οι συνήθεις κανονιοβολισμοί από το λόφο των Νυμφών αναγγέλλοντας το επίσημο της ημέρας. Παράλληλα, οι μουσικές των στρατιωτικών ταγμάτων ηχούσαν στους κυριότερους δρόμους της πόλης. Στις 9.30 π.μ. παρατάχθηκαν από το ναό της μητρόπολης έως την πλατεία Συντάγματος οι μαθητές της Σχολής Ευελπίδων του Πειραιά, δύο τάγματα του μηχανικού, τρία του πεζικού και ο λόχος των νοσοκόμων. Στην πλατεία Συντάγματος βρισκόταν το πυροβολικό και το ιππικό. Πλήθος λαού συνέρρευσε στην οδό Ερμού, ενώ τα παράθυρα και οι εξώστες των σπιτιών ήταν στολισμένα με σημαίες και πλήρη γυναικών που παρακολουθούσαν. Ο εμπορικός κόσμος, όπως παρατηρούμε, κάθε χρόνο με ιδιωτική πρωτοβουλία αναλαμβάνει τον στολισμό των κεντρικών δρόμων δηλώνοντας τη δυναμική του. Στις 9.45 π.μ. έφτασαν στο ναό οι πρεσβευτές των μεγάλων δυνάμεων, οι υπουργοί και οι ανώτεροι στρατιωτικοί και πολιτικοί υπάλληλοι. Στις 10 π.μ. προσήλθε ο βασιλιάς και η βασίλισσα με τους βασιλόπαιδες Κωνσταντίνο, Γεώργιο, Νικόλαο, Αλεξάνδρα και τους αυλικούς τους. Προηγούνταν της συνοδείας ημιλαρχία ιππικού και ακολουθούσε και άλλη. Η Ιερά Σύνοδος και τα μέλη της τέλεσαν την δοξολογία, μετά τη λήξη της οποίας οι βασιλείς και οι αυλικοί επέστρεψαν στα ανάκτορα.

Αργότερα, όπως συνεχίζει ο συντάκτης την περιγραφή, ξεκίνησε η παρέλαση μπροστά από τα ανάκτορα, όπου συμμετείχαν όλα τα στρατιωτικά σώματα. Ο βασιλιάς φορούσε στολή στρατηγού και μαζί με τη βασίλισσα και τους βασιλόπαιδες στέκονταν ανάμεσα στα παρακείμενα δέντρα, ενώ οι αυλικοί πίσω από αυτούς. Από την απέναντι πλευρά έφιππος, ο συνταγματάρχης στρατού Αττικής, κ. Ζυμβρακάκης διηύθυνε την παρέλαση. Πρώτοι παρέλασαν οι μαθητές της Σχολής Ευελπίδων, έπειτα πέρασε το μηχανικό, το πεζικό, το πυροβολικό και τέλος το ιππικό. Οι στρατιώτες επευφημούσαν μπροστά από τη βασιλική οικογένεια. Μετά το τέλος της

¹⁷³ Εφ. *Ωρα*, φ. 138, 24 Μαρτίου 1879.

παρέλασης ο βασιλιάς εξέφρασε την ικανοποίησή του στον υπαρχηγό για την τάξη με την οποία αυτή έλαβε χώρα.

Το βράδυ παρατέθηκε στην οικία του βασιλιά το καθιερωμένο δείπνο και φωταγωγήθηκαν τα δημόσια καταστήματα και πολλά σπίτια. Ιδιαίτερη εντύπωση προξένησε καθώς αναφέρεται στο άρθρο η φωταγώγηση της γαλλικής σχολής. Τα ελληνικά πολεμικά πλοία στον Πειραιά με κανονιοβολισμούς χαιρέτησαν την εθνική εορτή.

Η γιορτή ολοκληρώθηκε με εκδηλώσεις των συλλόγων. Ειδικότερα ο φιλολογικός σύλλογος *Βύρων* γιόρτασε στο Βαρβάκειο Λύκειο, όπου εκφώνησε πεζό λόγο ο κ. Ν. Καζάζης και ποίημα απήγγειλε ο κ. Π. Ματαράγκας μπροστά σε μεγάλο κοινό λογίων.¹⁷⁴

25^η Μαρτίου 1880

Η εθνική γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου 1880 γιορτάστηκε σύμφωνα με το συνηθισμένο πρόγραμμα. Η δοξολογία τελέστηκε στον ιερό ναό της Μητρόπολης. Από το ναό μέχρι τα ανάκτορα είχαν παραταχθεί οι μαθητές της στρατιωτικής σχολής, οι σκαπανείς, το πεζικό, το ιππικό και το πυροβολικό σώμα. Πλήθος κόσμου είχε πλημμυρίσει την οδό Ερμού και την πλατεία Συντάγματος. Στις 9.45 π.μ. έφτασαν στη Μητρόπολη οι υπουργοί, οι πρέσβεις των μεγάλων δυνάμεων, το προεδρείο της βουλής, οι αξιωματικοί των αγκυροβολημένων πλοίων στο λιμάνι του Πειραιά, οι στρατιωτικές, πολιτικές και δημοτικές αρχές. Ο βασιλιάς και η βασίλισσα με τους βασιλόπαιδες έφτασαν στο χώρο της εκκλησίας στις 10 π.μ. Ο βασιλιάς φορούσε στολή στρατηγού. Με την άφιξή του ξεκίνησε η δοξολογία από την Ιερά Σύνοδο. Το βράδυ δόθηκε το ετήσιο γεύμα στο παλάτι προς τιμήν των αγωνιστών το οποίο τίμησαν με την παρουσία τους οι επιζώντες αγωνιστές της Επανάστασης, οι υπουργοί, το προεδρείο και η πρεσβεία της βουλής, πολλοί βουλευτές και οι ανώτερες αρχές. Φωταγωγήθηκαν δε τα δημόσια κτίρια και πολλά ιδιωτικά καταστήματα.¹⁷⁵

Κεφάλαιο 3^ο. Οι βασιλικοί γάμοι και οι βαφτίσεις

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο η μοναδική εθνική επέτειος που συνέχισε να γιορτάζεται και κατά την περίοδο βασιλείας του Γεωργίου Α΄ ήταν η 25^η Μαρτίου. Συνεχίστηκαν και οι εορτές που είχαν καθιερωθεί κατά την βασιλεία

¹⁷⁴ Εφ. Ωρα, φ. 140, 26 Μαρτίου 1879.

¹⁷⁵ Εφ. Ωρα, φ. 138, 26 Μαρτίου 1880.

του Όθωνα, στη βάση βεβαίως της νέας δυναστείας: τα γενέθλια και οι ονομαστικές εορτές του βασιλικού ζεύγους. Αλλά με τελετές εορτάστηκαν και άλλα γεγονότα που αφορούσαν τη ζωή της βασιλικής οικογένειας, όπως ο γάμος του βασιλιά, του διαδόχου και των άλλων βασιλοπαίδων αλλά και οι βαπτίσεις των πριγκίπων και των πριγκιπισσών. Το τελετουργικό ήταν συγκεκριμένο και περιλάμβανε τη βασιλική πομπή από τα ανάκτορα προς τη μητρόπολη, την παρουσία του στρατού, τη λαϊκή συμμετοχή, φωταψίες, επίσημο γεύμα και υποδοχή της πολιτικής, διπλωματικής, θρησκευτικής και οικονομικής ελίτ στο παλάτι για τις ευχές. Όλα περιστρέφονται γύρω από το παλάτι και ο βασιλιάς επιδίωκε την ενίσχυση του γοήτρου και της εξουσίας του μέσα από την συγκινητική παρουσία του κόσμου που σχολιάζεται θετικά και προκαλεί το θαυμασμό και των ξένων εκπροσώπων των ευρωπαϊκών Αυλών.

Ο γάμος του βασιλέως Γεωργίου και της βασίλισσας Όλγας

Η τέλεση των αρραβώνων

Σύμφωνα με τον Ευαγγελίδη, ο βασιλιάς των Ελλήνων Γεώργιος ο Α΄ επιζητούσε να βρει νύφη στις μεγάλες δυναστείες της Ευρώπης και με αυτόν τον τρόπο να πετύχει ευνοϊκή διευθέτηση του κρητικού ζητήματος.¹⁷⁶ Ο Γεώργιος έχοντας να αντιμετωπίσει την παρατεταμένη πολιτική κρίση, την πολιτική αμφισβήτηση της μοναρχίας αλλά και αλυτρωτικά ζητήματα προσπάθησε να θωρακίσει το θρόνο του και να αυξήσει το γόητρο της βασιλείας του. Ο γάμος του με μια ορθόδοξη πριγκίπισσα ήταν το πρώτο μεγάλο βήμα.¹⁷⁷ Έτσι τον Απρίλιο του 1867 αναχώρησε για την Ευρώπη αφήνοντας ως αντιβασιλέα στην Ελλάδα τον θείο του, Ιωάννη. Πρώτα μετέβη στο Βερολίνο, κι από εκεί αναχώρησε για την Αγία Πετρούπολη, όπου έφτασε στις 3 Μαΐου 1867 μαζί με την συνοδεία του, η οποία αποτελούνταν από τους: Δ. Κριεζή, Γ. Μεταξά, Ι. Περόγλου, Φ. Φούγη, Π. Κολοκοτρώνη, Αντ. Ροδοστάμο, Χρ. Χατζηπέτρου και Γ. Μακκά. Τους υποδέχτηκε στα Ρωσικά σύνορα ο κόμης Εϋδέν, ναύαρχος, γενικός αρχηγός, υπασπιστής και ο Βαρόνος Οφφενβεργ, υπασπιστής του αυτοκράτορα.

Με ιδιαίτερες άμαξες και αφού επιθεώρησε την τιμητική φρουρά στο σταθμό Wierr-olobw αναχώρησαν για το παλάτι όπου τους υποδέχθηκε ο Μέγας Δούκας Αλέξανδρος μαζί με τους Μεγάλους Δούκες Κωνσταντίνο Νικολάεβιτς, Νικόλαο

¹⁷⁶ Ευαγγελίδης, Τρ. (1898). *Τα μετά τον Όθωνα ήτοι ιστορία της μεσοβασιλείας και της βασιλείας του Γεωργίου Α΄ (1862-1898)*. Αθήνα: Εκδοτικό κατάστημα Γεωργίου Δ. Φεξή.

¹⁷⁷ Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Κωνσταντίνοβιτς και Νικόλαο Νικολάεβιτς. Την ώρα που έφτασε ο βασιλιάς Γεώργιος έγινε δεκτός με επευφημίες, ενώ η μουσική έπαιζε τον ελληνικό εθνικό ύμνο. Ακολούθησε δείπνο με την αυτοκρατορική οικογένεια και έπειτα ο Γεώργιος μετέβη στο Γαλλικό θέατρο μαζί με τον πεθερό του Κωνσταντίνο και τη μέλλουσα σύζυγό του, Μεγάλη Δούκισσα Όλγα Κωνσταντίνοβνα.

Οι αρραβώνες έγιναν στις 4/16 Μαΐου 1867 στο ναό του ανακτόρου στο Τσάρσκοε-Σέλο. Σύμφωνα με το επίσημο πρόγραμμα, στις 11.30 π.μ., ημέρα Δευτέρα, στο Μεγάλο ανάκτορο του Τσαρσκόε-Σέλο, συντάχθηκαν τα μέλη της Ιεράς Συνόδου και του ανώτερου κλήρου, τα μέλη του Συμβουλίου της αυτοκρατορίας, οι πρέσβεις με τις συζύγους τους, η ακολουθία του βασιλιά των Ελλήνων, οι κυρίες και οι δεσποσύνες της τιμής της Αυτοκράτειρας και των Μεγάλων Δουκισσών, οι γερουσιαστές, οι υπασπιστές του αυτοκράτορα και των Μεγάλων Δουκών, οι στρατηγοί, οι αξιωματικοί κ.α.

Οι γυναίκες φορούσαν το ρωσικό ένδυμα, δείκτη υψηλής κοινωνικής θέσης, και οι άνδρες τη μεγάλη στολή. Στις 11 π.μ. βγήκε η βασιλική οικογένεια και κατευθύνθηκε προς το ναό με την ακόλουθη τάξη: προηγούνταν οι θεράποντες της Αυλής, ακολουθούσαν οι τελετάρχες και ο μέγας τελετάρχης, οι θαλαμηπόλοι και οι κλειδούχοι, ανά δύο κατά μέτωπον. Μετά ο αυλάρχης με τα παράσημά του και οι ανώτεροι αξιωματικοί της Αυλής. Μετά ο αυτοκράτορας και ο βασιλιάς Γεώργιος και οι ακόλουθοι του υπουργείου του αυτοκράτορα, ο υπασπιστής, ο υποστράτηγος της ακολουθίας. Όλων αυτών έπονταν ο Μέγας Δούκας Κωνσταντίνος με τη σύζυγό του και τα παιδιά του, ο Μέγας Δούκας Νικολάεβιτς με την οικογένειά του και η Μεγάλη Δούκισσα Παύλοβνα μαζί με την μνηστή του Βασιλιά Γεωργίου Δούκισσα Όλγα Κωνσταντίνοβνα. Η αυτοκρατορική συνοδεία έκλεινε με τις κυρίες της τιμής.

Στην είσοδο του ναού δέχτηκαν τον αυτοκράτορα, η Ιερά Σύνοδος, ο κλήρος μετά του σταυρού και του αγιάσματος. Αφού εισήλθε η αυτοκρατορική συνοδεία, ο αυτοκράτορας οδήγησε τον Γεώργιο και την Μεγάλη Δούκισσα Όλγα στο μέσο του ναού. Και άρχισε η τελετή των αρραβώνων σύμφωνα με το τυπικό. Τα ευαγγέλια και ο σταυρός ετέθησαν στην Τράπεζα προ της ωραίας πύλης. Ένας τελετάρχης έφερε το χρυσό δίσκο με τα δαχτυλίδια των αρραβώνων. Τη στιγμή της ιεροτελεστίας το δαχτυλίδι της Όλγας το έφερε ο πνευματικός του αυτοκράτορα, Βαγιάνωφ, και του βασιλιά Γεωργίου, το μέλος της Ιεράς Συνόδου, ο αρχιερέας Ροβενσβίνσκη. Ο

Μητροπολίτης το πέρασε στα δάχτυλα της Όλγας και του Γεωργίου. Η μητέρα της Όλγας τα αντάλλαξε και ο μέγας ψάλτης έψαλε δέηση υπέρ των μνηστευομένων και έξω ακούστηκαν 100 πυροβολισμοί που ανήγγειλαν τον αρραβώνα. Αναγνώστηκε το ευαγγέλιο υπέρ της Μεγάλης Δούκισσας Όλγας και του μνηστήρα αυτής.

Μετά την ιεροτελεστία προσήλθαν οι μνηστευθέντες και χαιρέτησαν τον αυτοκράτορα και τη σύζυγό του και δέχτηκαν τις συγχαρητήριες ευχές. Έπειτα, το ζευγάρι αναχώρησε στα ιδιαίτερα δωμάτιά του. Οι καμπάνες χτυπούσαν καθ' όλη τη διάρκεια της τελετής. Μετά την τελετή ακολούθησε γεύμα στα ανάκτορα. Στις 4.30 μ.μ. δόθηκε μέγα δείπνο στις αίθουσες του Μέγα Δούκα Κωνσταντίνου. Το βράδυ φωταγωγήθηκαν η Αγία Πετρούπολη, το Τσαρσκόε-Σέλο και η Παυλόσκα.¹⁷⁸

Ο βασιλιάς Γεώργιος μόλις τέλεσε τους αρραβώνες, τηλεγράφησε στον πρωθυπουργό Α. Κουμουνδούρο και ζήτησε να ψαλεί δοξολογία. Έστειλε τηλεγράφημα επίσης και στον αντιβασιλέα Ιωάννη, ο οποίος συγχάρηκε τον βασιλιά και τη μέλλουσα βασίλισσα.¹⁷⁹ Στη δοξολογία που έγινε στην Ελλάδα παρευρέθηκε ο αντιβασιλιάς, το διπλωματικό σώμα, πολιτική και στρατιωτική ηγεσία με τη μεγάλη στολή και πλήθος κόσμου που ζητωκραύγαζε υπέρ της μελλοντικής βασίλισσας ήδη από την αρχή της διάδοσης της είδησης. Το βράδυ έγινε γενική φωταψία και περιφερόμενες μουσικές ανήγγειλαν το χαρμόσυνο της ημέρας. Δύο φορές μάλιστα μετέβη στα ανάκτορα το πλήθος για να χαιρετίσει το θρόνο και τον αντιβασιλιά. Από την πρώτη στιγμή διάδοσης της είδησης ο ελληνικός λαός φαίνεται να επιδοκιμάζει την επιλογή του βασιλιά Γεωργίου να νυμφευθεί την ορθόδοξη πριγκίπισσα.¹⁸⁰

Έξι μήνες αργότερα, αποφασίστηκαν οι γάμοι στην Αγία Πετρούπολη και ο αυτοκράτορας της Ρωσίας Αλέξανδρος Β' έβγαλε προκήρυξη όπου οριζόταν ως ημερομηνία γάμου η 15^η Οκτωβρίου 1867.

Η περιγραφή της τελετής των γάμων του βασιλιά Γεωργίου Α' και της βασίλισσας Όλγας στα Χειμερινά Ανάκτορα στην Αγία Πετρούπολη

Στις 15 Οκτωβρίου 1867 το πρωί, 5 κανονιοβολισμοί ανήγγειλαν στο κοινό ότι μεγάλο γεγονός θα πανηγυρίσει η αυτοκρατορία. Το μεσημέρι ο βασιλιάς Γεώργιος παρακολούθησε τη θεία λειτουργία στο ανακτορικό παρεκκλήσι. Έπειτα,

¹⁷⁸ Ευαγγελίδης, Τρ. (1898). *Τα μετά τον Όθωνα ήτοι ιστορία της μεσοβασιλείας και της βασιλείας του Γεωργίου Α' (1862-1898)*. Αθήνα: Εκδοτικό κατάστημα Γεωργίου Δ. Φεξή.

¹⁷⁹ Εφ. Αιών, φ. 2239, 11 Μαΐου 1867.

¹⁸⁰ Εφ. Αιών, φ. 2240, 15 Μαΐου 1867.

παρευρέθηκε στη στρατιωτική τελετή. Στις 7:30 μ.μ. οι ζητωκραυγές του πλήθους ανήγγειλαν την άφιξη της βασίλισσας. Ο βασιλιάς δε βγήκε να την προϋπαντήσει καθώς σύμφωνα με τα ρωσικά έθιμα δεν επιτρεπόταν να δει τη μνηστή του πριν το γάμο. Στις 8:00 μ.μ. ο βασιλιάς Γεώργιος μαζί με τον αρχιτελετάρχη πρίγκιπα Λίβεν και τη συνοδεία του έφτασε στα δωμάτια του αυτοκράτορα, όπου τον περίμενε η αυτοκρατορική οικογένεια και η μέλλουσα νύφη. Όλοι μαζί κατευθύνθηκαν προς το αυτοκρατορικό παρεκκλήσι.

Περίπου 50 θαλαμηπόλοι, ντυμένοι στα χρυσά, και ευπατρίδες της Αυλής προπορεύονταν. Μαζί με αυτούς έρχονταν οι αυλάρχες που κρατούσαν μεγάλες χρυσές ράβδους και στη συνέχεια ακολουθούσε η αυτοκρατορική οικογένεια με την ακολουθία της. Της οικογένειας προπορευόταν ο Γεώργιος με τη μνηστή του, που ήταν ντυμένη στα λευκά. Το λευκό ολοσηρικό φόρεμά της έφερε βαριά μεταξωτά κεντήματα και μια πολύ μεγάλη ουρά, «που μόνο στις τσαρικές αίθουσες θα μπορούσε να περιστραφεί ελεύθερα», όπως σχολιάζει ο γράφων. Τα κεντήματα κοσμούσαν διαμάντια και από το στήθος κατέβαινε βαρύτατο διαμαντένιο κόσμημα σχεδόν μέχρι τη μέση. Από τη μια και την άλλη πλευρά υπήρχαν άνθη πορτοκαλιάς. Το λαιμό της κοσμούσε περιδέριο με διπλή σειρά μεγάλων διαμαντιών. Τα ενώτια ήταν επίσης διαμαντένια. Στο κεφάλι έφερε πολύτιμο βασιλικό στέμμα με διαμάντια και πολύτιμους λίθους, πραγματικά «μαγευτικούς». Σύμβολο της δύναμης της δυναστείας. Από το στέμμα κρεμόταν πέπλο και άνθη πορτοκαλιάς που κοσμούσαν το κεφάλι. Άνθη πορτοκαλιάς συνέθεταν και την ανθοδέσμη. Στα χέρια της φορούσε διαμαντένια βραχιόλια.

Ο Γεώργιος χάριν αβροφροσύνης προς τον αυτοκράτορα Αλέξανδρο φορούσε στολή Ρώσου στρατηγού. Το περιδέριο και η ταινία του Άγιου Ανδρέα διακοσμούσαν τα στήθη του. Ήταν άκρως συγκινημένος.¹⁸¹

Το ζευγάρι μπήκε στο ναό με τα επισημότερα πρόσωπα της Αυλής. Ακούγονταν οι ευχές και η ιερουργία του γάμου και με συγκίνηση οι Έλληνες άκουσαν στην ελληνική γλώσσα: «Στέφεται ο δούλος του θεού Γεώργιος ...». Τα στέφανα στη Ρωσία δεν τοποθετούνται στο κεφάλι, οι παράνυφοι τα κρατούν πάνω από τα κεφάλια των νυμφευομένων. Τα εν λόγω στέφανα είχαν δύο χρυσές σειρές. Ο

¹⁸¹ Ευαγγελίδης, Τρ. (1898). *Τα μετά τον Όθωνα ήτοι ιστορία της μεσοβασιλείας και της βασιλείας του Γεωργίου Α' (1862-1898)*. σελ.205-206. Αθήνα: Εκδοτικό κατάστημα Γεωργίου Δ. Φεξή.

Διάδοχος της Δανίας και πρωτότοκος αδελφός κρατούσε τον στέφανο του Γεωργίου και ο αδελφός της βασίλισσας Νικόλαος τον δικό της στέφανο. Ο Διάδοχος της Ρωσίας και η σύζυγος του Μεγάλου Δούκα Νικολάου, αδελφού του αυτοκράτορα, ήταν κουμπάροι.

Μετά το τέλος της τελετής του γάμου, ο αυτοκράτορας ασπάστηκε το ζευγάρι. Κατόπιν εψάλη δοξολογία από την Ιερά Σύνοδο. Ακολούθησε λίγο αργότερα στην αίθουσα του θρόνου ο πολωνικός χορός. Πρώτα χόρεψε με τη βασίλισσα Όλγα ο αυτοκράτορας, έπειτα ο πατέρας της (διάδοχος). Έτσι έληξε η πρώτη μέρα των γάμων. Δείπνο παρατέθηκε μόνο για την οικογένεια. Την άλλη μέρα το ζευγάρι δέχτηκε τις επισκέψεις της αυτοκρατορικής οικογένειας, του Έλληνα πρέσβη και της συνοδείας του βασιλιά Γεωργίου. Το βράδυ στις 5 μ. μ. παρατέθηκε προς τιμήν τους γεύμα από τον αυτοκράτορα. Πεντακόσια άτομα παρευρέθηκαν και μουσική από τους επισημότερους αοιδούς της Πετρούπολης συνόδευε το γεύμα τους. Ακολούθησαν οι προπόσεις: η πρώτη υπέρ του αυτοκράτορα, η δεύτερη υπέρ του βασιλιά και της βασίλισσας των Ελλήνων, η τρίτη υπέρ του βασιλιά της Δανίας, η τέταρτη υπέρ του Μεγάλου Δούκα Κωνσταντίνου και της Μεγάλης Δούκισσας Αλεξάνδρας. Η πέμπτη υπέρ της αυτοκρατορικής οικογένειας και η τελευταία υπέρ του κλήρου και των πιστών υπηκόων. Το βράδυ φωταγωγήθηκε όλη η πόλη και ο λαός ήταν επί ποδός. Οι κεντρικοί δρόμοι, Perspective Newski και Grande Monskoia, ήταν αδιάβατοι. Ο ποταμός Νεύας ήταν κατάμεστος από πλοία σημαιοστολισμένα και φωταγωγημένα.

Την μεθεπόμενη μέχρι τις 3 μ.μ. οι βασιλείς δέχονταν τις συγχαρητήριες ευχές της Ιεράς Συνόδου, του διπλωματικού σώματος, των άλλων υπαλλήλων. Στις 17 Οκτωβρίου έγινε με μεγάλη πομπή ο μέγας χειρασπασμός. Από τις 12 έως τις 3:30 μ.μ. κατά μυριάδες ήταν οι προσκεκλημένοι. Ανώτατοι αξιωματικοί ασπάζονταν το χέρι της βασίλισσας. Πρώτα την ασπάστηκε ο αυτοκράτορας ως απλός στρατιώτης και μετά την αγκάλιασε και τη φίλησε στο μέτωπο. Παρομοίως και ο πατέρας της.¹⁸²

Μέσα από την περιγραφή αναδεικνύεται το τελετουργικό ενός αυτοκρατορικού γάμου με την μεγαλοπρέπεια και τη χλιδή που το διακρίνει. Τρεις μέρες διήρκεσαν οι εκδηλώσεις που περιλάμβαναν: κατά την πρώτη μέρα, την επίσημη τελετή με την δοξολογία και τον πολωνικό χορό, έθιμο των βασιλικών οίκων. Τη δεύτερη μέρα το ζευγάρι δέχτηκε τις ευχές της αυτοκρατορικής

¹⁸² Ευαγγελίδης, Τρ. (1898). *Τα μετά τον Όθωνα ήτοι ιστορία της μεσοβασιλείας και της βασιλείας του Γεωργίου Α' (1862-1898)*. Αθήνα: Εκδοτικό κατάστημα Γεωργίου Δ. Φεξή.

οικογένειας και των πρέσβων, ενώ παράλληλα παρατέθηκε το επίσημο και μεγαλοπρεπές γεύμα προς τιμήν τους με το χαρακτηριστικό έθιμο των προπόσεων όπου μέσα σε αυτές περιλαμβάνεται και μία υπέρ του λαού του αυτοκράτορα. Την τρίτη μέρα, έλαβε χώρα το μεγάλο χειροφίλημα, όπου το πλήθος των προσκεκλημένων ασπάστηκε τη βασίλισσα και της απηύθυνε τις πρέπουσες ευχές. Μέσα στις επίσημες διαδικασίες περιλαμβάνεται και η φωταγώγηση των βασικότερων μνημείων και δρόμων. Η τήρηση της τάξης, της λεπτομέρειας και της απόλυτης πειθαρχίας στη θέση και στη σειρά της ακολουθίας και των καλεσμένων είναι αξιοσημείωτη σε ένα βασιλικό γάμο. Αποτυπώνεται η κοινωνική ιεραρχία και δομή. Οι συμβολισμοί της βασιλικής εξουσίας (το στέμμα, το πορφυρό ύφασμα), τα σύμβολα των αξιωματούχων (στολές, ράβδοι κ.α.) καθώς και του χριστιανισμού έχουν καθοριστική σημασία στην διατήρηση της δυναστείας, στην αίγλη και τη δημοφιλία της. Η ζωή του βασιλικού οίκου είναι στενά δεμένη με την εκκλησία και με τον ανώτερο κλήρο. Ο βασιλιάς αντλεί τη δύναμή του από τη θεία χάρη.

Η εφ. *Αιών* στις 19 Οκτωβρίου 1867, ημέρα Πέμπτη, αναφέρεται στην καθυστέρηση αποστολής τηλεγραφήματος στην Ελλάδα για τους γάμους του βασιλιά Γεωργίου στην Αγία Πετρούπολη, ενώ η είδηση των γάμων ήταν ήδη γνωστή στον ξένο τύπο (καθώς 4 ώρες χρειάζονταν για να φτάσει στο Παρίσι) από το απόγευμα της Κυριακής. Μάλιστα, επικαλούμενη προηγούμενη εμπειρία αναφέρει ότι η αποστολή τηλεγραφήματος δεν χρειάστηκε πάνω από 24 ώρες και αποδίδει την καθυστέρηση σε προσκόμματα που συνάντησε στην Κωνσταντινούπολη, όπου την έλαβαν από την Δευτέρα, ενώ θεωρεί απίθανο το σενάριο που διαδόθηκε ότι η είδηση καθυστέρησε επειδή διακόπηκε η γραμμή του τηλεγράφου από τη Λαμία μέχρι το Βόλο. Σημειώνει δε πως πρόκειται για χερσαία γραμμή και όχι για υποθαλάσσια και ως εκ τούτου μπορεί εύκολα να διορθωθεί.¹⁸³

Στις 30 Οκτωβρίου 1867, ημέρα Δευτέρα, η εφ. *Αιών*, ενημερώνει ότι το βασιλικό ζεύγος θα φτάσει στο Βρεντήσιο (Μπρίντεζι)στις 3 Νοεμβρίου, θα παραμείνει δύο μέρες στην Κέρκυρα και έπειτα θα φτάσει στην Αθήνα στα μέσα περίπου της εβδομάδας. Για την αποφυγή του περίπλου της Πελοποννήσου λόγω θαλασσοταραχής η διαδρομή που ακολουθήθηκε ήταν μέσω Κέρκυρας και Πατρών προς Ποσειδωνία. Μετά από αυτήν την πληροφορία για το ταξίδι του βασιλιά, παραθέτει αυτούσια την επιστολή από την Πετρούπολη για τους γάμους του

¹⁸³ Εφ. *Αιών*, φ. 2285, 19 Οκτωβρίου 1867.

Γεωργίου και της Όλγας όπως δημοσιεύτηκε στην *Ημέρα της Τεργέστης*.¹⁸⁴ Η περιγραφή είναι ακριβώς η ίδια, όπως παρατέθηκε παραπάνω με κάποιες επιπλέον αναφορές. Εισαγωγικά αναφέρει πως το συνοικέσιο που με μεγάλη ανυπομονησία περίμεναν όλοι οι Έλληνες έλαβε εν τέλει χώρα στις 17 του μηνός τη νύχτα στο τεράστιο παλάτι των τσάρων έπειτα από τριών ημερών κινητικότητα. Οι λίθινες σκάλες καλύπτονταν με τάπητες και παντού είχαν τοποθετηθεί δέντρα για τον εσωτερικό στολισμό του απέραντου παλατιού. Επιπρόσθετα, πλοία και ατμοκίνητα διαφόρων μεγεθών είχαν παραταχθεί στον ποταμό Νέβα. Στο αυτοκρατορικό παρεκκλήσι, όπου κατευθύνθηκε το βασιλικό ζευγάρι, οι προσκεκλημένοι, καθένας με την τάξη και τον βαθμό στον οποίο ανήκε, γέμιζαν τις απέραντες και μεγαλόπρεπες αίθουσες του παλατιού, από όπου διέρχονταν οι μελλόνυμφοι. Για τον Γεώργιο, με μια ρητορική ερώτηση, αναφέρεται στην ευγενική μορφή του, το ψηλό και ευλόγιστο ανάστημά του, τη νεότητά του. Τονίζει ότι φορούσε στολή Ρώσου στρατηγού προς τιμήν του αυτοκράτορα, διότι ήταν αρχηγός ενός ρωσικού συντάγματος (ως γνωστόν, όπως λέει) και ότι ήταν βαθύτατα συγκινημένος. Στο σημείο αυτό διερωτάται ο συντάκτης εάν ήταν συγκινημένος λόγω του ότι σε νεαρή ηλικία είχε συνάψει το σημαντικότερο συμβόλαιο της ζωής του ή διότι είχε συναίσθηση των κινδύνων στους οποίους θα καθιστούσε συμμετοχο τη νεαρή βασίλισσα Όлга (την μόλις από της παιδικής ηλικίας εξερχομένης) έχοντας μεγάλη εντολή να εκπληρώσει προς τον ελληνικό λαό. Μάλιστα, το απαστράπτον βασιλικό στέμμα της Όλγας, το οποίο έφερε στην κορυφή του το βυζαντινό σταυρό, δεν ήταν αθύρματα μάταιης επίδειξης αλλά σύμβολα βαρύτατων καθηκόντων, τα οποία η Ορθοδοξία και ο Ελληνισμός επιβάλλουν στους ηγεμόνες τους. Το βασιλικό στέμμα της Όλγας συμβολίζει τη δύναμη της αυτοκρατορίας των Ρομανώφ, ο σταυρός που φέρει στην κορυφή συνδέει με τη Βυζαντινή αυτοκρατορία, την Ορθοδοξία και το Χριστό, αναπαριστώντας την ιστορική συνέχεια της δυναστείας αλλά και την σύνδεσή της με το ελληνικό έθνος. Εμπεριέχει όμως κι έναν άλλο συμβολισμό, χρίζει την Όлга βασίλισσα του μελλοντικού της νοικοκυριού.

Αναφέρει επίσης κατά την περιγραφή ότι η βασίλισσα Όлга φόρεσε και βασιλική πορφύρα από κατηφέ βυσσινί χρώματος. Τέλος, όπως επισημαίνει ο συντάκτης, προς ευχαρίστηση, πράγμα βέβαια δύσκολο για την Πετρούπολη, στον γάμο είχαν προσκληθεί, συνέπεια θερμών συστάσεων του πρέσβη Κ. Μεταξά, οι

¹⁸⁴ Εφ. *Αιών*, φ. 2288, 30 Οκτωβρίου 1867.

οικογένειες: Κ. Κ. Κοντογιαννάκη, Ροδοκανάκη και Σκαραμαγκά καθώς και ο Κ. Μποσταντζόγλους.

Έπειτα παραθέτει το πρόγραμμα των βασιλικών γάμων, όπως καταχωρήθηκε στην εφημερίδα της Πετρούπολης. Το οποίο είχε ως εξής: α) την ορισμένη ημερομηνία της τέλεσης των γάμων στις 15 και ώρα 8:00 το πρωί πέντε κανονιοβολισμοί που θα ριχθούν από το φρούριο της Πετρούπολης θα αναγγείλουν στους κατοίκους της πρωτεύουσας την τέλεση των γάμων του βασιλιά των Ελλήνων Γεωργίου Α' και της Μεγάλης Δούκισσας Όλγας. Σύμφωνα με τις ειδοποιήσεις της Αυλής που έχουν αποσταλεί στο χειμερινό ανάκτορο θα συναθροιστούν στις 8:00 μ.μ. τα εξής πρόσωπα: τα μέλη της Ιεράς Συνόδου και του Κλήρου, τα μέλη του Συμβουλίου της αυτοκρατορίας, οι γερουσιαστές, οι επίτιμοι έφοροι του κηδεμονικού συμβουλίου των εκθέτων τέκνων, οι Κυρίες της τιμής, αυτές που φέρουν εικόνες δεσποσύνης, οι κυρίες της Αυλής των μεγάλων Δουκισσών, οι δεσποσύνες της τιμής, οι υπάλληλοι και οι ιπότες της Αυλής, οι ξένοι πρέσβεις και όλα τα μέλη του διπλωματικού σώματος μαζί με τις συζύγους τους, η ακολουθία της Α.Μ. του βασιλιά των Ελλήνων και της Α. Υψ. του διαδόχου της Δανίας, οι γραμματείς της επικρατείας, οι στρατηγοί υπασπιστές, οι αξιωματικοί κάθε βαθμού της αυτοκρατορικής φρουράς, του στρατού και του στόλου, όλα τα διακεκριμένα πρόσωπα, που έχουν άδεια εισόδου στην Αυλή, οι ευγενείς ως και ο δήμαρχος, οι επίσημοι έμποροι, Ρώσοι και ξένοι. Οι γυναίκες θα φορούν το ρωσικό ένδυμα και οι άνδρες τη μεγάλη στολή. Β) ο κλήρος, το συμβούλιο της αυτοκρατορίας και τα μέλη του διπλωματικού σώματος θα συγκεντρωθούν στο εσωτερικό του ναού του ανακτόρου, όπου ο κλήρος θα βρίσκεται μέσα στο ιερό ενώ όλοι οι υπόλοιποι προσκεκλημένοι θα συγκεντρωθούν στις αίθουσες της Αυλής που έχουν καθοριστεί. Η σεβαστή νύφη θα φτάσει στο χειμερινό ανάκτορο με συνοδεία τελετής και με την ακόλουθη σειρά: α) ένας αξιωματικός των βασιλικών σταύλων έφιππος β) τέσσερις ιπποκόμοι έφιπποι γ) ένας τελετάρχης και ο εν ενεργεία αυλάρχης του Μεγάλου Δούκα Κωνσταντίνου σε χρυσή άμαξα τελετής δ) οι Α.Α Αυτ. Υψ. Ο Μέγας Δούκας Κωνσταντίνος και η μεγάλη Δούκισσα Αλεξάνδρα Ιωσήφοβνα, ο Μ. Δούκας Νικόλαος και η σεβαστή νύφη Μ. Δούκισσα Όλγα Κωνσταντίνοβνα σε άμαξα τελετής ολόχρυση, που θα την οδηγούν έξι άλογα με έξι ιπποκόμους. Πίσω από τις θύρες της άμαξας θα ιπεύουν δεξιά ο ιπποκόμος και αριστερά ο υπασπιστής του Μ. Δούκα Κωνσταντίνου. Δύο θεράποντες της αίθουσας και δύο ιπποκόμοι έφιπποι θα

ακολουθούν την άμαξα ε) η Κυρία της Αυλής και οι δεσποσύνες της τιμής των ΑΑ. Αυτ. Υψ. της Μεγάλης Δούκισσας Αλεξάνδρας και της Μ. Δούκισσας Όλγας σε χρυσή άμαξα τελετής στ) τέσσερις έφιπποι ιπποκόμοι.

Δ) Στην περίπτωση που οι κυρίες της τιμής κληθούν προς καλλωπισμό της νύφης, θα εξέλθουν από τα δωμάτια και ο μέγας τελετάρχης θα αναγγείλει την σεβαστή μνηστή και θα συνοδεύσει την Α.Μ. τον βασιλιά μέχρι τα εσωτερικά δωμάτια.

Ε) την ημέρα αυτή η σεβαστή νύφη θα φέρει στέμμα στο κεφάλι και θα φοράει βυσσινί χλαμύδα βελούδινη έχοντας στο εσωτερικό ραμμένη λευκή. Το συρόμενο μέρος της χλαμύδας θα κρατούν τέσσερις θαλαμηπόλοι και το άκρο της ο αυλάρχης του Μ. Δούκα Κωνσταντίνου.

ΣΤ) Κατά τη στιγμή της μετάβασης του αυτοκράτορα και των σεβαστών προσώπων από τα εσωτερικά δωμάτια προς τον ιερό ναό του ανακτόρου, όταν θα εισέλθουν στην αίθουσα του ωδείου από το φρούριο θα ριφθούν 21 κανονιοβολισμοί. Η συνοδεία θα προχωρήσει με την ακόλουθη τάξη: α) οι θεράποντες της αυλής του Μέγα Δούκα Κωνσταντίνου και της αυτοκρατορικής Αυλής και ακόμη της αυτοκρατορικής αίθουσας ανά δύο κατά μέτωπον των λιγότερο αρχαιότερων από τους προηγούμενους 2) οι τελετάρχες και ο μέγας τελετάρχης 3) οι θαλαμηπόλοι και οι κλειδούχοι, ανά δύο κατά μέτωπον των λιγότερο αρχαιότερων από τους προηγούμενους 4) οι δευτερεύοντες υπάλληλοι της αυλής 5) οι αυλάρχες με τα σύμβολά τους 6) οι πρώτιστοι αξιωματικοί της αυλής ανά δύο και κατά μέτωπον των λιγότερο αρχαιότερων από τους προηγούμενους 7) η Α.Μ. ο αυτοκράτορας, ακολουθούμενος από τον υπουργό του αυτοκρατορικού οίκου, τον γενικό υπασπιστή, τον υποστράτηγο της ακολουθίας και της υπηρεσίας του αυτοκράτορα 8) η Α.Μ. ο βασιλιάς των Ελλήνων Γεώργιος Α΄ με τη σεβαστή μνηστή του, τη μεγάλη Δούκισσα Όλγα Κωνσταντίνοβνα 9) οι αυτοκρατορικές υψηλότητες, ο Μέγας Δούκας Διάδοχος Αλέξανδρος και η διάδοχος Μεγάλη Δούκισσα Μαρία Θεοδόροβνα 10) η Α. Β. Υψ. ο Διάδοχος της Δανίας 11) οι μεγάλοι δούκες Βλαδίμηρος και Αλέξανδρος Αλεξάνδρου 12) ο μέγας Δούκας Κωνσταντίνος και η μεγάλη Δούκισσα Αλεξάνδρα Ιωσήφοβνα 13) οι μεγάλοι δούκες Νικόλαος, Κωνσταντίνος, Δημήτριος και Βενκέσλαος 14) Ο μέγας δούκας Νικόλαος, η μεγάλη δούκισσα Αλεξάνδρα Πέτροβνα και ο μέγας δούκας Νικόλαος, υιός 15) οι πρίγκιπες Ρωμανόβσκη, δούκες του Λαύχτεμβέργ

Ευγένιος και Γεώργιος Μαξιμιλιανού και η πριγκίπισσα Ρωμανόβσκη, δούκισσα του Λαϋχτεμβέργ Ευγενία Μαξιμιλιανού 16) Ο πρίγκιπας Πέτρος του Ολδεμβούργου 17) ο δούκας Κάρολος του Σλέβικ Χόλσταϊν Σοντερβούργ Γλυκσβούργ 18) οι πρίγκιπες Νικόλαος και Αλέξανδρος του Ολδεμβούργου 19) μετά από αυτούς ακολουθούν ανά δύο και κατά μέτωπον των αρχαιότερων από τους προηγούμενους οι κυρίες της τιμής, που φέρουν εικόνες δεσποσύνες, οι κυρίες της Αυλής των μεγάλων δουκισσών, οι δεσποσύνες της τιμής της αυτοκράτειρας και των μεγάλων δουκισσών. Μετά από αυτές θα εισέρχονται στο ναό όλα τα πρόσωπα που αναφέρονται και δεν αποτελούν μέλη της συνοδείας.

Ζ) Στην είσοδο της εκκλησίας οι ΑΑ. ΜΜ. και ΑΑ. Υψ. θα γίνουν δεκτοί από τον Μητροπολίτη, τα μέλη της Συνόδου και τον κλήρο της Αυλής, με το Σταυρό και το αγίασμα.

Η) Όταν ξεκινήσει η θρησκευτική τελετή και ψάλλεται η ωδή «Κύριε εν τη δυνάμει σου ευφρανθήσεται ο βασιλεύς» ο αυτοκράτορας θα οδηγήσει τους σεβαστούς μελλόνυμφους στην παραστάδα που έχει κατασκευαστεί. Ταυτόχρονα θα πλησιάσουν τα πρόσωπα που έχουν οριστεί για να κρατήσουν τα στέφανα πάνω από τα κεφάλια των νυμφίων.

Θ) Κατά την τέλεση του μυστηρίου μετά την ανάγνωση του ευαγγελίου, στην υπέρ της αυτοκρατορικής οικογένειας δέηση να εισαχθεί η φράση: «και υπέρ της βασιλίσσης των Ελλήνων Όλγας Κωνσταντινόβνας και του συζύγου αυτής».

Ι) Μετά την ιεροτελεστία οι σεβαστοί σύζυγοι θα εκφράσουν τις ευχαριστίες τους ενώπιον του αυτοκράτορα και θα επανέλθουν ώστε να λάβουν τις θέσεις τους και να δεχτούν τα συγχαρητήρια από τα σεβαστά μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας. Τότε ο μητροπολίτης με τα μέλη της συνόδου και του αυλικού κλήρου θα ψάλλουν τη δοξολογία, την οποία θα αναγγείλει το φρούριο της Πετρούπολης με 101 κανονιοβολισμούς.

ΙΑ) Αφού ολοκληρωθεί η δοξολογία ο αυτοκράτορας, οι ένδοξοι νυμφίοι, ο μέγας δούκας Κωνσταντίνος και η σύζυγός του θα δεχθούν τα συγχαρητήρια των μελών της Ιεράς Συνόδου και του αυλικού Κλήρου.

ΙΒ) Εξερχόμενοι από το ναό, ο αυτοκράτορας και οι αυτών Βασιλικές Μεγαλειότητες και οι αυτοκρατορικές και βασιλικές Υψηλότητες θα μεταβούν με τη

συνοδεία τους και κατά την ίδια τάξη με την άφιξή τους στην αίθουσα του Αλεξάνδρου, όπου θα υπάρχει βωμός Λουθηρανικός.

Π) Πριν την άφιξη της αυτοκρατορικής συνοδείας στην αίθουσα του Αλεξάνδρου, τα υπόλοιπα πρόσωπα θα εισαχθούν από τους τελετάρχες, όπως θα παρασταθούν κατά το γάμο των ΑΑ. ΜΜ. σύμφωνα με το λουθηρανικό δόγμα. Τα μέλη του συμβουλίου της αυτοκρατορίας, τα μέλη του διπλωματικού σώματος, η ακολουθία της Α.Μ. του βασιλιά των Ελλήνων και του διαδόχου της Δανάας, οι στρατηγοί, οι υπασπιστές, οι υποστράτηγοι της ακολουθίας, οι υπασπιστές του αυτοκράτορα και οι υπασπιστές των μεγάλων δουκών.

ΙΔ) Τα πρόσωπα που δεν αποτελούν μέλος της συνοδείας θα καθίσουν στις θέσεις που θα τους ορίσουν οι τελετάρχες, στις αίθουσες των Οικοσήμων και του Αγίου Γεωργίου.

ΙΕ) Μπαίνοντας στην αίθουσα του Αλεξάνδρου, ο αυτοκράτορας θα οδηγήσει τους σεβαστούς συζύγους στο βωμό και τότε θα αρχίσει η τελετή του γάμου κατά το λουθηρανικό δόγμα. Μόλις αυτή ολοκληρωθεί, τα σεβαστά πρόσωπα θα δεχτούν τα συγχαρητήρια από τον λουθηρανό ιερέα.

ΙΣΤ) Από την αίθουσα του Αλεξάνδρου ο αυτοκράτορας και όλα τα ηγεμονικά πρόσωπα θα μεταβούν, με την ίδια τάξη, στις αίθουσες των οικοσήμων και του Αγίου Γεωργίου, όπου θα γίνει ο χορός στον οποίο θα συμμετέχουν όλα τα πρόσωπα που έχουν προσκληθεί.

ΙΖ) Πριν από το τέλος του χορού οι ΑΑ. Αυτ. Υψ. ο διάδοχος και η διάδοχος θα μεταβούν στα δωμάτια του χειμερινού ανακτόρου, που έχουν οριστεί για την προσωρινή διαμονή των σεβαστών νεονύμφων.

ΙΗ) Όταν ο υπουργός του αυτοκρατορικού οίκου αναγγείλει στην Α.Μ. ότι τα πάντα είναι έτοιμα, προς υποδοχή των νεονύμφων στα παρασκευασμένα δωμάτια θα μεταβεί ο αυτοκράτορας με τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας και τα σεβαστά πρόσωπα, που θα προηγείται όλης της Αυλής και θα ακολουθείται από τις κυρίες της τιμής, που θα φέρουν εικόνες δεσποσυνών ως ακόμα και όσες δε θα έχουν.

ΙΘ) Όλοι οι ιππότες και οι αυλικό αξιωματικοί, που θα προηγούνται της αυτοκρατορικής οικογένειας και οι Κυρίες της Αυλής που θα την ακολουθούν θα παραμείνουν στην πρώτη αίθουσα των δωματίων των ΑΑ. ΒΒ. ΜΜ. Ο

αυτοκράτορας, οι σεβαστοί νεόνυμφοι και τα άλλα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας θα μεταβούν συνοδευόμενα από την κυρία της τιμής, που έχει οριστεί για τον καλλωπισμό της νύφης, στα εσωτερικά δωμάτια, όπου οι σεβαστοί νυμφίοι θα γίνουν δεκτοί από τους ΑΑ. Αυτ. Υψ. του διαδόχου και της διαδόχου, οι οποίοι θα τους προσφέρουν την αγία εικόνα, τον άρτο και το αλάτι.

Κ) Την επομένη, στην αίθουσα του Νικολάου, θα δοθεί δείπνο, στο οποίο θα προσκληθούν όλες οι Κυρίες της Αυλής και τα πρόσωπα των δύο φύλων των τριών πρώτων κλάσεων. Στο συμπόσιο αυτό προσκαλούνται επίσης οι βασιλικές πρεσβείες της Ελλάδας και της Δανίας και οι ακολουθίες της Α.Μ. του βασιλιά των Ελλήνων και της Α.Β. Υψ. του βασιλικού πρίγκιπα της Δανίας.

ΚΑ) Όταν παρατεθεί το δείπνο και οι συνδαιτημένες λάβουν τις ορισμένες θέσεις τους, ο αυτοκράτορας θα ειδοποιηθεί από τον Αυλάρχη και θα εξέλθει από τα δωμάτιά του, καθώς θα προηγείται της Αυλής, να διαβεί διά της αίθουσας του ωδείου προς την αίθουσα του Νικολάου.

ΚΒ) Στο τραπέζι τα μέλη του συμβουλίου της αυτοκρατορίας και ο πρέσβης της Ελλάδας θα καθίσουν ακριβώς απέναντι από τον αυτοκράτορα, οι κυρίες της τιμής, οι οποίες θα φέρουν εικόνες δεσποσύνες της τιμής, οι κυρίες των Αυλών των μεγάλων δουκισσών, οι δεσποσύνες της τιμής, δεξιά της αυτοκρατορικής οικογένειας, οι άλλες κυρίες των τριών πρώτων κλάσεων ακριβώς απέναντι από τις δούκισσες της τιμής, κατά αρχαιότητα, οι άλλοι τιτλούχοι των τριών πρώτων κλάσεων θα καθίσουν, κατά αρχαιότητα, αριστερά της αυτοκρατορικής οικογένειας.

ΚΓ) Κατά το δείπνο, οι αυλάρχες, με τα σήματα της υπηρεσίας τους και οι μεγάλοι βαθμολόγοι της Αυλής θα βρίσκονται πίσω από τους θρόνους του αυτοκράτορα και των σεβαστών νεονύμφων. Τις ΑΑ. Αυτ. Υψ. τους μεγάλους δούκες και τις μεγάλες δούκισσες ως και τον βασιλικό πρίγκιπα της Δανίας θα τους υπηρετούν οι κλειδούχοι, τα άλλα δε ηγεμονικά πρόσωπα οι θαλαμηπόλοι.

ΚΔ) Κατά το δείπνο θα δοθεί φωνητική και οργανική μουσική συμφωνία.

ΚΕ) Το φρούριο της Πετρούπολης θα ρίξει κανονιοβολισμούς όταν γίνονται οι προπόσεις 1) υπέρ του αυτοκράτορα και της αυτοκράτειρας 51 κανονιοβολισμούς 2) υπέρ των σεβαστών νυμφίων, της Α.Μ. του βασιλιά και της βασίλισσας των Ελλήνων 51 κανονιοβολισμούς 3) υπέρ του βασιλιά και της βασίλισσας της Δανίας

51 κανονιοβολισμούς 4) υπέρ του μεγάλου δούκα Κωνσταντίνου και της μεγάλης δούκισσας, συζύγου του, 31 κανονιοβολισμούς 5) υπέρ σύμπασας της αυτοκρατορικής οικογένειας 31 κανονιοβολισμούς 6) υπέρ του Κλήρου και όλων των πιστών υπηκόων του αυτοκράτορα 31 κανονιοβολισμούς. Τους κρατήρες θα τους προσφέρει στον μεν αυτοκράτορα ο αρχι-οινοχόος, στους σεβαστούς νεόνυμφους οι πρώτιστοι των αυλικών αξιωματικών, στα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας οι ιπότες της ΑΑ. Αυτ. Υψηλότητας, στα άλλα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας και στα υπόλοιπα σεβαστά πρόσωπα οι κλειδούχοι και οι θαλαμηπόλοι.

ΚΣΤ) Την επομένη των γάμων, η δοξολογία των γάμων θα ψαλεί σε όλες τις εκκλησίες της πρωτεύουσας, των οποίων οι καμπάνες θα χτυπούν καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας και τις δύο επόμενες. Η πόλη θα φωταγωγηθεί την ημέρα του γάμου και τις δύο επόμενες.

ΚΖ) Το πρωί της τρίτης μέρας τα πρόσωπα και των δύο φύλων, τα οποία έχουν δικαίωμα εισόδου στην Αυλή, θα προσφέρουν τα συγχαρητήρια στους σεβαστούς νεόνυμφους στο χειμερινό ανάκτορο του αυτοκράτορα.

(Υπογ.) Ο διευθύνων το επί του αυτοκρατορικού οίκου υπουργείο,
υπασπιστής στρατηγός κόμης ΑΔΛΕΡΒΕΡΓ 2.

Η σημασία των γάμων

Στην εφ. *Αιών*, δημοσιεύτηκε τη Δευτέρα 23 Οκτωβρίου 1867 τρίστηλο αφιέρωμα-άρθρο με τίτλο «Οι γάμοι του Βασιλέως των Ελλήνων».

Ο συντάκτης του άρθρου αναγγέλλει, πανηγυρικά με εγκωμιαστικό τρόπο, τον γάμο που τελέστηκε μεταξύ του βασιλιά Γεωργίου και της ορθόδοξης Ηγεμονίδας Όλγας. Θετικά χαιρετίστηκε το γεγονός, όχι μόνο από τον τύπο, αλλά και από όλους τους Έλληνες που με συγκίνηση, όπως περιγράφει, χαιρετούσαν τη νέα τους βασίλισσα. Η Ορθόδοξη Ελληνική Εκκλησία αξιώθηκε μετά από τέσσερεις και πλέον αιώνες να μνημονεύσει στην Ωραία Πύλη του Μητροπολιτικού Ναού της πρωτεύουσας της ελεύθερης Ελλάδας, τη Βασίλισσα της Ελλάδας και να της αποδώσει την επίκληση «ευσεβεστάτης». Επίκληση που για πολλούς μαρτυρικούς για την ορθοδοξία αιώνες δεν ακούστηκε, αφού η ημισέληνος είχε εγκατασταθεί στον τρούλο της Αγιά Σοφιάς αντί του Σταυρού. Ο συντάκτης επιβεβαιώνει την προσήλωση στην προσδοκία ανάκτησης της Πόλης, που αποτελεί τόπο μνήμης και τροφοδοτείται από θρύλους και προφητείες για την Άλωση στο πολιτικό φαντασιακό.

Στη συνέχεια, ερμηνεύει το γάμο του βασιλιά με την πριγκίπισσα Όλγα, λόγω ακριβώς της ορθόδοξης καταγωγής από ομόδοξο αυτοκρατορικό οίκο, ως το πολυτιμότερο και προσφιλέσ στήριγμα για την παράδοση του έθνους και την ενσάρκωση της εθνικής ιδέας. Κάτι που κατά την άποψη του πρέπει να κυριαρχεί στη σκέψη κάθε νοήμονος αλλά και με βαθιά ελληνική συνείδηση ανθρώπου και το θεωρεί σημαντικό όχι μόνο για τον ελεύθερο αλλά και για τον υπόδουλο ελληνισμό, για όλο εν γένει το Γένος των Ελλήνων. Η ορθόδοξη θρησκεία περιέκλειε όλη την ελληνική παράδοση και η ηγεσία της διαφύλαξε το γένος σε δύσκολους καιρούς και εξέφρασε τις εθνικές προσδοκίες των Ελλήνων. Άρρηκτα ήταν συνδεδεμένες η ιδέα της Πατρίδας και η ιδέα της Πίστης και δεν νοούνταν η μία έννοια χωρίς την άλλη. Η εδραίωση της Ορθοδοξίας αποτελούσε το ζωτικότερο ζήτημα εκείνη την περίοδο και προοιωνίζε τη συνέχιση του βασιλευόμενου ελληνικού έθνους. Στο όνομα του Θεού της ορθοδοξίας άλλωστε το ελληνικό έθνος σήκωσε τη σημαία του αγώνα για απελευθέρωση και με αυτήν την πεποίθηση κατατρόπωσε τον αλλόθρησκο κατακτητή χωρίς να αλλοιωθεί η ουσία του.

Η ορθοδοξία ήταν αδιάσπαστο στοιχείο της ελληνικότητας και σίγουρα ο Γεώργιος με τον γάμο του με την ορθόδοξη ηγεμονίδα αλλά και με άλλες ενέργειες, όπως θα δούμε, προσπάθησε να οικειοποιηθεί την ελληνικότητα παρόλο που είχε ξένη καταγωγή.

Επιπρόσθετα, αποτελούσε κατά τον αρθρογράφο ισχυρή προειδοποίηση για όσους ονειρεύονταν ότι θα βρεθούν οι Έλληνες σε καταστάσεις προγενέστερες, ότι αυτό δεν θα γίνει. Αλλά απεναντίας ότι το νέο βασίλειο της Ελλάδας στεκόταν στο ίδιο βάθρο με όλο το Γένος των Ελλήνων, διακηρύσσοντας την εθνική ενότητα όλου του έθνους και αποτελώντας άρρηκτο σύμβολο όλων των Ελλήνων ακόμη και αυτών που παρέμεναν σε υποδουλωμένες περιοχές. Η απαίτηση ο ηγεμόνας της Ελλάδας να πρεσβεύει το ορθόδοξο δόγμα ήταν η ορατή, υλική, αδιαμφισβήτητη και αναντίρρητη διατράνωση της κεντρικής ιδέας για καθαρό Ελληνισμό στην εποχή της νέας κυριαρχίας της Ελλάδας μετά την υποδούλωση αιώνων. Οι παραπάνω λοιπόν ήταν οι λόγοι για τους οποίους το ζήτημα του ορθόδοξου ηγεμόνα ήταν ένα από τα πρωτεύοντα εθνικά ζητήματα, αν όχι το εξόχως πρωτεύον. Σε συνέχεια αυτών των σκέψεων οφείλει κανείς να αναζητήσει την κυριότερη αιτία που η εκπεσούσα Δυναστεία (η Οθωμανική Αυτοκρατορία) ήταν πάντα κλυδωνιζόμενη. Γιατί δεν

μπόρεσε να ριζώσει στη συνείδηση και στην καρδιά του έθνους με αποτέλεσμα, λόγω και ορισμένων ευτυχών συγκυριών, μπόρεσαν οι Έλληνες να την ανατρέψουν.

Αλλά εκτός του γενικού και εθνικού λόγου, ο γράφων προχωράει και σε αποτίμηση και άλλων λόγων στους οποίους οφείλεται η χαρά των Ελλήνων προκειμένου να εκτιμηθεί με μεγαλύτερη ακρίβεια η σημασία του γεγονότος του γάμου που τελέστηκε στις 15 Οκτωβρίου.

Εάν σε οποιοδήποτε Κράτος η εδραίωση της εκτελεστικής εξουσίας και η διαδοχή της ήταν ένα από τα θεμελιώδη ζητήματα πολιτικής τάξης, πόσο μάλλον περισσότερο είχε σημασία όταν η εκτελεστική εξουσία ήταν βασιλευόμενη, όπως στην Ελλάδα. Η πεποίθηση ότι η βασιλεύουσα δυναστεία ήταν εθνική, όχι μόνο στα λόγια αλλά πραγματικά αντιπροσώπευε τις παραδόσεις του λαού και συμεριζόταν τα όνειρα και τα πάθη του, και λάτρευε τον ίδιο Θεό που λάτρευε και ο λαός του οποίου ήταν άρχοντας, έδινε στην πεποίθηση αυτή την απαραίτητη ηθική δύναμη για να εκπληρώσει την αποστολή της. Εάν όμως η δυναστεία δεν παρείχε προς το έθνος ορατά σημεία για την ταυτότητα και τις ιδέες της, τότε ήταν αδύνατον να γίνει αποδεκτή. Όχι μόνο μία αλλά πολλές φορές η έλλειψη ταυτότητας κάποιας δυναστείας έγινε όπλο επιτήδειων και αντιφρονούντων για να οργανώσουν την ανατροπή της. Σε αντίθεση, πολύ σπάνια και με μεγάλη δυσχέρεια, μπορούσαν να ανατραπούν και να κλονισθούν τα θεμέλια βασιλείων που ήταν ομόδοξες με το λαό τους. Η Ελλάδα είχε πρωταρχική ανάγκη να διαμορφωθεί εσωτερικά με τον καλύτερο και ασφαλέστερο τρόπο. Έπρεπε δυναμικά να οργανωθεί με ισχυρή βασιλεία και εθνικά και ηθικά και αφού ήταν βασιλευόμενη έπρεπε να στηρίξει τη βασιλεία σε ευρεία και ακλόνητη βάση. Έτσι λοιπόν δεν ήταν δυνατόν, σύμφωνα με την προσέγγιση του συντάκτη, να μη χαιρετίσει «από καρδιάς» το ελληνικό έθνος, το γεγονός του ορθόδοξου γάμου του Βασιλιά. Γεγονός το οποίο εξαγνίζει το παρελθόν και δημιουργεί προσδοκίες για το μέλλον ότι θα ενισχυόταν η δημόσια τάξη και η πολιτική σταθερότητα. Ήταν λοιπόν υψίστης σημασίας το γεγονός του γάμου του Βασιλιά Γεωργίου με ορθόδοξη ηγεμονίδα. Αποτελούσε την εδραίωση της πίστης ότι το τέκνο που θα γεννιόταν από αυτήν την ένωση θα ήταν ορθόδοξο, γεγονός που όλοι οι Έλληνες εύχονταν γρήγορα να ευλογηθεί από το Θεό. Από άποψη πολιτικής οργάνωσης αλλά και υλικής ανάπτυξης της Ελλάδας, η διαδοχή του Βασιλιά από ορθόδοξο τέκνο ήταν η πιο ασφαλής αφετηρία για ευημερία υλική αλλά και για να βρεθεί η Ελλάδα σε ίση μοίρα με προσφιλή της κράτη.

Αυτή την τεράστια σημασία είχε ο γάμος του Βασιλιά Γεώργιου για την τύχη του Ελληνικού γένους στην Ανατολή. Μετά την κατάκτηση των Τούρκων, όλοι οι λαοί της Ανατολής που ήταν συγκεντρωμένοι κάτω από την ίδια πίστη, θεωρούσαν την Ορθοδοξία ως τον πολικό αστέρα τους. Η ισχύς της Ρωσίας στις ανατολικές χώρες ήταν ένα μυστήριο. Εάν αναλογιστούμε ότι οι περισσότεροι των λαών αυτών μιλούσαν ελληνικά και ήταν Έλληνες, μπορούμε να εκτιμήσουμε με περισσότερη ακρίβεια την ύψιστη σημασία για την Πανελλήνια ενότητα, ότι ο Θρόνος που βρισκόταν στην Αθήνα ήταν ορθόδοξος πραγματικά και όχι μόνο κατά νόμο. Ήταν η μεγαλύτερη Υπηρεσία της Ρωσίας προς τον Ελληνικό λαό, η θεμελίωση του εξελληνισμού του Θρόνου. Γιατί από τη Ρωσία και μόνο εξαρτιόταν η άνοδος στο θρόνο ορθόδοξης ηγεμονίδας γιατί μόνο η Ρωσία είχε ομόδοξη δυναστεία. Μεγάλη ευγνωμοσύνη όφειλε η Ελλάδα στον Αλέξανδρο τον Β που πρωτοστάτησε στην επίτευξη του γάμου της Όλγας με τον Γεώργιο, σύμφωνα με την τοποθέτηση της εφημερίδας που εκφράζει ξεκάθαρη φιλορωσική στάση. Με την αυτοκρατορική του ψήφο επικύρωσε την αμοιβαία εκλογή της ανεψιάς του Όλγας με τον βασιλιά των Ελλήνων. Τους διαδόχους λοιπόν του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Βυζαντίου, όποιος τους αναζητούσε θα τους έβρισκε πλέον στην Αθήνα.

Η Ρωσία, δίκαια ή άδικα, θεωρήθηκε από πολλούς ότι εποφθαλμιούσε να διαδεχτεί το Βυζάντιο. Υπάρχουν περιστάσεις, όχι πολύ παλιές, που κλόνισαν την πίστη των ανατολικών χωρών, αλλά και των Ελλήνων ακόμη, για τις αφιλοκερδείς ή όχι πολιτικές θέσεις της Ρωσίας. Αυτές τις υπόνοιες ευτυχώς τις κατατρόπωσε η άνοδος στο θρόνο των Ελλήνων της βασίλισσας Όλγας που ήταν αίμα της αυτοκρατορικής δυναστείας των «Ρομανόφ». Με αυτόν το γάμο η Ρωσία βροντοφώναξε σε όλο τον κόσμο ότι ο Ελληνικός θρόνος, τότε αλλά και αργότερα, θα ήταν προσφιλής σε αυτήν. Το μεγαλείο της Ελλάδας, η ευδοκίμηση του Γένους των Ελλήνων και η ανύψωση του ελληνικού θρόνου σε θέση περιωπής θα ήταν στο εξής όχι μόνο εθνικό συμφέρον αλλά και συμφέρον της δυναστείας μέσω της Ρωσίας. Η συγκατάθεση του αυτοκράτορα Αλέξανδρου της Ρωσίας να δοθεί βασίλισσα στην Ελλάδα καταγόμενη από τον αυτοκρατορικό του οίκο και με αυτόν τον τρόπο να αρχίσει μια νέα ορθόδοξη δυναστεία προ των πυλών του Βυζαντίου, ήταν η μεγαλύτερη διάψευση των πολιτικών τάσεων που αποδόθηκαν στη Ρωσία για απορρόφηση της ανατολικής λεκάνης της μεσογείου. Διατράνωνε η Ρωσία την ύψιστη σημασία που έδινε στο ελληνικό στοιχείο καθώς και την απόφασή της να

δημιουργήσει δεσμούς άρρηκτους και ιερούς με την Ελλάδα. Η Ρωσία, «δίνοντας το δεξί χέρι» στον Βασιλιά των Ελλήνων, διακήρυττε σε όλον τον κόσμο ότι ο Θρόνος στην Αθήνα δεν ήταν εφήμερος, δεν ήταν ένα κατασκεύασμα περιστάσεων, αλλά η αρχή και ο θεμελιώδης λίθος εκ του οποίου κάτι μεγαλύτερο και σπουδαιότερο θα αναδυόταν. Τα ερείσματα της εξουσίας αναζητήθηκαν στο παρελθόν, ο γάμος του βασιλιά λειτούργησε ως τόπος συγκρότησης της εθνικής ταυτότητας και η εξουσία του αντλούσε τη δύναμή της όχι μόνο από τη Θεία Πρόνοια αλλά κυρίως από την ιστορία.

Ο συντάκτης εκτιμά ότι στην εποχή εκείνη τα συμφέροντα των δυναστειών δεν ήταν τα μόνα που καθόριζαν και διηύθυναν την πολιτική, όμως ασκούσαν επιρροή για την πορεία των πολιτικών συνδυασμών και συντελούσαν στην ανύψωση της υπόληψης των κυβερνήσεων, στον πολιτισμένο κόσμο. Όταν τον Ιανουάριο του 1859 ο οίκος της Σαβοΐας συνδέθηκε με συγγενικούς δεσμούς με τον οίκο του Ναπολέοντα, ο κόσμος συγκινήθηκε και είχε πολλές προσδοκίες. Και τελικά δεν εξαπατήθηκε. Λίγους μήνες αργότερα, οι μάχες της Μαγέντας και του Σολφερίνου ίδρυσαν τελικά την Ιταλία. Ο συγγενικός σύνδεσμος των οίκων Σαβοΐας και Ναπολέοντα ήταν το προανάκρουσμα των γεγονότων που ακολούθησαν. Είχαν πει και δεν βγήκαν ψεύτες, πως ο Ναπολέων δεν θα αποφάσιζε τέτοιο δεσμό αν δεν είχε στο μυαλό του το καλό της Ιταλίας. Ο συγγενικός σύνδεσμος της Ελληνικής Δυναστείας του Γεωργίου με τον αυτοκρατορικό οίκο της Ρωσίας είναι ανάλογο και παρόμοιο προανάκρουσμα, σύμφωνα με την πίστη της εφημερίδας.

Οι λόγοι αυτοί λοιπόν εξηγούσαν αλλά και δικαίωναν τη χαρά των Ελλήνων για την τέλεση των γάμων μεταξύ του Βασιλέα τους Γεωργίου και της τέως Μεγάλης Δούκισσας της Ρωσίας, Όλγας. Οι λόγοι δε αυτοί, σταθμιζόμενοι και από τους άλλους λαούς, τους έπειθαν να μην αποδώσουν στη χαρά των Ελλήνων είτε πνεύμα αποκλειστικότητας είτε πνεύμα δυσμένειας προς εκείνα. Αντίθετα, προέτρεπαν να βρουν εγγυήσεις μακρόχρονης φιλίας και ειρηνικότερης διαβίωσης. Να είναι εχέγγυα τάξης και ευδαιμονίας. Γιατί κατά την άποψη του αρθρογράφου, όταν ένα Κράτος βρίσκεται σε εσωτερική ειρήνη, εδραιώνει την πολιτική του τάξη και έχει εθνική βάση από τις απαρχές της πολιτικής του ύπαρξης, τότε μόνο αυτό το Κράτος είναι ένας ωφέλιμος φίλος. Εκφράζει λοιπόν την πεποίθηση πως οι νοήμονες και σπουδαίοι λαοί της Ευρώπης, μελετώντας τα γεγονότα στην Ελλάδα, θα την επικροτούσαν σε σύντομο χρονικό διάστημα. Μία φιλικά προσκείμενη θέση προς τη Ρωσία από τον

συντάκτη.¹⁸⁵ Ενώ σε άλλη πηγή αναφέρεται μία διαφορετική αντίδραση από ξένη δύναμη που δεν είδε με καλό μάτι το εν λόγω συνοικέσιο. Ο Ναπολέων Γ΄ είχε εκφραστεί ειρωνικά για το γεγονός λέγοντας πως: «Οι Γάλλοι δεν ήταν πρόθυμοι να προικίσουν μία Ρωσίδα πριγκίπισσα, βοηθώντας την ένωση της Κρήτης». Το γεγονός αυτό είχε προκαλέσει κυβερνητική κρίση στην Ελλάδα. Όμως με παρέμβαση του πρωθυπουργού Κουμουνδούρου, ο οποίος απαντώντας στην πρόταση του Τρικούπη για παραίτηση υποστήριξε πως μία τέτοια ενέργεια δεν θα έφερε κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα, αποσοβήθηκε η κρίση. Είχε πει τη χαρακτηριστική φράση: «τα γινόμενα ουκ απογίνονται».¹⁸⁶

Στο τέλος της ανάλυσης εκφράζει την ευχή να πραγματοποιηθούν οι προσδοκίες των Ελλήνων το συντομότερο δυνατόν και να χαιρετήσουν, πριν την παρέλευση έτους από την ημερομηνία του γάμου, τον νέο Κωνσταντίνο, διάδοχο του ελληνικού θρόνου, ορθόδοξο στο δόγμα, Έλληνα όχι μόνο στο πνεύμα και στην καρδιά όπως ο πατέρας του και η μητέρα του, αλλά Έλληνα και στο σώμα και στο αίμα. Έλληνας στο σώμα και στο αίμα, όπως εξηγεί, είναι όποιος έρχεται στον κόσμο υπό τη σκέπη του ελληνικού ουρανού και από γονείς που στην καρδιά τους υπάρχουν αισθήματα ελληνικά, ακόμη και αν οι ίδιοι δεν γεννήθηκαν Έλληνες. Οι ευχές αυτές θα ευοδωθούν με τις ευλογίες του Κυρίου, ο οποίος θα συμπληρώσει το έργο που ο ίδιος θεμελιώσε. Διατυπώνεται η άποψη ότι η βαθιά πίστη των Ελλήνων στο θεό τους έβγαλε από τις δυσκολίες και θα τους βοηθήσει και στο μέλλον.¹⁸⁷ Ο συντάκτης εδώ θέτει και το ζήτημα της διαδοχής ταυτίζοντας την ευημερία του έθνους με την μακροημέρευση του Θρόνου.

Η Γέννηση του Κωνσταντίνου

«Η προσφιλής στο ελληνικό γένος βασίλισσα Όλγα», όπως αναφέρει η εφ. *Αιών*, γεννήθηκε στις 21 Ιουλίου 1868 στις 6:20 μ.μ. τον Διάδοχο. Το προσδοκώμενο από τον ελληνικό λαό μεγάλο γεγονός έγινε πραγματικότητα. Η βασίλισσα Όλγα έγινε η μητέρα του πρώτου Ορθόδοξου Έλληνα βασιλιά και το γεγονός πανηγυρίστηκε με μεγάλο ενθουσιασμό από πλήθος κόσμου. Οι καμπάνες των εκκλησιών ανήγγειλαν τη χαρμόσυνη είδηση και την πραγματοποίηση της προσδοκώμενης στιγμής. Ο κόσμος συνέρρευσε στις εκκλησίες και παρακάλεσε τον

¹⁸⁵ Εφ. *Αιών*, φ. 2286, 23 Οκτωβρίου 1867.

¹⁸⁶ Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Συνταγματική βασιλεία (1863-1909)*. Τόμ. 2, σελ. 56. Αθήνα: Πάπυρος.

¹⁸⁷ Εφ. *Αιών*, φ. 2286, 23 Οκτωβρίου 1867.

Ύψιστο να στείλει την ευλογία του στο Έθνος και το βασιλιά. Οι παρακλήσεις αυτές αποτελούσαν το αποκορύφωμα των δεήσεων εδώ και αιώνες μετά από αμέτρητα μαρτύρια που είχε υποστεί το γένος και συνενώνονταν και με τους αγώνες των Κρητών.

Πυροβολισμοί από τα ανάκτορα επικύρωσαν την αναγγελία ότι γεννήθηκε άρρεν. Άπλετος κόσμος μαζεύτηκε στην πλατεία των ανακτόρων που επευφημούσε και η συγκίνησή του υπήρξε απερίγραπτη, όταν ο Βασιλιάς συνοδευόμενος από τη Μεγάλη Δούκισσα, το Μεγάλο Δούκα Νικόλαο, τους υπουργούς, την Ιερά Σύνοδο, τον πρόεδρο της Βουλής με την ακολουθία του εμφανίστηκε σε εξέδρα, χαιρετούσε το λαό, ύψωσε τα χέρια στον ουρανό και ευχαρίστησε το θεό. Μάλιστα μετά από λίγο, δια στόματος πρωθυπουργού, ο οποίος ζήτησε από το λαό να σιγήσει, ανακοινώθηκε ότι το όνομα αυτού (διαδόχου) θα είναι Κωνσταντίνος, όπως ο βασιλιάς τον ονόμασε. Οι επευφημίες και η συγκίνηση υπήρξαν μεγάλες και ο λαός ζητωκραύγαζε: «Ζήτω ο Βασιλιάς! Ζήτω η βασίλισσα! Ζήτω ο Διάδοχος Κωνσταντίνος!».

Ο συντάκτης της εφ. *Αιών* εκφράζει την άποψη πως η μεγάλη χαρά και ο ενθουσιασμός του λαού για ένα γεγονός που για γενιές καρτερούσε σήμαινε πως αυτό ήταν πολύ σημαντικό, απαραίτητο για την ευδαιμονία του, την πρόοδο και την ανάπτυξή του. Ήταν μία διαχρονική ευχή για τους Έλληνες ύστερα από τα βασανιστήρια που υπέστησαν από τον τουρκικό ζυγό να αποκτήσουν ορθόδοξο Βασιλιά, τον νέο Κωνσταντίνο, που στη συνείδηση του Έλληνα είχε ταυτιστεί με το δεύτερο Μεσσία του έθνους. Έπειτα, το Γένος που πήρε τα όπλα και σήκωσε την Επανάσταση του 1821 εξέφρασε μία ευχή, την οποία επικύρωσαν όλες οι εθνικές συνελεύσεις και διατύπωσαν στη διάρκεια του πολέμου: να ανέλθει στον επί το αίμα και τα κόκκαλα των Ελλήνων ανεγειρόμενο θρόνο ορθόδοξος βασιλιάς. Κι όταν ο Όθωνας κλήθηκε στον ελληνικό θρόνο, ο ελληνικός λαός υποκύπτοντας στην ανάγκη, παρότι ήταν αλλόθρησκος, τον αποδέχτηκε, αλλά μία διατύπωσε ευχή, να δει διάδοχο ορθόδοξο. Η πολιτική πορεία του Όθωνα στερέωσε στη συνείδηση των Ελλήνων την ιδέα ότι κινδύνευε η ορθόδοξη διαδοχή και ότι χωρίς επανάσταση δεν επρόκειτο να δοθεί νέα κύρωση. Ο ελληνικός λαός δε δίστασε μαζί με το στρατό να πολιορκήσει τον βασιλιά στα ανάκτορα και να τον υποχρεώσει στην κύρωση αυτή. Η εθνική συνέλευση μετά την ένδοξη νύχτα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843, έγραψε στο Σύνταγμα του 1844 τον όρο της ορθόδοξης διαδοχής του θρόνου, ως θεμέλιο της

ελληνικής βασιλείας. Με την έξωση του Όθωνα και την αποχώρηση της δυναστείας του, εξελέγη νέος βασιλιάς και στο Σύνταγμα του 1864 ομόφωνα γράφτηκε και θεμελιώθηκε η ορθόδοξος διαδοχή. Ο Γεώργιος δεν απέκρυψε τα αισθήματά του προς την θρησκεία των Ελλήνων και προς τους πόθους του Έθνους. Ο γάμος του με ορθόδοξη ηγεμονίδα που έγινε δεκτός με ενθουσιώδη υποδοχή και αγάπη υπήρξε η τελευταία έκφραση ευχής αιώνων. Επαναστάσεις έγιναν, μεταβολές και κρίσεις, δυναστεία έπεσε, πολίτευμα άλλαξε, πρόσωπα και πράγματα αντιπαρήλθαν, αλλά αυτό που εξασφάλισε την ελπίδα και υπήρξε το ακλόνητο στήριγμα του Έθνους ήταν η ορθόδοξη διαδοχή. Η ιστορία της αναγέννησης της Ελλάδας ήταν με άλλα λόγια αυτό που δεν επηρεάστηκε από κομματικά πάθη, ξένες ραδιουργίες, υπόγειες ενέργειες και αυτό που τους ένωσε όλους σε κάθε ώρα και στιγμή.

Η γέννηση του διαδόχου ενσάρκωνε τις ελπίδες και τους πόθους του γένους και οι Έλληνες αισθάνονταν την εύνοια του θεού με τη βοήθεια του οποίου πνευματικά ενώθηκαν οι χριστιανικοί λαοί της Ανατολής εν ονόματι του ελληνικού θρόνου. Συμβόλιζε την συνένωση της Ελλάδας του Ολύμπου και της Ελλάδας της Ιερουσαλήμ, την ενότητα του Γένους, την ελευθερία του δήμου Αθηναίων, την Ελλάδα του Αλεξάνδρου και του Περικλή. Ο διάδοχος αποτελούσε τον συνεχιστή του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, του τελευταίου αυτοκράτορα του Βυζαντίου που έπεσε μαχόμενος υπέρ της εθνικής ανεξαρτησίας και της τιμής των Ελλήνων αποδεικνύοντας την αδιάσπαστη ενότητα του ελληνισμού,¹⁸⁸ άποψη που συμμερίζεται το τρίσημο σχήμα του Κ. Παππαρηγόπουλου.

Η εφ. *Αιών* δημοσίευσε άρθρο για την ανατροφή του διαδόχου Κωνσταντίνου. Σε αυτό η βασίλισσα παρομοιάζεται με την Άρτεμη που έκανε τον Κωνσταντίνο ευειδή και ο βασιλιάς Γεώργιος που έλκυε την καταγωγή του από νόμιμο βασιλικό οίκο ήταν αυτός που θα του έδινε τέτοια ανατροφή ώστε να αγαπά και να τιμά την αρετή. Οι αξίες με τις οποίες όμως έπρεπε να ανατραφεί, σύμφωνα με τον αρθρογράφο, ο Έλληνας διάδοχος ήταν αυτές που ενέπνευσαν τον Περικλή, οι ιδέες των αρχαίων φιλοσόφων που όξυναν το πνεύμα και γαλούχησαν το ήθος. Η απλότητα, η ολιγάρκεια, η τιμότητα και η αφιλοχρηματία ήταν μερικές από αυτές τις αρετές του σοφού άνδρα που μερίμνησε για την ηθική ανατροφή και την παιδεία του λαού του. Και ως εκ τούτου έπλασε έναν λαό πνευματικά καλλιεργημένο και ελεύθερο και επομένως με γενναίο εθνικό φρόνημα. Πρότυπο έπρεπε να αποτελέσει ο

¹⁸⁸ Εφ. *Αιών*, φ. 2362, 22 Ιουλίου 1868.

Περικλής που η υπεροχή του έναντι άλλων ηγετών υπήρξε αδιαμφισβήτητη κατά τον γράφοντα και ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός. Επομένως, ο Κωνσταντίνος έπρεπε να λάβει μουσική παιδεία, να ασκηθεί στα αγωνιστικά θεάματα, σε ζητήματα φιλοσοφικά, πολιτικά, ηθικά, να γνωρίσει τις ελληνικές τέχνες και τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Να γαλουχηθεί με άλλα λόγια με ελληνικές αρχές, αρετές και πνεύμα καθώς θα βασίλευε σε έναν λαό διαφορετικό από τους άλλους που μάχονταν για την ελευθερία, που δυνάμωνε στους μεγάλους κινδύνους και έλπιζε ακόμα και όταν βρισκόταν σε δυστυχία. Η σύνδεση με την αρχαιότητα και τις αξίες του αρχαιοελληνικού πολιτισμού είναι άμεση έτσι ώστε το παρελθόν να αναβιώνει στο παρόν.¹⁸⁹

Η εφ. *Εθνικόν Πνεύμα* στο πρωτοσέλιδό της στις 23 Ιουλίου 1868 αναφέρεται στο μεγάλο γεγονός της γέννησης του διαδόχου. Χαρακτηριστικός είναι και ο τίτλος:

«Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Ευαγγελίζου Ελλάς χαράν μεγάλην!»

Ο τίτλος είναι δηλωτικός του ιδιαίτερου συμβολικού βάρους του ονόματος του διαδόχου. Ήταν ένα όνομα με ποικίλες συνδηλώσεις, θρησκευτικές, βασιλικές, με ένα συμβολικό φορτίο που μπορούσε να ανακαλεί ένδοξες μνήμες και να οικοδομεί υψηλές προσδοκίες στο εθνικό φαντασιακό.¹⁹⁰

Η μέρα περιγράφεται ως αλησμόνητη, γιορτινή («πανταχού βλέπει τις το ένδυμα της γιορτής») και πανηγυρική για τους Έλληνες. Σχολιάζεται το μεγάλο πλήθος κόσμου που συγκεντρώθηκε στην πλατεία Ανακτόρων και ο μεγάλος ενθουσιασμός με τον οποίο εξέφραζε ο κόσμος τη χαρά του, φώναζε «Ζήτω!». Η λέξη που χρησιμοποιεί χαρακτηριστικά για να αποδώσει το μέγεθος της χαράς είναι «οιστρήλατος». Το γεγονός επίσης χαρακτηρίζεται πολυπόθητο από αιώνες για τους Έλληνες, ελπιδοφόρο, άριστος οιωνός στο μέλλον για την πόλη του Περικλή και του Κίμωνα. Εκφράζεται η ευχή να αποκτήσει πάλι η γη εκείνη που πριν από δύο χιλιάδες χρόνια δέσποζε στην Ευρώπη και την Ασία λάμψη. Η ατμόσφαιρα του Αττικού ουρανού περιγράφεται ως μαγευτική με φωταψίες και χαρμόσυνες μουσικές. Τα βεγγαλικά συμβόλιζαν την έξοδο από το σκοτάδι: «Οι βεγγαλικοί ήλιοι εξήλειψαν το

¹⁸⁹ Εφ. Αιών, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868.

¹⁹⁰ Χατζόπουλος, Μ. (2014). «Μεσσιανισμός και Μοναρχία. Σχετικά με τους όρους νομιμοποίησης της δυναστικής εξουσίας στην Ελλάδα τον ύστερο 19^ο αιώνα». Στο : Διακυμάνσεις του Νεοελληνικού πολιτικού στοχασμού από το 19^ο στον 20^ο αιώνα (επιμ. Κιτρομηλίδης, Π. & Χατζόπουλος, Μ.). Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, σελ. 19-20.

σκότος». Παρόλο που το νεοελληνικό κράτος μόλις πριν σαράντα χρόνια κατάφερε να αποτινάξει τον τουρκικό ζυγό και να δει το «φως της μέρας», αυτό όμως δεν σήμαινε ότι λύθηκαν πολλά από τα προβλήματά του. Αυτό δε συνέβη κάτω από αίθριο, όπως λέει, ουρανό αλλά νεφελώδη. Με τη γέννηση του διαδόχου ίσως ήρθε αυτή η στιγμή. Κάνει έναν υπαινιγμό στα προηγούμενα χρόνια δυσαρέσκειας του λαού προς τον προηγούμενο ηγεμόνα του, ενώ εκφράζει την αισιοδοξία του για τον μελλοντικό διάδοχο.¹⁹¹

Τρεις μέρες διήρκεσε η μεγάλη Εθνική γιορτή και, σύμφωνα με τη συνήθεια, ο βασιλιάς έδωσε το όνομα στον διάδοχο του θρόνου. Το χαρμόσυνο της ημέρας επισκίασε αμέλεια της κυβέρνησης Βούλγαρη να ανακοινώσει την αλλαγή της ώρας της δοξολογίας. Αντί της 10 π.μ. η δοξολογία έγινε τελικά στις 11 π.μ. με αποτέλεσμα να μην ενημερωθούν οι πρέσβεις και οι άλλοι επίσημοι καλεσμένοι, οι οποίοι αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν και να προσέλθουν εκ νέου τη σωστή ώρα. Εξέφρασαν δε τη δυσαρέσκειά τους για την συμπεριφορά της κυβέρνησης χαρακτηρίζοντάς την αδιάφορη και αναισθητη. Στην εφημερίδα εκφράζεται μομφή απέναντι σε μία πολιτικά αντίπαλη παράταξη μέσα από τον χαρακτηρισμό «μωρόν το υπουργείο Βούλγαρη».¹⁹²

Η τελετή της βαπτίσεως

Στις 22 Αυγούστου 1868 ημέρα Πέμπτη, νωρίς το πρωί, εκατόν ένας κανονιοβολισμοί και στρατιωτικές μουσικές που έπαιζαν το εωθινό άσμα ζύπνησαν τους κατοίκους της πρωτεύουσας αναγγέλλοντας το γεγονός της βάπτισης του διαδόχου. Η κίνηση στους δρόμους από όπου θα διερχόταν η βασιλική συνοδεία ήταν μεγάλη και τα σπίτια ήταν στολισμένα με σημαίες και μυρτιές. Πριν τις 9 π.μ. τα διάφορα στρατιωτικά σώματα και η εθνοφυλακή παρατάχθηκαν από το ναό της μητροπόλεως έως τα ανάκτορα, κατά την οδό Ερμού, την πλατεία Συντάγματος και την των Ανακτόρων. Λίγο πριν τις 9 άνοιξαν οι πύλες του ναού και ξεκίνησε η θεία λειτουργία από τον Μητροπολίτη Αθηνών Θεόφιλο και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου καθώς και πολλών άλλων επισκόπων από άλλες πόλεις.¹⁹³

Στις 9:30 κατελήφθησαν οι θέσεις των επισήμων εντός των κιγκλίδων όπως είχε οριστεί από το πρόγραμμα. Όπως όλοι οι ναοί έτσι και ο μητροπολιτικός ναός

¹⁹¹ Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 86, 23 Ιουλίου 1868.

¹⁹² Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 86, 23 Ιουλίου 1868, σελ. 2.

¹⁹³ Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868.

Αθηνών είχε σχήμα σταυρού, στο κέντρο του οποίου υπήρχε τρούλος. Ακριβώς κάτω από τον τρούλο είχε στηθεί τετράγωνο βάθρο μήκους 4 μέτρων (η κάθε πλευρά) και ύψους 0,51. Η πρόσβαση σε αυτό ήταν εφικτή με σκαλοπάτια από τις τρεις πλευρές πλην της ανατολικής. Το μέτωπο των βαθμίδων κοσμούνταν με στρογγυλούς αργυρόστικτους μαιάνδρους που εικόνιζαν ύδατα και συμβόλιζαν τα νερά του Ιορδάνη. Πάνω σε αυτήν την κατασκευή τοποθετήθηκε η κολυμπήθρα. Δεξιά από την εξέδρα της κολυμπήθρας, υπό την δεξιά ασίδα του τρούλου, είχε στηθεί η κυανή σκηνή του διαδόχου πάνω στην οποία θα γυμνωνόταν και θα ενδυόταν το βρέφος. Αριστερά από τη βάση της κολυμπήθρας και υπό την αριστερή ασίδα του τρούλου τοποθετήθηκαν βαθμίδες σε αμφιθεατρικό σχήμα για τους επισήμους. Οι κιγκλίδες ξεκινούσαν από την τέταρτη μικρή ασίδα όπως εισέρχονταν στο ναό οριοθετώντας όλο το χώρο μέχρι το ιερό.¹⁹⁴ Αριστερά δε από τη σκηνή του διαδόχου, πάνω σε ένα τετράγωνο ύψωμα βρισκόταν ο βασιλικός θρόνος. Πίσω από το θρόνο, στο βάθος της δεξιάς ασίδας του τρούλου, έλαβαν θέση η πολιτική ακολουθία του βασιλιά και της μεγάλης δούκισσας και οι ανακτορικοί υπάλληλοι. Αριστερά του θρόνου, διότι δεξιά δεν στεκόταν κανείς, υπήρχε κενό μεταξύ του θρόνου και της σκηνής για τη διευκόλυνση της βάπτισης, ακριβώς δίπλα στο βασιλιά στεκόταν το προεδρείο της βουλής, οι δύο αντιπρόεδροι και τρεις γραμματείς. Η λεπτομερής περιγραφή αναδεικνύει δύο πράγματα. Πρώτον την προσπάθεια του θρόνου να επιβληθεί μέσα από σύμβολα του παρελθόντος, που αντλεί από την αρχαιότητα, το Βυζάντιο και το χριστιανισμό, δημιουργώντας ιστορική συνέχεια. Και δεύτερον την προσπάθεια να θεσμοθετήσει την κοινωνική ιεραρχία. Όλα έχουν ταξινομηθεί με τρόπο ώστε να πλαισιώνουν το πρόσωπο του μονάρχη αλλά ιεραρχούνται γύρω και πίσω από αυτόν. Ο κοσμικός άρχοντας προβάλλεται ισοδύναμος με τον εκκλησιαστικό άρχοντα. Ο πρόεδρος δεν παρευρέθηκε, ενώ παρεξήγηση δημιουργήθηκε και με παρέμβαση του πρωθυπουργού Βούλγαρη έγινε αλλαγή στο πρόγραμμα και το προεδρείο έλαβε τελικά την τιμητική αυτή θέση. Η πολιτική διαμαρτυρία φαίνεται να διατρέχει την περιγραφή του εθνικού χαρακτήρα γεγονότος στον τύπο.¹⁹⁵ Μετά το προεδρείο ακολουθούσαν οι μεγαλόσταυροι, οι στρατηγοί, οι ναύαρχοι, οι ανώτεροι

¹⁹⁴ Εφ. Αιών, φ. 2370, 19 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

¹⁹⁵ Εφ. Αιών, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 3. Το προεδρείο της βουλής λαμβάνει την από δεξιά του βασιλέως τιμητική θέση, πράγμα που παραλήφθηκε στο πρόγραμμα της βάπτισης που είχε εκδοθεί. Ακολούθησε διαμαρτυρία στη βουλή από τα μέλη και ο πρωθυπουργός έστειλε έγγραφο όπου απαίτησε να διορθωθεί η παράλειψη στο πρόγραμμα και με το έντυπο αυτό στα χέρια τελικά τα μέλη της βουλής έλαβαν την τιμητική, ως έπρεπε, θέση δίπλα στο βασιλιά, σε συνεννόηση βέβαια με τους παρευρισκόμενους βουλευτές.

αξιωματικοί του στρατού ξηράς και θάλασσας, όλοι με την μεγάλη στολή. Αριστερά από τις κιγκλίδες, εντός χωρίσματος που διακρίνονταν από κυανόλευκη κορδέλα, εισήλθε το διπλωματικό σώμα με τους ναυάρχους και τους κυβερνήτες των ξένων πλοίων. Παρευρέθηκαν οι πρέσβεις της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Ρωσίας, της Αυστρίας, της Τουρκίας, της Σουηδίας και της Αμερικής, οι οποίοι έφεραν επάνω τους τα παράσημά τους και φορούσαν την μεγάλη στολή. Εκτός βέβαια από τον Αμερικανό και τον Άγγλο πρέσβη που ήταν ντυμένοι απλά, χωρίς παράσημα, διότι και στην Αγγλία απαγορευόταν οι πολιτικοί υπάλληλοι να φέρουν ξένα παράσημα, ενώ εγχώρια σπάνια τους δίδονταν. Χωρίς παράσημα επίσης παρευρέθηκαν ο Αμερικανός ναύαρχος Φαραγκούτ και ο Ρώσος ναύαρχος Βουτακόφ, που όπως σχολιάζει ο συντάκτης της ρωσόφιλης εφ. *Αιών*, είχε προσφέρει τις φιλότιμες υπηρεσίες του στην Κρήτη και οι Έλληνες γνώριζαν τη σοβαρή και αγαθή στρατιωτική του στάση. Αριστερά από το διπλωματικό σώμα προς την προεξοχή της κολυμπήθρας στεκόταν το υπουργικό συμβούλιο. Και με τη σειρά πάλι σε αμφιθεατρική θέση όλοι οι υπόλοιποι επίσημοι (βουλευτές, δημόσιοι και δημοτικοί υπάλληλοι, οι επιτροπές από τους διάφορους δήμους του κράτους, καθηγητές, το δημοτικό συμβούλιο Αθηναίων, διακεκριμένοι πολίτες και ομογενείς). Το μέρος εκείνο του ναού, όπου στέκονταν οι αντιπρόσωποι του έθνους, από τους απλούς χωρικούς των αντιπροσωπειών των δήμων με τις λευκές ενδυμασίες μέχρι τους υπουργούς και τους διπλωμάτες, αντικατόπτριζε εναργέστερα την ελληνική κοινωνία, μία κοινωνία δημοκρατική, χωρίς διακρίσεις τάξεων, που τις ένωνε μία κοινή επιθυμία: η τέλεση των εθνικών πόθων.

Από την είσοδο του ναού μέχρι τις κιγκλίδες, στέκονταν από τη μία πλευρά και από την άλλη στοιχισμένοι οι αξιωματικοί της εθνοφυλακής και οι κατώτεροι αξιωματικοί του στρατού και του ναυτικού. Ο γυναικωνίτης ήταν γεμάτος από τις κομψά ντυμένες κυρίες των επισήμων. Η θέα ήταν πραγματικά μεγαλοπρεπής και παντού τηρούνταν η τάξη χάρη στην άρτια δουλειά των αρμοδίων υπαλλήλων που είχαν οριστεί.

Ο λοχαγός του μηχανικού Κ. Ι. Σέχος είχε κατασκευάσει την κολυμπήθρα με εξαρτήματα που ήρθαν από το Παρίσι, ενώ το νερό της βαπτίσεως ήταν από τον Ιορδάνη ποταμό τονίζοντας το Ορθόδοξο δόγμα του διαδόχου.¹⁹⁶ Τα σκεύη της βαπτίσεως ήταν ένας σταυρός βυζαντινού ρυθμού με τον εσταυρωμένο σε ομοίωμα

¹⁹⁶ Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

αγαλματιδίου, ο οποίος στα τέσσερα άκρα έφερε τα σύμβολα των τεσσάρων Ευαγγελιστών, δύο επτάφωτα κηροπήγια που σχεδιάστηκαν έχοντας ως πρότυπο την χρυσή λυχνία του ναού του Σολομώντα και συμβόλιζαν τα επτά μυστήρια, δύο χρυσάργυροι αμφορείς για το νερό της βαπτίσεως, ένα μυροφόρο αγγείο και άλλα μικρότερα απαραίτητα για την τέλεση του μυστηρίου σκεύη νεοβυζαντινού ρυθμού, τέσσερα κηροπήγια ύψους δύο μέτρων, τρεις τράπεζες επενδυμένες με κυανό βελούδο για τις ανάγκες του μυστηρίου και ένας κυανός τάπητας εκεί όπου θα τοποθετούνταν η κολυμπήθρα. Ο τάπητας έφερε σύμβολα των επιστημών, των τεχνών, της γεωργίας και του εμπορίου. Κοντά στην κολυμπήθρα είχε στηθεί σκηνή με κυανό βελούδο σε τετράγωνο σχήμα, η οποία κατασκευάστηκε από το Γάλλο τεχνίτη Duval και πάνω στην οποία θα τοποθετούνταν το βρέφος για να το ετοιμάσουν για το μυστήριο.¹⁹⁷ Η επίδειξη δύναμης και η πολυτέλεια αναδεικνύεται μέσα από την επιλογή των σκευών και των αντικειμένων που παραγγέλθηκαν για την τελετή.

Στις 10:10 π.μ. έφτασαν στο ναό η μαιευτήρας του διαδόχου, οι δύο Αγγλίδες τροφοί και η τροφός από την Αράχοβα με ελληνικό ένδυμα. Αυτά τα τέσσερα πρόσωπα έφεραν τα ρούχα του νεογνού και πήραν θέση στη σκηνή. Συγχρόνως από τα ανάκτορα αναχώρησε η βασιλική συνοδεία που έφερε τον διάδοχο. Μια ίλη ιππικού προηγούνταν της άμαξας, στην οποία καθόταν ο αυλάρχης. Μετά από αυτήν την άμαξα έρχονταν δύο ιπποκόμοι έφιπποι και πίσω από αυτούς δύο συμποσίαρχοι πεζοί, οι πρώτοι ντυμένοι με ευρωπαϊκή ενδυμασία, οι δεύτεροι με φουστανέλα. Το ένδυμα έχει τη σημειωτική του κοινωνικού διαχωρισμού των τάξεων αλλά και της εθνικής διαφοροποίησης και του θεσμικού ρόλου. Έπειτα ακολουθούσε άμαξα με έξι μαύρα άλογα, τα ηνία των οποίων κρατούσαν ιπποκόμοι με κυανές στολές. Στην άμαξα αυτή κάθονταν η μεγάλη δούκισσα Αλεξάνδρα, δίπλα της η μεγάλη κυρία Ελένη Θεοχάρου κρατώντας τυλιγμένο σε κυανό βελούδινο ύφασμα το βασιλικό βρέφος. Από τα δεξιά της άμαξας συνόδευε έφιππος ο βασιλιάς Γεώργιος, φορώντας στολή στρατηγού και την κυανή ταινία του Σωτήρος. Από την αριστερή πόρτα της άμαξας, φορώντας τη λευκή στολή των ιπποτών της αυτοκρατορικής φρουράς, τη χρυσή με το δικέφαλο αετό περικεφαλαία και την κυανή ταινία του Σωτήρος, επίσης έφιππος επέβαινε ο θεός του βρέφους Μεγάλος Δούκας Νικόλαος. Οι κυρίες της αυλής της βασίλισσας και της μεγάλης δούκισσας, ντυμένες στα κυανόλευκα και με

¹⁹⁷Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1551, 20 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

το εθνικό ρωσικό ένδυμα αντίστοιχα, ακολουθούσαν σε άλλη άμαξα έχοντας μαζί τους τον νεαρό Μέγα Δούκα Βιατσεσλάβ. Μία άλλη ίλη ιππικού έκλεινε τη συνοδεία.¹⁹⁸

Παρατηρούμε πως κυριαρχούν τα κυανόλευκα χρώματα του έθνους, επιλεγμένα και χρησιμοποιημένα σε κάθε στοιχείο της διαδικασίας, προσεγγμένα με κάθε λεπτομέρεια. Επίσης, άλλα εθνικά σύμβολα που επιλέγονται είναι η εθνική ενδυμασία της φουστάνελας και τα γυναικεία εθνικά ενδύματα, ενώ παράλληλα υπάρχουν και οι ευρωπαϊκές ενδυμασίες δείχνοντας πως το ελληνικό βασίλειο συνδέεται με τους μεγάλους δυναστικούς οίκους της Ευρώπης. Το ρωσικό ένδυμα που φέρουν οι κυρίες της τιμής της βασίλισσας κάνουν τη σύνδεση και με τη μεγάλη ρωσική αυτοκρατορία. Οι στρατιωτικές στολές του βασιλιά και των διαδόχων από την άλλη υπογραμμίζουν τη σημαντικότητα του στρατιωτικού θεσμού για τη λειτουργία του ελληνικού βασιλείου. Τέλος, η θρησκευτική πίστη και το ορθόδοξο δόγμα προβάλλονται με κάθε τρόπο: το βρέφος κρατάει η μεγάλη κυρία Ελένη Θεοχάρου φορώντας κυανό φόρεμα και λευκά κοσμήματα, το όνομα της οποίας παραπέμπει στους Αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη (η Αγία Ελένη έφερε στην αγκαλιά της τον Άγιο Κωνσταντίνο), ενώ την βυζαντινή αυτοκρατορία υποδεικνύει νοηματικά και ο δικέφαλος αετός της περικεφαλαίας του δούκα Νικολάου.

Η βασιλική συνοδεία έφτασε στο χώρο έξω από το ναό που ήταν κατάμεστος από κόσμο στις 10:30 π.μ. Από όλο το συγκεντρωμένο πλήθος τηρήθηκε απόλυτη σιωπή γιατί σύμφωνα με τις οδηγίες των γιατρών ο υπερβολικός θόρυβος θα μπορούσε να βλάψει την ακοή του βρέφους. Έτσι ο στρατός παρουσίασε τα όπλα ενώ ο κόσμος χαιρετούσε συγκινημένος. Η άμαξα που έφερε το βρέφος παρομοιάζεται με κιβωτό που περιείχε πολύτιμο δώρο και επέβαλλε από μόνη της το σεβασμό και τη σιγή. Κι εδώ ο συντάκτης επιλέγει ένα χριστιανικό σύμβολο για να κάνει τον παραλληλισμό, την κιβωτό του Νώε που έφερε την ελπίδα και τη σωτηρία για τους ανθρώπους. Κατά αντιστοιχία η άμαξα με το διάδοχο ενσαρκώνει τις ελπίδες και τη σωτηρία του ελληνικού έθνους.

Ο μητροπολίτης Θεόφιλος βγήκε από το ναό για να υποδεχθεί το βρέφος ντυμένος με αργυρόχρυση στολή, που όπως λέει ο συντάκτης, «επίτηδες» ήρθε κατευθείαν από τη Ρωσία. Η πολιτική ιδεολογία της εφ. *Αιών*, που κατά την

¹⁹⁸ Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

προηγούμενη περίοδο ήταν προσκείμενη στο ρωσικό κόμμα, φαίνεται μέσα από τον επιτονισμό στοιχείων που προέχονται από τη χώρα αυτή. Το βρέφος αποκαλείται «φώτισμα», λέξη που οι βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν για το βαπτιζόμενο βρέφος. Μητροπολίτες και κληρικοί από όλες τις πόλεις ήταν παρόντες και η εκκλησία που συνόδευσε τόσους μάρτυρες της εθνικής ελευθερίας και διατήρησε αμόλυπτη τη γλώσσα και την παράδοση του Γένους, ελάμβανε κατά τον συντάκτη την αμοιβή της, γινόταν μάρτυρας της αναβίωσης του Κωνσταντίνου.

Αφού οι επίσημοι έλαβαν τις θέσεις τους, ο ιερέας διάβασε τις ευχές της βάπτισης. Όταν δόθηκε από τον μεγάλο δούκα το όνομα του διαδόχου, Κωνσταντίνος, έκλεισαν οι πύλες του ναού γιατί έκανε ρεύματα και ακριβώς έντεκα παρά τέταρτο βαπτίστηκε ο διάδοχος. Όταν ο ιερέας είπε «βαπτίζεται ο δούλος του θεού Κωνσταντίνος» ήχησαν οι καμπάνες και έπεσαν οι ορισμένοι από το πρόγραμμα κανονιοβολισμοί. Με την ολοκλήρωση του μυστηρίου της βάπτισης και της θείας κοινωνίας, το βρέφος ντυμένο στα κυανόλευκα και με τον Μεγαλόσταυρο του Σωτήρος¹⁹⁹ που έδωσε ο υπουργός των εξωτερικών στο βασιλιά και εκείνος εναπόθεσε στο στήθος του διαδόχου, αναχώρησε από την εκκλησία με τη συνοδεία του και με τις ευχές όλων υπέρ του έθνους.

Με την ίδια τάξη και σειρά η συνοδεία έφτασε στα ανάκτορα και παρέδωσε τον χριστιανό Κωνσταντίνο στην αγκαλιά της μητέρας του που τον περίμενε και άκουσε και επίσημα το όνομα που του δόθηκε από απεσταλμένο που έστειλε ο βασιλιάς, κατά το έθιμο της εποχής.

Έτσι ολοκληρώθηκε η βάπτιση του Έλληνα βασιλόπαιδα, στην Αθήνα, τέσσερις αιώνες μετά την πτώση του Βυζαντίου, όπου βαφτίζονταν τα παιδιά των ορθόδοξων αυτοκρατόρων του Ανατολικού κράτους. Σύμφωνα όμως με τη μαρτυρία του Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου όπως αναφέρει ο αρθρογράφος, η εν λόγω βάπτιση ήταν πιο μεγαλοπρεπής και σπουδαία από αντίστοιχες στο παρελθόν. Λόγω της πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης οι βυζαντινές τελετές είχαν κυρίως αυλικό

¹⁹⁹ Το τάγμα του Σωτήρος είναι το ανώτερο Τάγμα Αριστείας του ελληνικού βασιλείου και της ελληνικής δημοκρατίας. Με Β.Δ. συστάθηκε στις 20 Μαΐου του 1833 «περί συστάσεως Τάγματος Αριστείας δια το Βασίλειον της Ελλάδος», ενώ είχε αποφασιστεί από τη Δ' Εθνική Συνέλευση του Άργους. Πρώτος αρχηγός του τάγματος ήταν ο βασιλιάς Όθωνας ενώ τιμήθηκε με τον Μεγαλόσταυρο πρώτος ο πατέρας του, Λουδοβίκος Α΄ της Βαυαρίας. Το όνομα του τάγματος συμβολίζει τη Θεία συμπαράσταση του Σωτήρα στην Εθνική Παλιγγενεσία. Ανακτήθηκε στις 5/1/2022 από: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%AC%CE%B3%CE%BC%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A3%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%BF%CF%82

και αριστοκρατικό χαρακτήρα, παρά εθνικό και δημόσιο. Το άρθρο κλείνει με την ευχή να μπορέσει ο διάδοχος όταν ανέβει στο θρόνο να ονομαστεί Κωνσταντίνος ο ΙΒ΄ (η εφημερίδα γράφει λανθασμένα ΙΔ΄).²⁰⁰ Κριτική ασκεί η εφ. *Ελπίς* ότι γράφονται και ανιστόρητες πληροφορίες για τους Κωνσταντίνους του Βυζαντίου στο δημοσίευμα της εφ. *Αιών* και παραθέτει πληροφορίες για όλους τους Κωνσταντίνους που διετέλεσαν αυτοκράτορες και εύχεται ο διάδοχος να μην έχει την τύχη τους.²⁰¹

Φαίνεται πως ο Γεώργιος Α΄ υπήρξε πολύ αποτελεσματικός στην προσπάθεια να εδραιωθεί πολιτικά καθώς εκμεταλλεύτηκε με επιτυχία τις μεσσιανικές λαϊκές αφηγήσεις για την ανάκτηση της Πόλης και συνέδεσε αποτελεσματικά το εθνικό και δυναστικό παρελθόν με το Στέμμα.²⁰² Η βάπτιση του διαδόχου γιορτάστηκε ως εθνικό γεγονός και ο Γεώργιος εκμεταλλεύτηκε συμβολικά ερείσματα για να κερδίσει τη λαϊκή νομιμοφροσύνη μέσα σε συνθήκες αμφισβήτησης και κρίσης, όπου οι χρησμολογικοί μύθοι ήταν πολιτικά χρήσιμοι. Η επιλογή του ονόματος παρέπεμπε στη συνέχεια με τους Παλαιολόγους, κινητοποιούσε το συλλογικό αίσθημα μέσα από παγιωμένες παραδόσεις για τον ερχομό ενός βασιλιά λυτρωτή που θα ανακαταλάμβανε την Πόλη και την Αγία Σοφιά. Η μοναρχία από την άλλη ανανέωνε την κοινωνική της αποδοχή, γινόταν μέρος του εθνικού ζητήματος, επικύρωνε την ελληνικότητά της.²⁰³

Αμέσως μετά τη βάπτιση ακολούθησε δεξίωση στα ανάκτορα, σύμφωνα με το τυπικό, στη μεγάλη αίθουσα του θρόνου. Εκεί η βασίλισσα μαζί με το βασιλιά, τη μεγάλη δούκισσα και το μεγάλο δούκα και το διάδοχο υποδέχτηκαν τις ελληνικές και ξένες αρχές. Με την καθορισμένη τάξη πέρασαν και ασπάστηκαν τη βασίλισσα όλοι οι επίσημοι καλεσμένοι. Την επόμενη μέρα συνεχάρησαν τη βασίλισσα οι κυρίες του διπλωματικού σώματος, των υπουργών, των βουλευτών κ.α. Την ίδια μέρα το απόγευμα παρατέθηκε επίσημο γεύμα στη μεγάλη αίθουσα χορού όπου παρευρέθηκαν όλοι οι επίσημοι, ανάμεσα στους οποίους ο πρύτανης του Πανεπιστημίου, ο πρόεδρος του Αρείου Πάγου, οι δήμαρχοι, ο πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου κ.α. Η διάταξη ήταν σε σχήμα Π και ο βασιλιάς φορούσε

²⁰⁰ Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

²⁰¹ Εφ. *Ελπίς*, φ. 1472, 3 Σεπτεμβρίου 1868.

²⁰² Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και Χλαμύδες*, σελ. 342 Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

²⁰³ Χατζόπουλος, Μ. (2014). «Μεσσιανισμός και Μοναρχία. Σχετικά με τους όρους νομιμοποίησης της δυναστικής εξουσίας στην Ελλάδα τον ύστερο 19^ο αιώνα». Στο : Διακυμάνσεις του Νεοελληνικού πολιτικού στοχασμού από το 19^ο στον 20^ο αιώνα (επιμ. Κιτρομηλίδης, Π. & Χατζόπουλος, Μ.). Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, σελ. 13-45.

στολή ναυάρχου και την ταινία του Σωτήρος. Όταν ο βασιλιάς κατευθύνθηκε προς τη θέση του η μουσική έπαιζε τον εθνικό ύμνο.

Την επόμενη μέρα δόθηκε γεύμα και για τις επιτροπές των υπόλοιπων δήμων της χώρας. Φωταγωγήθηκε η Ακρόπολη και πυροτεχνήματα άναψαν στην πλατεία του ναού του Ολυμπίου Διός. Φωτοχρυσίες σε δημόσια και ιδιωτικά κτίρια έγιναν σε όλη την πόλη με αξιοπρόσεχτα τα κτίρια του Πανεπιστημίου και του υπουργείου οικονομικών. Πλήθος κόσμου είχε συρρεύσει στους δρόμους, τριάντα πέντε χιλιάδες περίπου κατά την εκτίμηση της εφημερίδας. Η εφημερίδα από την άλλη εκφράζει αρνητική κριτική για την ιδέα της διοργάνωσης δημόσιων συμποσίων όπου δαπανήθηκαν τεράστια ποσά και τα οποία απέτυχαν ολοκληρωτικά και θεωρήθηκαν εξαρχής αντάξια ενός τόσο μεγάλου γεγονότος.²⁰⁴

Στο συγκεκριμένο φύλλο ανακοινώνεται και η ομόφωνη απόφαση του δήμου Αθηναίων με πράξη στις 19 Αυγούστου για ανοικοδόμηση με δική του δαπάνη ιερού ναού στην πλατεία Γερανίου προς τιμή του Μεγάλου Βασιλέως Κωνσταντίνου και προς ανάμνηση της βαπτίσεως του διαδόχου. Ο συντάκτης χαιρετίζει την πρωτοβουλία και εκφράζει την ευχή να περατωθεί σύντομα ο ναός κατά το πρότυπο της Αγίας Σοφίας σε μικρότερες διαστάσεις ώστε να υπάρχει και στην Αθήνα κάτι αντίστοιχο.²⁰⁵ Γίνεται μία άμεση σύνδεση κι εδώ της Κωνσταντινούπολης με την Αθήνα και προσπάθεια να δημιουργηθεί εντός Αθηνών ένας τόπος μνήμης που να κρατά ζωντανό το αλυτρωτικό όνειρο των Ελλήνων.²⁰⁶

Στις 23 Αυγούστου 1868 η εφ. *Εθνοφύλαξ* δημοσιεύει άρθρο με τίτλο «Ζήτη το Έθνος» γραμμένο μέσα σε στεφάνι όπου μας πληροφορεί για την τελετή της βαπτίσεως. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην αρχή του άρθρου παραθέτει απόσπασμα από την αποκάλυψη του Ιωάννη με προφητική χροιά και ελπιδοφόρο μήνυμα για το ποίμνιο του θρόνου. Η περιγραφή ως προς το τυπικό δε διαφέρει και τονίζεται κι εδώ το άκρως συγκινητικό κλίμα εντός του ναού παρουσία του Σ. Μητροπολίτη, διακόνου του αείμνηστου Γερμανού της Αγίας Λαύρας και 25 περίπου ιερέων. Την ώρα που ο βασιλιάς έφερε το βρέφος μπροστά στο ναό, το προσκέφαλο του διαδόχου υποβάσταζαν πολύ σημαντικά πρόσωπα του κράτους: ο πρωθυπουργός Βούλγαρης, ο ναύαρχος Κανάρης και ο στρατηγός Τσούρτζ. Η περιγραφή κλείνει πάλι με αναφορά

²⁰⁴ Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

²⁰⁵ Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

²⁰⁶ Κουλουρή, Χ. (2020). *Φουστανέλες και Χλαμύδες*, σελ. 338 Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

στην ελπίδα αναγέννησης του έθνους έπειτα από τετρακόσια χρόνια από την πτώση της Πόλης. Ελπίδα που την αναζωογονεί η βάφτιση ηγεμόνα Έλληνα και ορθόδοξου. Που φέρει το όνομα και αυτού που ίδρυσε και αυτού που απώλεσε την Πόλη της Ανατολής. Εκφράζει την ευχή ο θεός να βοηθήσει τον Κωνσταντίνο να ευοδώσει τις προσδοκίες του ελληνικού γένους.²⁰⁷ Η ιστορική συνέχεια του ελληνισμού από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο έως τη νεότερη Ελλάδα υποστηρίζεται σε άρθρο της εφ. *Αιών* που φέρει τον τίτλο «Ο Κωνσταντίνος», ενώ μέσα σε στεφάνι σημειώνονται οι ημερομηνίες: 29 Μαΐου 1453, 25 Μαρτίου 1821, 22 Αυγούστου 1868. Ο Χριστιανισμός αποτελεί την αναβίωση του πνεύματος της ελευθερίας, την ενσάρκωση του καθαρού ελληνισμού, το στήριγμα για την πρόοδο και την μελλοντική ελευθερία του έθνους. Όλοι αυτοί οι συμβολισμοί και οι συνδέσεις περικλείονται στο όνομα του διαδόχου.²⁰⁸

Στις 26 Σεπτεμβρίου 1868 η εφ. *Αιών* δημοσιεύει ένα ποίημα αφιερωμένο στο διάδοχο με τίτλο «ΤΟ ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑ της Κρήσσης Γυναίκος», όπου το σύμβολο του δυναστικού παρελθόντος, σύμβολο αυτοθυσίας για την πατρίδα, το οποίο ταυτίζεται με τον νέο Κωνσταντίνο μπορεί να εκφράσει τους αγώνες των Κρητών και αναζωπυρώνει τις ελπίδες για την πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας.²⁰⁹

Η εφ. *Ελπίς* σε εκτεταμένο άρθρο της με τίτλο «Αδελφοί Έλληνες!» αναφέρεται κι αυτή στην πανηγυρική, λαμπρή, εθνική γιορτή της βάφτισης του διαδόχου. Παραδέχεται ότι είναι δικαιολογημένη η χαρά και η συγκίνηση των Ελλήνων. Ειδικότερα, την αποδίδει στην έκφραση των αγώνων του έθνους μέσα από τη βάφτιση του διαδόχου Κωνσταντίνου. Είναι ο λυτρωτής της ορθοδοξίας και του γένους, ο εκφραστής των αξιών των αγωνιστών του 1821, ο συνεχιστής του οράματος του Ρήγα, του Πατριάρχη Γρηγορίου, του Υψηλάντη, του Μπότσαρη κ.α. Λέει ξεκάθαρα ότι αναμένεται να υλοποιήσει τη Μεγάλη Εθνική Ιδέα, να υπερασπιστεί γενναία όπως ο Παλαιολόγος την πατρίδα και την Κρήτη, να ανακαταλάβει και άλλα εδάφη μετά και την ένωση των Επτανήσων, να ανακτήσει την Κωνσταντινούπολη. Κι εδώ ηρωοποιείται ο διάδοχος και ενισχύεται ο συμβολισμός του Παλαιολόγου μέσα στα πλαίσια του Μεγαλοϊδεατικού οράματος. Το όνομά του λοιπόν φέρει ένα δυνατό συμβολισμό που γεννά προσδοκίες, γιατί ανακαλεί ένδοξες μνήμες.²¹⁰ Σε επίπεδο

²⁰⁷ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1552, 23 Αυγούστου 1868, σελ. 1- 2.

²⁰⁸ Εφ. *Αιών*, φ. 2371, 22 Αυγούστου 1868.

²⁰⁹ Εφ. *Αιών*, φ. 2381, 26 Σεπτεμβρίου 1868, σελ. 3

²¹⁰ Εφ. *Ελπίς*, φ. 1472, 3 Σεπτεμβρίου 1868.

εθνικής ιδεολογίας κυριαρχεί η ιστορική συνέχεια του ελληνισμού και το εθνικό ζήτημα φαίνεται ότι απασχολεί το λαό και ως εκ τούτου και την εξουσία του. Το κύριο αίτημα της νεοελληνικής κοινωνίας είναι η ενσωμάτωση των αλύτρωτων περιοχών που ενείχε μεν ρεαλισμό αλλά εξέφραζε και την ανασφάλεια του νεοελληνικού κρατιδίου έναντι της διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αυτό χρησιμοποίησε ο Γεώργιος ως διάλογο επικοινωνίας με το λαό για να πετύχει μακροήμερευση του θρόνου του και ενίσχυση της δυναστείας σε περιόδους αμφισβήτησης του Στέμματος.²¹¹

Σε άρθρο της η εφ. *Εθνοφύλαξ* με τίτλο «Οι ασεβείς» απευθύνει δριμύτητος κατηγορώ στην κυβέρνηση για το επεισόδιο με την απουσία του προέδρου της Βουλής από το εθνικό και τόσο σημαντικό για τον ελληνικό λαό γεγονός. Το θεωρεί ασέβεια, έλλειψη ευγένειας, μη τήρηση της διάκρισης των εξουσιών. Ονομάζει την κυβέρνηση του Βούλγαρη κυβέρνηση των κακομαθημένων που επιθυμούν να παρακάμπτουν τους νόμους, τη βουλή και να κυβερνούν με διατάγματα.²¹² Καλεί τέλος τη βουλή να συντρίψει τον πρωθυπουργό της κυβέρνησης.²¹³

Η εφ. *Ελπίς* αναφέρεται στο ίδιο ζήτημα, κυρίως για να τονίσει τη μη συμμετοχή των εμπόρων, των βιομηχάνων και των γεωργών. Για την απουσία του συμβουλίου της Βουλής θεωρεί ότι φέρει το ίδιο την ευθύνη που δεν είναι ικανό να υπερασπιστεί τα μέλη του πόσο μάλλον και όσους εκπροσωπεί. Καυτηριάζει τη διαχρονική υποβάθμιση του λαού και την μη συμμετοχή του στις επίσημες τελετές, ο οποίος παραμένει στο ρόλο του θεατή να στοιβάζεται στους δρόμους και να ζητωκραυγάζει, να πληρώνει βαριά φορολογία για να επωφελούνται οι ανώτεροι κύκλοι κι ο ίδιος να μην απολαμβάνει τις τιμές που του αξίζουν. Ζητήματα ενότητας φαίνεται να απασχολούν το ελληνικό κράτος που τα συσχετίζει με τον φατριασμό και

²¹¹ Χατζόπουλος, Μ. (2014). «Μεσσιανισμός και Μοναρχία. Σχετικά με τους όρους νομιμοποίησης της δυναστικής εξουσίας στην Ελλάδα τον ύστερο 19^ο αιώνα». Στο : Διακυμάνσεις του Νεοελληνικού πολιτικού στοχασμού από το 19^ο στον 20^ο αιώνα (επιμ. Κιτρομηλίδης, Π. & Χατζόπουλος, Μ.). Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, σελ. 13-45.

²¹² Από το επίσημο πρόγραμμα της βάπτισης του διαδόχου είχε παραληφθεί να αναφερθεί η θέση όπου θα παραστέκονταν ο πρόεδρος της βουλής και τα μέλη του προεδρείου. Ευθύνη για αυτό είχε το αρμόδιο υπουργείο και η κυβέρνηση Βούλγαρη. Τα μέλη του προεδρείου διαμαρτυρήθηκαν και δήλωσαν ότι αν δεν είχαν γραπτή (κι όχι προφορική) διόρθωση της παράλειψης αυτής δεν επρόκειτο να παρευρεθούν στη βάπτιση. Ο πρωθυπουργός το πρωί έστειλε έγγραφο με το οποίο ζητούσε να αποδοθεί η τιμητική θέση δίπλα στο βασιλιά στα μέλη της βουλής. Με το έγγραφο στα χέρια οι αντιπρόεδροι ζήτησαν τη θέση που τους έπρεπε, δημιουργήθηκε μία σύγχυση, όμως με την συγκατάθεση και των παρευρισκόμενων βουλευτών τελικά έγινε το σωστό. Εφ. *Εθνοφύλαξ*, 23.08.1868.

²¹³ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1552, 23 Αυγούστου 1868, σελ. 2

την εξυπηρέτηση κομματικών συμφερόντων. Όμως αναμένει από τη βασιλεία που είναι ο ενδιαμέσος κρίκος ανάμεσα στην κυβέρνηση και το λαό να φερθεί σύμφωνα με ότι επιτάσσουν οι νόμοι και εκφράζει την πεποίθηση ότι αυτό θα ωφελήσει και το ίδιο το Στέμμα.²¹⁴ Πάντως με βάσει τον τρόπο παρουσίασης της είδησης από τον Τύπο βλέπουμε πως είναι καθολική η αποδοχή του προσώπου του βασιλιά, στο οποίο ενσαρκώνεται η εθνική ιδέα.

Η βάπτισμα του πρίγκιπα Γεωργίου

Στις 24 Ιουλίου 1869 έλαβε χώρα η βάπτισμα του δευτερότοκου βασιλόπαιδος στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο παλαιό φρούριο στην Κέρκυρα.²¹⁵ Οι προετοιμασίες από πριν υπήρξαν πολλές. Από την Αθήνα στάλθηκαν η κολυμπήθρα και όλα τα άλλα αναγκαία για το μυστήριο.²¹⁶ Ανάδοχος του πρίγκιπα Γεωργίου ήταν ο Μέγας Δούκας Κωνσταντίνος, ο πατέρας της βασίλισσας Όλγας, του οποίου η υποδοχή στην Κέρκυρα στις 21 Ιουλίου 1869 υπήρξε θερμή.²¹⁷ Της θρησκευτικής τελετής προεξήρχε ο μητροπολίτης Κέρκυρας, Αθανάσιος. Στην τελετή παρευρέθηκαν ο βασιλιάς, οι πρέσβεις, οι πολιτικοί και στρατιωτικοί υπάλληλοι, οι αξιωματικοί της Εθνοφυλακής και πλήθος πολιτών και κυριών κάθε ηλικίας και κάθε τάξης. Παρατηρούμε ότι συμμετέχει ελεύθερα το πλήθος σε ένα γεγονός που προφανώς έκανε αίσθηση στην τοπική κοινωνία, εκφράζοντας την αγάπη του στο πρόσωπο της βασιλικής οικογένειας. Και ο βασιλιάς με την επιλογή του να τελέσει τη βάπτισμα στην Κέρκυρα τιμά συμβολικά το «δώρο» που προσφέρθηκε από την Αγγλία στο βασίλειό του. «Το θέαμα ήταν λαμπρό», όπως σχολιάζει ο γράφων, και σε αυτό συνέτειναν αυτοί που διακόσμησαν την εκκλησία. Κατά τη λειτουργία έψαλαν εκλεκτοί νέοι του τόπου. Το βράδυ έγινε φωταψία σε όλη την πόλη στην οποία συνέβαλε κατά πολύ, όπως αναφέρει ο συντάκτης, η θέληση και η δράση του δημάρχου. Την επόμενη μέρα το βράδυ δόθηκε στα ανάκτορα της πόλης χορός, στον οποίο συμμετείχαν πάρα πολλοί προσκεκλημένοι.²¹⁸ Ο κοσμικός χορός στο Παλάτι αποτελεί σημαντικό μέρος της τελετής σε μία τοπική κοινωνία που είναι εξοικειωμένη με δυτικές συνήθειες. Τη βάπτισμα του δευτερότοκου υιού του ο βασιλιάς επέλεξε να τελέσει στην Κέρκυρα, όπου βρισκόταν και η βασιλική θερινή κατοικία της δυναστείας, τα θερινά ανάκτορα του Mon Repos, το αγαπημένο μέρος

²¹⁴ Εφ. *Ελπίς*, φ. 1471, 27 Αυγούστου 1868.

²¹⁵ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 1730, 2 Αυγούστου 1869.

²¹⁶ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 1718, 19 Ιουλίου 1869.

²¹⁷ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1777, 26 Ιουλίου 1869.

²¹⁸ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 1730, 2 Αυγούστου 1869.

της ανάπαυσής του. Ένας τόπος συμβολικός για τον βασιλιά, καθώς ήταν η πρώτη επέκταση του ελληνικού κράτους, ήδη από την άφιξή του στη χώρα. Ένας τόπος επίσης, που είχε εκτεθεί στο δυτικό τρόπο ζωής που ο νέος βασιλιάς κόμιζε με τον ερχομό του. Ένας τόπος τέλος που υπογράμμιζε τις διασυνδέσεις του Γεωργίου με τους μεγάλους δυναστικούς κύκλους των ξένων χωρών, ένα δυνατό πλεονέκτημα που αξιοποίησε κατά καιρούς στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Η βάπτισή ήταν μεγαλοπρεπής, όπως αναφέρεται από τον σχολιαστή, με τοπικό χαρακτήρα, αλλά σαφώς μικρότερης εμβέλειας σε σύγκριση με την βάπτισή του διαδόχου Κωνσταντίνου που περιγράψαμε παραπάνω.

Η βάπτισή της πριγκίπισσας Αλεξάνδρας

Η βάπτισή της βασιλόπαιδος Αλεξάνδρας είχε αποφασιστεί οριστικά να γίνει στην Κέρκυρα, στις 17 Σεπτεμβρίου 1870 ημέρα Πέμπτη, και όχι στην Αθήνα, όπως αρχικά είχε ακουστεί. Για αυτό το λόγο αναχώρησαν με το ατμοκίνητο από το Καλαμάκι ο πρόεδρος της Ιεράς Συνόδου, Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Αθηνών Θεόφιλος, μετά από πρόσκληση του βασιλιά, μαζί με τον νέο χειροτονούμενο αρχιεπίσκοπο Κέρκυρας Αντώνιο και τον υπουργό των εκκλησιαστικών και δημοσίας εκπαιδεύσεως Κ. Μ. Αντωνόπουλο, ο οποίος εκπροσώπησε την κυβέρνηση στην τελετή. Όπως μας πληροφορεί η Εφ. *Αιών*, είχε ακουστεί ότι ανάδοχος προσεκλήθη ο Διάδοχος της Δανίας ή κάποιος από τους θείους των βασιλιάδων της Ελλάδος. Εξέφρασε όμως την δυσπιστία του, καθώς σύμφωνα με τα ορισμένα της ορθόδοξης ελληνικής εκκλησίας, ο ανάδοχος έπρεπε να ήταν του ορθόδοξου δόγματος για να δώσει την ομολογία πίστεως αντί του βαπτιζομένου. Οι θείοι και ο αδελφός του βασιλιά δεν ανήκαν στην ορθόδοξη εκκλησία. Εξέφρασε εντούτοις τη γνώμη η Εφ. *Αιών* πως δεν ήταν καθόλου απίθανο να ίσχυε εντέλει αυτό, καθώς κι άλλη φορά είχε συμβεί να περιφρονούνται θεσμοί και έθιμα, εκκλησιαστικά και πολιτικά.²¹⁹ Σε άλλο φύλλο διευκρινίστηκε ότι ανάδοχος ορίστηκε ο πρίγκιπας Φρειδερίκος αλλά ο συντάκτης δήλωσε ότι δεν γνώριζαν αν επρόκειτο για τον θείο ή τον αδελφό του βασιλιά, όπως επίσης αν θα μετέβαινε ο ίδιος για να εκτελεστεί το μυστήριο ή δια αντιπροσώπου.²²⁰ Στην Εφ. *Παλιγγενεσία* διευκρινίζεται ότι ανάδοχος της

²¹⁹ Εφ. *Αιών*, φ. 2601, 17 Σεπτεμβρίου 1870.

²²⁰ Εφ. *Αιών*, φ. 2602, 21 Σεπτεμβρίου 1870.

βασιλόπαιδος ήταν ο θείος του βασιλιά Φρειδερίκος, ο οποίος θα μετέβαινε από την Γερμανία στην Κέρκυρα για την τελετή.²²¹

Η βάπτισή του πρίγκιπα Νικολάου

Όπως αναφέρει η Εφ. *Αιών* η βάπτισή του βασιλόπαιδος Νικολάου θα τελούνταν ακριβώς ίδια με του Διαδόχου. Για το σκοπό αυτό οι προετοιμασίες ξεκίνησαν από πριν και μεταφέρθηκαν όλα τα απαραίτητα σκεύη για την τέλεση του μυστηρίου και τη διακόσμηση του ναού, τα οποία είχαν χρησιμεύσει και στη βάπτισή του Διαδόχου.

Η βάπτισή του πρίγκιπα Νικολάου έγινε στη μητρόπολη Αθηνών στις 9 Φεβρουαρίου 1872 και υπήρξε μεγαλοπρεπέστατη. Η συρροή του κόσμου υπήρξε μεγάλη, την διαχείριση του πλήθους ανέλαβε η αστυνομία, η οποία μοίρασε και τα σημαϊάκια για το στολισμό των οδών Ερμού και Μητροπόλεως από όπου θα διέρχονταν η βασιλική συνοδεία. Τις στρατιωτικές τιμές απέδωσε η φρουρά της πρωτεύουσας. Το ίδιο το κράτος σκηνοθετεί το σκηνικό μέσα στο οποίο θα τελεστεί ένα σημαντικό γεγονός που σχετίζεται με το πρόσωπο του μονάρχη και εξασφαλίζει τρόπον τινά την επιτυχία του.

Στις 10 π.μ. προσήλθαν στον ναό ο βασιλιάς Γεώργιος, ο βασιλιάς της Δανίας, η βασίλισσα και η κόρη αυτής, ο αδερφός του βασιλιά και οι ακόλουθοί τους. Επίσης παρόντες υπήρξαν το διπλωματικό σώμα, οι υπουργοί και όλοι οι στρατιωτικοί, πολιτικοί, δικαστικοί και δημοτικοί υπάλληλοι, όλοι με την μεγάλη στολή.²²² Το μυστήριο τέλεσε με όλη την τάξη ο Μητροπολίτης Αθηνών Θεόφιλος. Ανάδοχοι του βασιλόπαιδος Νικολάου ορίστηκαν ο πατέρας του βασιλιά, ο πατέρας της βασίλισσας, ο διάδοχος του αγγλικού θρόνου και άλλοι συγγενείς των ηγεμονικών οίκων, σύνολο οκτώ. Ο μητροπολίτης Θεόφιλος υπήρξε ο αντιπρόσωπος των αναδόχων και άλειψε ο ίδιος το βρέφος με λάδι και επιτέλεσε όλα τα καθήκοντα του αναδόχου, καθότι ο βασιλιάς της Δανίας δεν ανήκε στο χριστιανικό δόγμα και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να τα εκτελέσει. Παρατηρούμε ότι κατά την προσπάθεια δημιουργίας του συγκεκριμένου τελετουργικού κάποιες δυτικές συνήθειες προσκρούουν στο Ορθόδοξο τυπικό. Παρότι οι ανάδοχοι είναι μέλη των δυναστικών οικογενειών κατά τη συνήθεια των βασιλιάδων εντούτοις για την τέλεση του μυστηρίου υπακούουν στα προτάγματα της Ορθοδοξίας και διά αντιπροσώπου

²²¹ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2012, 14 Σεπτεμβρίου 1870, σελ. 3.

²²² Εφ. *Αιών*, φ. 2,757, 10 Φεβρουαρίου 1872.

προχωράει η διαδικασία της βαπτίσεως. Βλέπουμε δηλαδή έναν συνδυασμό των δύο διαφορετικών πολιτισμών, ελληνορθόδοξου και ευρωπαϊκού.

Οι δυναστικές συνήθειες συνδυάζονται αργαστά με την Ορθόδοξη παράδοση. Η θεσμική ιεραρχία είναι εμφανής σε όλες τις τελετές όπου τηρείται η ακριβής θέση και σειρά των υψηλών προσκεκλημένων. Ισοτίμη πάντα θέση με τον ηγεμόνα φαίνεται να έχει ο ανώτατος εκκλησιαστικός άρχοντας.

Στην τελετή παρευρέθηκαν πολλοί, η είσοδος των οποίων επιτράπηκε με εισιτήρια. Παρατηρούμε εδώ μία επιλογή και διάκριση ως προς την συμμετοχή των καλεσμένων. Όταν αγιάστηκε το νερό της βαπτίσεως οι καμπάνες των εκκλησιών άρχισαν να χτυπούν και τα κανόνια ήχησαν από το λόφο των Νυμφών. Η τελετή έληξε στις 12 η ώρα εν μέσω πλήθους λαού που συνέρρευσε εντός και εκτός του ναού.²²³

Η βάπτιση της πριγκίπισσας Μαρίας

Όπως γνωστοποίησε η Εφ. *Εθνοφύλαξ* σε φύλλο της που εκδόθηκε μία ημέρα πριν την βάπτιση, αυτή θα ελάμβανε χώρα στο μητροπολιτικό ναό Αθηνών στις 28 Μαρτίου 1876. Σε αυτήν θα επιτρεπόταν η είσοδος μόνο εκείνων που είχαν εισιτήρια και η προσέλευση τους την ημέρα της τελετής θα επιτρεπόταν το αργότερο έως τις 9.45 π.μ. αλλιώς δε θα γίνονταν δεκτοί, όπως ανακοίνωσε το υπουργείο Εκκλησιαστικών.²²⁴ Η Εφ. *Ωρα* σε ανακοίνωσή της ανέφερε ότι η βάπτιση της νεογνής βασιλόπαιδος Μαρίας θα πραγματοποιούνταν την Κυριακή των Βαΐων και ο ανάδοχος θα ήταν ο Δούκας Αλέξιος, ο οποίος αναμένονταν να επιστρέψει εν καιρώ από το ταξίδι του στην Αίγυπτο.²²⁵

Από τις 5 π.μ. ακούστηκαν 101 κανονιοβολισμοί από το λόφο των Νυμφών και η στρατιωτική μουσική περιερχόμενη τις οδούς της πόλης έπαιζε το εωθινό άσμα και ανήγγειλε το χαρμόσυνο της ημέρας. Στις 9 π.μ. τα στρατιωτικά σώματα παρατάχθηκαν από τα ανάκτορα μέχρι την οδό Μητροπόλεως, η οποία ήταν σημαιοστολισμένη με ορισμένη τάξη. Στην πλατεία ανακτόρων παρατάχθηκε μία ίλη ιππικού, μία άλλη στην πλατεία Συντάγματος από τα αριστερά, ενώ από τη δεξιά πλευρά βρισκόταν το ημίταγμα του πυροβολικού. Από την πλατεία Συντάγματος παρατάχθηκε η Πανεπιστημιακή φάλαγγα υπό τον λοχαγό κ. Φρεαρίτη, έπειτα οι

²²³ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2368, 10 Φεβρουαρίου 1872.

²²⁴ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3049, 27 Μαρτίου 1876.

²²⁵ Εφ. *Ωρα*, φ. 123, 24 Φεβρουαρίου 1876.

μαθητές της Σχολής Ευελπίδων του Πειραιά. Ακολουθούσε ο έκτος λόχος υπαξιωματικών της εκπαίδευσης των προηγούμενων ευζώνων υπαξιωματικών, η δилоχία των σκαπανέων και τέλος δύο τάγματα που είχαν σταθμεύσει εκεί. Οι εξώστες των σπιτιών της οδού Ερμού ήταν γεμάτοι από κυρίες και στολισμένοι με σημαίες. Στις 9:45 προσήλθαν στο ναό οι πρεσβευτές των ξένων δυνάμεων, οι υπουργοί, οι στρατιωτικές και πολιτικές αρχές.²²⁶

Η βάπτιση πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με το πρόγραμμα και τελέστηκε με κάθε μεγαλοπρέπεια και με την ορισμένη ακολουθία και τάξη. Στο χώρο ανάμεσα στην Ωραιά Πύλη και τα κιγκλιδώματα που είχαν στηθεί τοποθετήθηκε η κολυμπήθρα πάνω σε κατασκευασμένο βάθρο. Δεξιά του βάθρου βρισκόταν ο χώρος πάνω στον οποίο θα έντυναν και θα απογύμωναν το βρέφος. Κοντά σε αυτόν τέθηκε ο βασιλικός θρόνος, πίσω από τον οποίο τοποθετήθηκαν οι αυλικοί και οι ακόλουθοι του Μ. Δούκα Αλέξιου και του πρίγκιπα Γουλιέλμου. Αριστερά του βάθρου στέκονταν οι υπουργοί με τις συζύγους τους, οι σύζυγοι των Αυλικών και πίσω από αυτούς οι βουλευτές που βρίσκονταν στην Αθήνα και οι ανώτεροι υπάλληλοι.

Εκατέρωθεν της Ωραιάς Πύλης, στις βαθμίδες πριν το ιερό, στέκονταν τα μέλη της Ιεράς Συνόδου και οι Αρχιεπίσκοποι και Επίσκοποι που μετέβησαν στην Αθήνα, όλοι φορώντας την μεγάλη αρχιερατική στολή.

Δεξιά από το υπουργείο στέκονταν τα μέλη του Διπλωματικού Σώματος με τις συζύγους τους, οι Ναύαρχοι και οι κυβερνήτες των αγκυροβολημένων ξένων πλοίων στο λιμάνι του Πειραιά.

Αριστερά του θρόνου στάθηκαν οι φέροντες τον μεγαλόσταυρο του τάγματος του Σωτήρος, οι στρατηγοί, οι ναύαρχοι και οι ανώτεροι αξιωματικοί του στρατού της ξηράς και της θάλασσας. Οι υπόλοιποι αξιωματικοί της Εθνοφυλακής, του στρατού και του ναυτικού, στάθηκαν σε δύο παράλληλες γραμμές εκατέρωθεν της εισόδου του ναού από τον νάρθηκα μέχρι τις κιγκλίδες.

Στις 10 π.μ. ακριβώς ξεκίνησε από τα ανάκτορα η βασιλική ακολουθία. Προπορευόταν ίλη ιππικού, ο αυλάρχης σε άμαξα και δύο ιπποκόμοι έφιπποι. Έπειτα ακολουθούσε η βασιλική άμαξα στην οποία επέβαιναν η ο βασιλιάς και ο Μέγας Δούκας Αλέξιος, ο πρίγκιπας Γουλιέλμος και ο διάδοχος Κωνσταντίνος, εκατέρωθεν

²²⁶ Εφ. Ωρα, φ. 172, 29 Μαρτίου 1876.

δε της άμαξας βρίσκονταν αγγελιοφόροι έφιπποι. Μετά από αυτούς ακολουθούσε μεγαλοπρεπής τέθριππος άμαξα, κλειστή, που μετέφερε την πορφυρογέννητη, όπως την αποκαλεί ο γράφων, Μαρία, την οποία κρατούσε στα γόνατα η Μεγάλη Κυρία. Κατόπιν, ακολουθούσε μία άμαξα που έφερε τις επίτιμες κυρίες ντυμένες με την εθνική στολή, τους επίτιμους υπασπιστές, τους υπασπιστές και τους αγγελιοφόρους του βασιλιά και τους ακόλουθους του Μ. Δούκα Αλεξίου. Ολόκληρη την βασιλική συνοδεία έκλεινε πάλι μία ίλη ιππικού.

Στις 10:30 π.μ. έγινε η βάπτισή υπό τον ήχο όλων των ναών της πόλης και των τηλεβόλων. Την ώρα που ο Μητροπολίτης έκανε τις καταδύσεις της βασιλόπαιδος στο αγιασμένο νερό οι καμπάνες όλων των εκκλησιών χτυπούσαν. Παράλληλα από το λόφο των Νυμφών ερρίφθησαν εκατόν ένας κανονιοβολισμοί, ενώ η μουσική έπαιζε το βασιλικό ύμνο.²²⁷ Στο τέλος της βάπτισής ο Μ. Δούκας Αλέξιος, έχοντας δεξιά του τον βασιλιά και αριστερά του τον πρίγκιπα Γουλιέλμο, έλαβε και κοινώνησε την νεοβαπτιζόμενη. Μετά το τέλος της βαπτίσεως η βασιλική ακολουθία επανήλθε στα ανάκτορα με την ίδια τάξη με την οποία προσήλθε.²²⁸ Εκεί ο βασιλιάς δέχτηκε τα συγχαρητήρια των πρεσβευτών.²²⁹

Και οι δύο εφημερίδες παρουσιάζουν με αρκετές λεπτομέρειες μέρη της βαπτίσεως αλλά εστιάζουν σε διαφορετικά σημεία. Η Εφ. *Ωρα* δίνει βαρύτητα στην παράταξη των στρατιωτικών τμημάτων στις οδούς πριν την διέλευση της βασιλικής ακολουθίας, γεγονός που η Εφ. *Εθνοφύλαξ* το αποδίδει σύντομα και περιληπτικά. Αντιθέτως, η δεύτερη περιγράφει την εσωτερική διακόσμηση του ναού και την συγκεκριμένη ακολουθία και τάξη των προσκεκλημένων στην τελετή. Αυτή η περιγραφή δεν δίνεται από τον συντάκτη της Εφ. *Ωρα*. Την περιγραφή της βασιλικής πομπής με κάθε λεπτομέρεια αναφέρουν αμφότερες οι εφημερίδες.

Η βάπτισή οργανώθηκε με χαρακτήρα εθνικού γεγονότος. Παρατηρούμε πως σε σχέση με τις προηγούμενες βαπτίσεις που περιγράψαμε πλην του διαδόχου οι περιγραφές των εφημερίδων είναι πιο πλούσιες. Ένα χρόνο μετά την αποκατάσταση των πολιτικών πραγμάτων με την καθιέρωση της «αρχής της δεδηλωμένης» το πρόσωπο του βασιλιά επανακτά το κύρος και τη δημοτικότητα του. Η συμμετοχή των φοιτητών, της νέας δυναμικής ομάδας, υπάρχει και σε αυτήν την τελετή. Επίσης,

²²⁷ Εφ. *Ωρα*, φ. 172, 29 Μαρτίου 1876

²²⁸ Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3050, 29 Μαρτίου 1876.

²²⁹ Εφ. *Ωρα*, φ. 172, 29 Μαρτίου 1876

βλέπουμε να είναι παρόντα όλα τα σώματα του στρατού, ο οποίος έχει ανασυσταθεί και προσδίδει μεν μεγαλοπρέπεια αλλά υπογραμμίζει και την ισχυρή παρουσία του κράτους, το οποίο ταυτίζεται στο πρόσωπο του ηγεμόνα. Η μεγάλη απήχηση του γεγονότος αναδεικνύεται και από τους υψηλούς προσκεκλημένους και την μεγαλοπρεπή βασιλική πομπή. Γενικότερα όλη η οργάνωση και εξωτερικά στους δρόμους της πόλης και εσωτερικά στο διάκοσμο της εκκλησίας μαρτυρούν τη σημαντικότητα της τελετής για τη δυναστεία, ενώ η εστίαση του Τύπου δείχνει το δικό του ενδιαφέρον, την στήριξη του βασιλιά και την αγάπη του λαού.

Η βάπτισή της πριγκίπισσας Όλγας

Με μεγάλη λαμπρότητα τελέστηκε η βάπτισή της βασιλόπαιδος Όλγας, η οποία συν-εορτάσθηκε με την ονομαστική εορτή του βασιλιά Γεωργίου, στις 24 Απριλίου 1880, στο μητροπολιτικό ναό Αθηνών δοξολογούντος του Μητροπολίτη Αθηνών. Το επίσημο της ημέρας ανήγγειλαν νωρίς το πρωί 101 κανονιοβολισμοί και η στρατιωτική μουσική έπαιζε το εθνικό άσμα. Από νωρίς το πρωί ο μητροπολιτικός ναός ήταν γεμάτος, γύρω στις 9.30 άρχισαν να προσέρχονται οι πρέσβεις, οι πρόξενοι των ξένων δυνάμεων, οι διοικητές των αγκυροβολημένων στον Πειραιά ξένων πλοίων, οι υπουργοί και όλες οι στρατιωτικές και πολιτικές αρχές.²³⁰ Στην τελετή, εκτός από το διπλωματικό σώμα, παρόντες ήταν οι δύο Γάλλοι ναύαρχοι Ττριαβουέ και Ζεδέ, ο Ρώσος ναύαρχος κ. Κρέμερ και ο Ιταλός Πινκάτη με τα επιτελεία τους. Η Μεγάλη Κυρία και οι επίτιμες κυρίες της βασίλισσας φορούσαν στολή παρεμφερή προς την λεγόμενη ελληνική.²³¹

Οι οικείες της οδού Ερμού, η πλατεία Συντάγματος ήταν σημαιοστολισμένες και πλήρεις από κόσμο και των δύο φύλων. Στις 10 π.μ. έφτασε στο ναό ο βασιλιάς με τις βασιλικές άμαξες μαζί με τον πρίγκιπα Γουλιέλμο και τους βασιλόπαιδες.

Μετά το τέλος της τελετής, η επίσημη συνοδεία επέστρεψε στα ανάκτορα, όπου ο βασιλιάς δέχτηκε τις συγχαρητήριες ευχές των υπουργών και των υπόλοιπων επισήμων. Έπειτα, ο βασιλιάς με το θείο του, τους βασιλόπαιδες, τους αυλικούς και τους υπουργούς μετέβη στον κήπο στην πλατεία Συντάγματος, όπου επιθεώρησε τα στρατιωτικά σώματα που παρέλασαν κάτω από τις επευφημίες των στρατιωτών.²³² Κατά τη βάπτισή της βασιλόπαιδος Όλγας και τη δοξολογία για την ονομαστική

²³⁰ Εφ. *Ερμής*, φ. 489, 29 Απριλίου 1880.

²³¹ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 4724, 24 Απριλίου 1880.

²³² Εφ. *Ερμής*, φ. 489, 29 Απριλίου 1880.

γιορτή του βασιλιά, ο στρατός της πρωτεύουσας παρέλασε μπροστά στα ανάκτορα, όπου ο βασιλιάς με το επιτελείο και τους ακόλουθούς του παρακολουθούσε από τον εξώστη. Η παρέλαση έλαβε χώρα με όλη την απαιτούμενη τάξη.²³³

Το βράδυ παρατέθηκε γεύμα στα ανάκτορα στους υπουργούς, τους διπλωμάτες, τους ναάρχους των ξένων πλοίων και πολλούς άλλους περίπου 120 καλεσμένους. Ανάμεσα στα τιμώμενα πρόσωπα παρακάθισαν 14 κυρίες, εκ των οποίων 8 ξένες, 4 της Αυλής και 2 των υπουργών. Τέλος, φωταγωγήθηκαν τα δημόσια κτίρια και τα ιδιωτικά καταστήματα.²³⁴ Στη διπλή αυτή τελετή που τελέστηκε με κάθε μεγαλοπρέπεια περιλαμβανόταν και η στρατιωτική παρέλαση. Η συμμετοχή του λαού ήταν μεγάλη. Παρόντες ήταν οι δυτικοί ηγεμόνες, συγγενείς του βασιλιά, αλλά και εκπρόσωποι των ξένων δυνάμεων. Το Παλάτι παρέθεσε γεύμα σε μεγάλο αριθμό προσκεκλημένων και η ελληνική ενδυμασία των επίτιμων κυρίων υπογράμμισε την εθνική συλλογική ταυτότητα. Η δυναμική της τελετής αναδείκνυε την αίγλη της δυναστείας, την εδραίωση της στην κοινωνία.

²³³ Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 4724, 24 Απριλίου 1880.

²³⁴ Εφ. *Ερμής*, φ. 489, 29 Απριλίου 1880.

Συμπεράσματα

Οι κρατικοί εορτασμοί και οι δημόσιες τελετές υπήρξαν μέρος μιας επινοητικής διαδικασίας μέσα από την οποία τονίστηκε η έννοια της συνέχειας. Η πολιτική εξουσία επεδίωξε να αποτελέσει μέρος ενός κοινού παρελθόντος, να παρουσιαστεί ως η ενσάρκωση της ενότητας και της συνέχειας του ίδιου έθνους. Το μήνυμα που μεταδίδουν αυτές οι τελετές παραπέμπει στη σύνδεση της εξουσίας με ένα παρελθόν, μέσω του οποίου διεκδικεί τη θέση της στο παρόν. Οι επινοημένες παραδόσεις που εμφανίστηκαν το 19^ο αιώνα προσπάθησαν, χωρίς αυτό να ισχύσει πάντα, να διατηρήσουν μία σταθερή μορφή και να συντηρήσουν μια παράδοση ενώνοντας το παρόν με το παρελθόν του έθνους. Υιοθέτησαν μια τυποποιημένη μορφή, ένα ορισμένο τελετουργικό και, μέσω της περιοδικής επανάληψης, επιχείρησαν την σύμπληξη της συλλογικής ταυτότητας. Στην τελετή προβάλλεται μια εικόνα συνοχής, όπου ο καθένας έχει τη θέση του παρόλο που οι συμμετέχοντες εκφράζουν διαφορετικές πεποιθήσεις, διαφορετικούς λόγους, διαφορετικά νοήματα. Η μορφή της τελετής είναι εκείνη που συντελεί στην επιτυχία της και οδηγεί στην εδραίωση των κοινωνικών πεποιθήσεων.²³⁵

Η τελετή από την άλλη είναι κι ένας τρόπος επικοινωνίας και μεταφοράς μηνυμάτων και νοημάτων από την πολιτική εξουσία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτά θα γίνουν αποδεκτά και ότι δεν θα αποτελέσουν αντικείμενο αμφισβήτησης. Το κοινό δεν προσπερνά τελείως το νόημα που η πολιτική εξουσία επιδιώκει να επικοινωνήσει μέσω της τελετής, αλλά συχνά διατηρεί ισχυρά περιθώρια αντιπαραθέσεων και εντάσεων. Για αυτό άλλωστε η συμμετοχή του λαϊκού κοινού στους εορτασμούς επισφραγίζει τη μεγάλη τους επιτυχία, καθώς αποτελεί ένα είδος συναίνεσης στο πρόσωπο του ηγεμόνα και της κρατικής εξουσίας, του νοήματος που θέλει να μεταδώσει. Με άλλα λόγια στην δημόσια τελετή εκδιπλώνεται η σχέση της εξουσίας και της κοινωνίας με την οποία περιστοιχίζεται. Οι τυχόν μεταβολές που σημειώνονται κατά καιρούς δεν ανατρέπουν την κύρια μορφή της γιορτής αλλά ενισχύουν το συμβολικό βάρος της ίδιας της τελετουργίας και διαφοροποιούν τη νοηματοδότησή της.²³⁶

²³⁵ Εξερτζόγλου, Χ. (2001). Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε' και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης. *Μνήμων*, 23, σελ. 153-157.

²³⁶ Στο ίδιο, σελ. 155-157.

Η μοναδική εθνική γιορτή του κράτους, ο εορτασμός της 25^{ης} Μαρτίου και το πρώτο ιωβηλαίο της επανάστασης, αποτέλεσαν πεδίο σύνδεσης της ιστορικής μνήμης και του συγχρονικού χαρακτήρα της. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο το ιστορικό παρελθόν προσέλαβε διαφορετικά νοήματα ανάλογα με την πολιτική συγκυρία. Υπήρξε δε ένα πρόσφορο πεδίο προβολής και νομιμοποίησης του Θρόνου, ενίσχυσης της εικόνας του βασιλιά και αύξησης της δημοτικότητάς του, ειδικά σε περιόδους πολιτικής αστάθειας και εθνικού αναβρασμού. Αποτέλεσε, εντούτοις, σε κρίσιμες περιόδους και σημείο αντιπαραθέσεων, όπως για παράδειγμα την περίοδο των «Στηλιτικών». Ειδικά στον εορτασμό της πεντηκονταετηρίδας της Επανάστασης, η θέση του βασιλιά στην τελετή ήταν κεντρική και ο ίδιος αναδεικνυόταν ως συνεχιστής ενός ένδοξου παρελθόντος και εκπρόσωπος ενός εθνικού παρόντος. Η ενσάρκωση εν τέλει της ιστορικής συνέχειας. Πρωτοστάτησε και υπήρξε παρών σε όλα τα στάδια της διαδικασίας πιστοποιώντας αφετέρου την θρησκευτική συνέχεια της Ορθόδοξης ηγεσίας.

Η ονομαστική γιορτή του βασιλιά που τελούνταν κάθε χρόνο με το ίδιο τελετουργικό όπως και οι άλλες τελετές, συνδέθηκε πολλές φορές με την εθνική επέτειο αποκτώντας ένα εθνικό χαρακτήρα. Πρόβαλε το πρόσωπο του βασιλιά ως μέρος του έθνους και της κληρονομιάς του. Προσέδιδε συναίνεση και δημοτικότητα στο πρόσωπο του εκπροσώπου του κράτους, την εικόνα ενός «καλού Έλληνα» με ορθόδοξες συνήθειες, αγαπητό στο λαό του. Ειδικά το 1871, ο βασιλιάς εκμεταλλεύτηκε τη χρονική συγκυρία του Πάσχα και μετέφερε τον εορτασμό της επετείου ώστε να συνδυαστεί με την ονομαστική του εορτή. Έτσι επεδίωξε ισότιμη συμμετοχή του στον εορτασμό, μαζί με τη μετακομιδή των λειψάνων του Γρηγορίου Ε' και τον εορτασμό του πρώτου ιωβηλαίου. Δύο βασικά στοιχεία, το έθνος και η εκκλησία, ενοποιήθηκαν γύρω από το βασιλικό θρόνο.

Η εκάστοτε πραγματικότητα υπήρξε μία κοινωνική κατασκευή, στην οποία το ίδιο το κράτος πρωτοστάτησε εκδίδοντας επίσημα προγράμματα και υπενθυμίζοντας στους πολίτες της πρωτεύουσας τη σημαντικότητα της τελετής με κανονιοβολισμούς και κωδωνοκρουσίες. Παράλληλα, καίρια υπήρξε η συμβολή του Τύπου, ο οποίος με συνεχή αρθρογραφία πρόβαλε σημαντικά γεγονότα για τη βασιλική δυναστεία και το κράτος. Ο γάμος του βασιλιά με την ορθόδοξη πριγκίπισσα και η βάφτιση του διαδόχου επενδύθηκαν με την έννοια της εθνικής συνέχειας, την ενίσχυση της ορθοδοξίας έναντι της οθωμανικής κυριαρχίας, το όραμα της Μεγάλης Ιδέας και την

εκρίζωση του φατριασμού, τη σφυρηλάτηση της εθνικής ενότητας. Ο Τύπος την περίοδο εκείνη έθεσε το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο λαός ιδιοποιήθηκε τα μηνύματα των εορτασμών με βάση τον τρόπο παρουσίασης της είδησης. Με τις γλαφυρές περιγραφές του έδωσε έμφαση στα σημεία εκείνα του παρελθόντος που συνέβαλαν στην ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας και την νομιμοποίηση της βασιλικής εξουσίας. Κάποιες φορές την επίτευξη αυτού του στόχου εξυπηρέτησε και η αποσιώπηση στοιχείων του παρελθόντος που συνέβαλαν στην αποκατάσταση προσώπων της ιστορίας, όπως λόγω χάρη του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄, και την ενσωμάτωσή τους στο εθνικό πάνθεον. Το πρόσωπο του βασιλιά προβλήθηκε ως αγαπητό από όλους και πολλές φορές οι προστριβές με το Παλάτι αποδόθηκαν σε κακές τακτικές των αυλικών συμβούλων που εξέθεταν τον βασιλιά, παρά τις καλοπροαίρετες προθέσεις του.

Στις δυναστικές γιορτές, όπως στον γάμο και στις βαφτίσεις, τα πολιτικά νοήματα διαπλέκονταν με κοινωνικά και πολιτισμικά στοιχεία. Η επανάληψη ενός πανομοιότυπου τελετουργικού, με τάξη και συγκεκριμένη ακολουθία, υπογράμμιζε τις σχέσεις ιεραρχίας, πρόβαλε κανόνες συμπεριφοράς και συνήθειες της πολιτισμένης Δύσης και της ανώτερης πολιτικής ελίτ, αναβάθμιζε το αισθητικό κριτήριο του λαϊκού κόσμου της χώρας. Παράλληλα με την άνοδο της λαογραφίας, η εθνική φορεσιά άρχισε να καθιερώνεται, μία συνήθεια που ανθούσε και σε άλλες βασιλικές Αυλές, όπως είδαμε στο ρωσικό Παλάτι με αφορμή τον γάμο του βασιλιά των Ελλήνων με τη Ρωσίδα πριγκίπισσα. Με το απαράβατο πρωτόκολλο των εορτών η δυναστική εξουσία νομιμοποιούσε τη θέση της μέσα σε ένα πανηγυρικό κλίμα. Η ανταπόκριση βέβαια και η λαϊκή αποδοχή στο θέαμα τις καθιστούσε μεγαλειώδεις και επιτυχημένες.

Η περαιτέρω μελέτη των δημόσιων γιορτών κατά την μακρά βασιλεία του Γεωργίου του Α΄ θα είχε ενδιαφέρον σε συνδυασμό με την προσπάθεια κατανόησης της δυναμικής του μοναρχικού θεσμού στην ελληνική κοινωνία, ο οποίος έχει μελετηθεί μόνο αποσπασματικά. Οι όροι νομιμοποίησης της δυναστείας και οι σχέσεις της με τα εθνικά οράματα, η δημόσια εικόνα του μονάρχη και οι πολιτικές του επιλογές, είναι ζητήματα καίριας σημασίας για την βαθύτερη κατανόηση της πολιτικής πραγματικότητας στην Ελλάδα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα.

Βιβλιογραφία

- Assmann, J. (2017). *Η πολιτισμική μνήμη. Γραφή, ανάμνηση και πολιτική ταυτότητα στους πρόιμους ανώτερους πολιτισμούς*. μτφρ. Διαμαντής Παναγιωτόπουλος. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Ασπρέας, Γ. (1931). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Χρήσιμα Βιβλία.
- Βακαλόπουλος, Κ. (2003). *Το νέο ελληνικό έθνος (1204-2000)*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος Σταμούλη.
- Γατόπουλος, Δ. (χ.χ.). *Γεώργιος Α΄. Ο Δημοκράτης Βασιλεύς (1863-1913)*. (Ανεκδοτική Ιστορία της Βασιλευόμενης δημοκρατίας εις την Ελλάδα). Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Πέτρου Δημητράκου Α.Ε.
- Clogg, R. (2003). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας 1770-2000*. Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Connerton, P. (1999). *How societies remember*. Cambridge: University Press.
- Corrigan, P. & Sayer, D. (1985). *The Great Arch. English State Formation as Cultural Revolution*. Oxford: Blackwell.
- Δρούλια, Λ. & Κουτσοπανάγου, Γ. (2008). *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974*. τ. 1^{ος}. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών-103. Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
- Εξερτζόγλου, Χ. (2001). Πολιτικές τελετουργίες στη νεώτερη Ελλάδα. Η μετακομιδή των οστών του Γρηγορίου Ε΄ και η πεντηκονταετηρίδα της Ελληνικής Επανάστασης. *Μνήμων*, 23, σελ. 153-182.

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/view/8404>

- Ευαγγελίδης, Τρ. (1898). *Τα μετά τον Όθωνα ήτοι ιστορία της μεσοβασιλείας και της βασιλείας του Γεωργίου Α΄(1862-1898)*. Αθήνα: Εκδοτικό κατάστημα Γεωργίου Δ. Φεξή.
- Hobsbawm, E. & Terence, O. (2004). *Η επινόηση της παράδοσης*. μτφρ. Θανάσης Αθανασίου. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Κουλούρη, Χ. (2012). Γιορτάζοντας το Έθνος: Εθνικές Επέτειοι στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα. Στο Δ. Παπαδημητρίου, Σ. Σεφεριάδης (επιμ.). *Αθέατες όψεις της ιστορίας. Κείμενα αφιερωμένα στον Γιάνη Γιανουλόπουλο*. Αθήνα: Ασίνη. σελ.181-210.
- Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Κωστή, Χ. (1948). *Αναμνήσεις εκ της Αυλής του Γεωργίου Α΄*. Αθήνα: Τυπογραφείο Παιδικού Κόσμου.
- Λιάκος, Α. (2007). *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία;* Αθήνα: Πόλις.
- Λιάκος, Α. (2020). *Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας*. Αθήνα: Πόλις.
- Μάγερ, Κ. (1957). *Η Ιστορία του ελληνικού τύπου 1790-1900*. τ. 1^{ος} . Αθήνα: Α. Δημόπουλος.
- Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Συνταγματική βασιλεία (1863-1909)*. τ. 2^{ος}. Αθήνα: Πάπυρος.
- Μαρκεζίνης, Σπ. (1966). *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος. Η Μεγάλη Εξόρμησις (1909-1922)*. τ. 3^{ος}. Αθήνα: Πάπυρος.

Μαρωνίτη, Ν. «Η εποχή του Γεωργίου Α. Πολιτική ανανέωση και αλυτρωτισμός».

Στο: *Ιστορία του νέου Ελληνισμού 1770-2000. Τα χρόνια της σταθερότητας, 1871-1909, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Ελληνισμού.* (Επιμ.)

Παναγιωτόπουλος, Β. Τ. 5^{ος} , σελ. 8-36. Εκδόσεις: Τα Νέα.

Μπαλτά, Α., Βόγλη, Ε & Χρηστίδης, Χ. (2016). *Θέματα ελληνικής ιστορίας (19^{ος}-20^{ος} αι.)*. Ebook.

Μπαλτά, Ν. (2001,1). *Η καρδιοβόρος αγωνία της κάλπης. Τύπος και βουλευτικές εκλογές στην εποχή του Χαρίλαου Τρικούπη 1881-1895*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Nora, P. (1989). *Between Memory and History: Les Lieux de Memoire. Representations*, 26, p. 7-24.

Παπαρρηγόπουλος, Κ. (2009-2010). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Αθήνα: National Geographic Society.

Smith, A. (2014). The rites of nations. Elites, masses and the re-enactment of the “national past”. Στο R. Tsang & E. T. Woods (επιμ.), *The Cultural Politics of Nationalism and Nation-Building: Ritual and Performance in the Forging of Nations*. p. 21-37. New York: Routledge.

Χατζόπουλος, Μ. (2014). «Μεσσιανισμός και Μοναρχία. Σχετικά με τους όρους νομιμοποίησης της δυναστικής εξουσίας στην Ελλάδα τον ύστερο 19^ο αιώνα». Στο : *Διακυμάνσεις του Νεοελληνικού πολιτικού στοχασμού από το 19^ο στον 20^ο αιώνα*. (Επιμ). Κιτρομηλίδης, Π. & Χατζόπουλος, Μ. σελ. 13-45. Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών.

Ιστογραφία

Οι σημαντικότεροι σταθμοί στην ιστορία του ελληνικού τύπου, τέλη του 18^{ου}
αιώνα-19^ο αιώνα.

<https://www.historical-quest.com/arxeio/sygxroni-istoria/681-o-ellinikos-typos-tou-19-aiwna.html>

<https://www.greekroyalfamily.gr/en/royal-family.html>

Ιωάννης (Γενναίος) Κολοκοτρώνης

<http://www.hellenicaworld.com/Greece/Person/gr/GennaiosKolokotronis.html>

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82_\(%CE%93%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CF%82\)_%CE%9A%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BF%CF%84%CF%81%CF%8E%CE%BD%CE%B7%CF%82](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82_(%CE%93%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CF%82)_%CE%9A%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BF%CF%84%CF%81%CF%8E%CE%BD%CE%B7%CF%82)

Η επίσημη Ελλάδα και η Κρητική Επανάσταση (1866-1869).

<https://www.historical-quest.com/arxeio/sygxroni-istoria/634-h-episimi-ellada-kai-h-kritiki-epanastasi.html>

Τάγμα του Σωτήρος.

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%AC%CE%B3%CE%BC%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A3%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%BF%CF%82

Φύλλα Εφημερίδων

Εφ. *Αιών*, φ. 2,757, 10 Φεβρουαρίου 1872.

Εφ. *Αιών*, φ. 2,777, 24 Απριλίου 1872.

Εφ. *Αιών*, φ. 2,905, 24 Απριλίου 1873.

Εφ. *Αιών*, φ. 2115, 25 Απριλίου 1866.

Εφ. *Αιών*, φ. 2226, 27 Μαρτίου 1867.

Εφ. *Αιών*, φ. 2226, 27 Μαρτίου 1867.

Εφ. *Αιών*, φ. 2234, 24 Απριλίου 1867.

Εφ. *Αιών*, φ. 2285, 19 Οκτωβρίου 1867.

Εφ. *Αιών*, φ. 2286, 23 Οκτωβρίου 1867.

Εφ. *Αιών*, φ. 2288, 30 Οκτωβρίου 1867.

Εφ. *Αιών*, φ. 2337, 25 Απριλίου 1868.

Εφ. *Αιών*, φ. 2362, 22 Ιουλίου 1868.

Εφ. *Αιών*, φ. 2370, 19 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

Εφ. *Αιών*, φ. 2371, 22 Αυγούστου 1868.

Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2

Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868, σελ. 3.

Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868.

Εφ. *Αιών*, φ. 2372, 26 Αυγούστου 1868.

Εφ. *Αιών*, φ. 2381, 26 Σεπτεμβρίου 1868, σελ. 3

Εφ. *Αιών*, φ. 2547, 26 Μαρτίου 1870.

Εφ. *Αιών*, φ. 2547, 26 Μαρτίου 1870.

Εφ. *Αιών*, φ. 2548, 30 Μαρτίου 1870.

Εφ. *Αιών*, φ. 2601, 17 Σεπτεμβρίου 1870.

Εφ. *Αιών*, φ. 2602, 21 Σεπτεμβρίου 1870.

Εφ. *Αιών*, φ. 2672, 27 Απριλίου 1871.

Εφ. *Αιών*, φ. 2895, 27 Μαρτίου 1873.

Εφ. *Αιών*, φ. 3,015, 25 Απριλίου 1874.

Εφ. *Αιών*, φ. 3006, 26 Μαρτίου 1874.

Εφ. *Αιών*, φ. 3009, 4 Απριλίου 1874.

Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 86, 23 Ιουλίου 1868.

Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 296, 31 Μαρτίου 1870.

Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 487, 21 Μαρτίου 1872.

Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 735, 29 Μαρτίου 1875.

Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 735, 29 Μαρτίου 1875.

Εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, φ. 86, 23 Ιουλίου 1868, σελ. 2.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, 23.08.1868.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1454, 26 Μαρτίου 1868.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1551, 20 Αυγούστου 1868, σελ. 2.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1552, 23 Αυγούστου 1868, σελ. 1- 2.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1552, 23 Αυγούστου 1868, σελ. 2

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 173, 26 Μαρτίου 1864.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 173, 26 Μαρτίου 1864.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1777, 26 Ιουλίου 1869.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1871, 26 Μαρτίου 1871.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 1961, 24 Απριλίου 1870.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 2434, 26 Μαρτίου 1872.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 2434, 26 Μαρτίου 1872.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3048, 26 Μαρτίου 1876.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3048, 26 Μαρτίου 1876.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3048, 26 Μαρτίου 1876.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3049, 27 Μαρτίου 1876.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3049, 27 Μαρτίου 1976.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 3050, 29 Μαρτίου 1876.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 366, 19 Οκτωβρίου 1863.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 367, 21 Οκτωβρίου 1863.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 367, 21 Οκτωβρίου 1863.

Εφ. *Εθνοφύλαξ*, φ. 737, 24 Απριλίου 1865.

Εφ. *Ελπίς*, φ. 1471, 27 Αυγούστου 1868.

Εφ. *Ελπίς*, φ. 1472, 3 Σεπτεμβρίου 1868.

Εφ. *Ελπίς*, φ. 1472, 3 Σεπτεμβρίου 1868.

Εφ. *Ερμής*, φ. 489, 29 Απριλίου 1880.

Εφ. *Ερμής*, φ. 489, 29 Απριλίου 1880.

Εφ. *Ερμής*, φ. 489, 29 Απριλίου 1880.

Εφ. *Εστία*, φ. 186, 20 Ιουλίου 1880.

Εφ. *Εφημερίς*, 114, 24 Απριλίου 1875.

Εφ. *Εφημερίς*, φ. 113, 23 Απριλίου 1878.

Εφ. *Εφημερίς*, φ. 114, 24 Απριλίου 1878.

Εφ. *Καιροί*, φ. 89, 24 Μαρτίου 1873.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 1657, 24 Απριλίου 1869.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 1718, 19 Ιουλίου 1869.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 1730, 2 Αυγούστου 1869.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 1730, 2 Αυγούστου 1869.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2117, 24 Απριλίου 1872.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2164, 24 Απριλίου 1871.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2368, 10 Φεβρουαρίου 1872.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 251, 19 Οκτωβρίου 1863.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 251 , 19 Οκτωβρίου 1863.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 251, 19 Οκτωβρίου 1863.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 252, 21 Οκτωβρίου 1863.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 252, 21 Οκτωβρίου 1863.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2651, 26 Μαρτίου 1873.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2670, 24 Απριλίου 1873.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2924, 24 Απριλίου 1874.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3181, 24 Απριλίου 1875, σελ. 3-4.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3464, 9 Απριλίου 1876, σελ. 4.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3465, 10 Απριλίου 1876.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3475, 22 Απριλίου 1876.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3476, 23 Απριλίου 1876.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 363, 26 Μαρτίου 1864.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 364, 27 Μαρτίου 1864

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 2012, 14 Σεπτεμβρίου 1870, σελ.3.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 3785, 23 Απριλίου 1877, σελ. 3.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 381, 24 Απριλίου 1864

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 4410, 23 Απριλίου 1879, σελ. 3.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 4724, 23 Απριλίου 1880, σελ. 3.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 4724, 24 Απριλίου 1880.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 4724, 24 Απριλίου 1880.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 619, 26 Μαρτίου 1865.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 637, 24 Απριλίου 1865.

Εφ. *Παλιγγενεσία*, φ. 882, 31 Μαρτίου 1866.

Εφ. *Ωρα*, φ. 123, 24 Φεβρουαρίου 1976.

Εφ. *Ωρα*, φ. 136, 25 Μαρτίου 1878.
Εφ. *Ωρα*, φ. 137, 26 Μαρτίου 1878.
Εφ. *Ωρα*, φ. 138, 24 Μαρτίου 1879.
Εφ. *Ωρα*, φ. 138, 26 Μαρτίου 1880.
Εφ. *Ωρα*, φ. 140, 26 Μαρτίου 1879.
Εφ. *Ωρα*, φ. 142, 31 Μαρτίου 1877.
Εφ. *Ωρα*, φ. 142, 31 Μαρτίου 1877.
Εφ. *Ωρα*, φ. 143, 1 Απριλίου 1877.
Εφ. *Ωρα*, φ. 143, 1 Απριλίου 1877.
Εφ. *Ωρα*, φ. 169, 26 Μαρτίου 1876.
Εφ. *Ωρα*, φ. 169, 26 Μαρτίου 1876.
Εφ. *Ωρα*, φ. 169, 26 Μαρτίου 1876.
Εφ. *Ωρα*, φ. 172, 29 Μαρτίου 1876
Εφ. *Ωρα*, φ. 172, 29 Μαρτίου 1876
Εφ. *Ωρα*, φ. 172, 29 Μαρτίου 1876.

Παράρτημα Ι- Εικονογραφικό

Εικ. 1. Πίνακας (90x150 εκ.), Η έλευση του βασιλιά Γεωργίου Α΄, 1869, Ανδρέας Κριεζής.

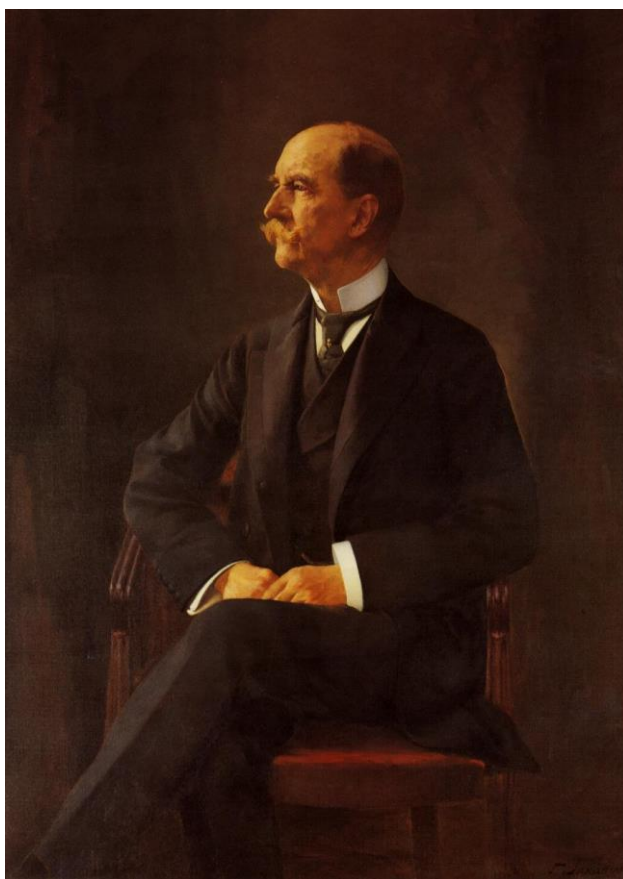
Ο Ανδρέας Κριεζής (1813-1877) είχε καταγωγή από την Ύδρα και υπήρξε λιθογράφος, ζωγράφος και αιογράφος με σπουδές στο Παρίσι. Εργάστηκε για ένα διάστημα στο βασιλικό τυπογραφείο και

λιθογραφείο της Αθήνας φιλοτέχνησε κυρίως προσωπογραφίες που παριστάνουν κυρίως γόνους αρχοντικών οικογενειών των νησιών όπου δίνεται έμφαση στη λεπτομέρεια των διακοσμητικών στοιχείων. http://www.nationalgallery.gr/site/content.php?sel=247&artist_id=4376

Εικ. 2. Πίνακας σε καμβά (70x50 εκ.). Πορτραίτο του Βασιλέως Γεωργίου Α', George Burroughs Torrey, 1920, Ιδιωτική Συλλογή, Βοστώνη.

Ο ωραιότατος αυτός πίνακας του Βασιλέως Γεωργίου Α', αποτελεί το μοναδικό πορτραίτο για το οποίο πόζαρε ο Γεώργιος Α' κατά τη διάρκεια της βασιλείας του. Θεωρούνταν «χαμένος» από το 1923 και βρίσκεται σήμερα σε ιδιωτική συλλογή έργων τέχνης στη Βοστώνη των Η.Π.Α. Δημιουργός του έργου υπήρξε ο George Burroughs Torrey, ο οποίος φιλοτέχνησε τον πίνακα το 1902. Μετά από υπόδειξη της αδερφής του, Βασίλισσας Αλεξάνδρας της Αγγλίας, ο Βασιλιάς συναντήθηκε με τον Torrey το καλοκαίρι του 1902 ενώ βρισκόταν στην πόλη Aix-les-Bains της Γαλλίας. Πόζαρε τέσσερις φορές για το πορτραίτο, ώστε να αποτυπωθούν όλες οι λεπτομέρειες της στολής και των παρασήμων του. Όταν ολοκληρώθηκε το πορτραίτο, ο Βασιλεύς έδωσε δείπνο προς τιμήν του Torrey στο Aix-les-Bains απονέμοντάς του το Τάγμα του Σωτήρος και ταυτόχρονα εξέφρασε την επιθυμία του να ταξιδεύσει ο Torrey στην Αθήνα για να φιλοτεχνήσει ένα πορτραίτο της Βασίλισσας Όλγας. Ο πίνακας στόλιξε την αίθουσα ακροάσεων της Βασίλισσας στα Παλαιά Ανάκτορα Αθηνών. http://www.royalchronicles.gr/?wysija-page=1&controller=email&action=view&email_id=317&wysijap=subscriptions

Εικ. 3. Πίνακας του Βασιλιά Γεωργίου Α΄, Γιώργος Ιακωβίδης, Μουσείο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας.

Ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ απεικονίζεται από το ζωγράφο Ιακωβίδη με πολιτικά. Πρόκειται για σπάνια εμφάνιση που ο ζωγράφος κατάφερε να αποδώσει με ρεαλιστικό τρόπο. Ο Γιώργος Ιακωβίδης υπήρξε ο κατεξοχήν εκπρόσωπος της ακαδημαϊκής ζωγραφικής στην Ελλάδα, κορυφαίος ζωγράφος του 20^{ου} αιώνα εκπρόσωπος της σχολής του Μονάχου (γερμανικός ιμπρεσιονισμός). Στα έργα του αποτυπώνει την απτή πραγματικότητα με ρεαλιστικές λεπτομέρειες, αγαπά τα θέματα με παιδιά και η προσήλωση και η αγάπη του στο θέμα αυτό τον καθιστά ως τον καλύτερο ζωγράφο του παιδικού κόσμου. Χρύσανθος, Χ. (2006). *Οι Μεγάλοι Έλληνες Ζωγράφοι. Γεώργιος Ιακωβίδης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Εικ. 4. Ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ σε ταξίδι στο Λονδίνο, *IllustratedLondonNews*, 10/10/1863.

Η άφιξη του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ στην Αθήνα, IllustratedLondonNews, 21/11/1863.

Εικ. 5. Ο γάμος του Βασιλιά Γεωργίου Α΄ και της μεγάλης δούκισσας Όλγας. Αρχείο Α. Μέγκου.

Εικ. 6. Τάγμα του Γεωργίου Α΄ (16 Ιανουαρίου 1915)

Θυρεός του βασιλιά Γεωργίου Α΄

Εικ. 7. Λιθογραφία (50x59 εκ.), Η βάπτιση του Κωνσταντίνου Α΄, διαδόχου του ελληνικού θρόνου, 22 Αυγούστου 1868, Μουσείο Μπενάκη.

Εικ. 8. Πίνακας, Η βάπτιση του Κωνσταντίνου, 1869, Schranz και Bayot, Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας.

Εικ. 9. Η δολοφονική απόπειρα εναντίον του βασιλιά Γεωργίου Α΄ και της κόρης του Μαρίας στο Παλαιό Φάληρο, 14 Φεβρουαρίου 1898.

Εικ. 10. Η δολοφονία του Γεωργίου Α΄ στη Θεσσαλονίκη, 5 Μαρτίου 1913.

Εικ. 11. Καρποστάλ, Προσωπογραφία του Γεωργίου Α΄, 1912.

Πίνακας, Το φέρετρο του βασιλιά Γεωργίου Α΄, Α. Thejll, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα.

Εικ. 12. Λιθογραφία, Η κηδεία του βασιλιά Γεωργίου Α΄ (20 Μαρτίου 1913), Σωτήρης Χρηστίδης (1858-1940).

Εικ. 13. Ο τάφος του Γεωργίου Α΄, Τατόι.

Παράρτημα ΙΙ-Χρονολόγιο

Πίνακας 1: Χρονολόγιο 1863-1880

18 Οκτωβρίου 1863	Η έλευση του Γεωργίου Α΄ στην Ελλάδα-Άφιξη στο λιμάνι του Πειραιά.
19 Οκτωβρίου 1863	Η Στέψη του.
15 Οκτωβρίου 1867	Ο γάμος του Γεωργίου με τη δούκισσα της Ρωσίας Όλγα Κωνσταντίνοβνα στην Αγία Πετρούπολη.
21 Ιουλίου 1868	Η γέννηση του Διαδόχου Κωνσταντίνου.
22 Αυγούστου 1868	Η βάπτιση του Διαδόχου Κωνσταντίνου που έλαβε χώρα στο μητροπολιτικό ναό Αθηνών.
24 Ιουλίου 1869	Η βάπτιση του πρίγκιπα Γεωργίου στην Κέρκυρα.
17 Σεπτεμβρίου 1870	Η βάπτιση της πριγκίπισσας Αλεξάνδρας στην Κέρκυρα.
25 Μαρτίου 1871	Η πενήκονταετηρίδα 1871-50 χρόνια από την Επανάσταση του 1821 και η επέτειος της 25 ^{ης} Μαρτίου.
9 Φεβρουαρίου 1872	Η βάπτιση του πρίγκιπα Νικολάου στην Αθήνα.
28 Μαρτίου 1876	Η βάπτιση της πριγκίπισσας Μαρίας στη μητρόπολη Αθηνών.
24 Απριλίου 1880	Η βάπτιση της πριγκίπισσας Όλγας στην Αθήνα και ο εορτασμός της ονομαστικής επετείου του βασιλιά Γεωργίου.

